MONSENIORUL GAUME

Protonotar apostolic, doctor în teologie

EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GLOBULUI

DOVADĂ PEREMPTORIE ȘI PREA PUȚIN CUNOSCUTĂ A DIVINITĂȚII CREȘTINISMULUI

ADEVĂRUL DE VEACURI

© Adevărul de Veacuri, 2026

Traducere în limba română © Robin Caramaschi, 2026

Textul original al lucrării L'EVANGELISATION APOSTOLIQUE DU GLOBE, publicată în 1879 de MGR GAUME (1802–1879) , aparține domeniului public.

Prezenta ediție constituie o traducere originală în limba română, realizată după ediții franceze conforme tradiției catolice preconciliare, și este protejată conform legislației în vigoare privind drepturile de autor asupra traducerilor.

Reproducerea fragmentelor scurte este permisă numai cu menționarea sursei.

Editura: Adevărul de Veacuri

Anul publicării: 2026

Tipărit prin sistem de imprimare la cerere

Adevărul de Veacuri

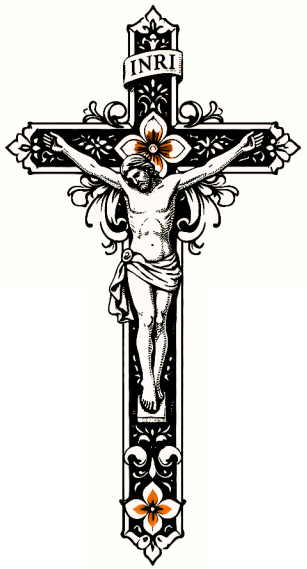
INRI

*Monseniorul **Jean-Joseph Gaume** (1802–1879)*

a fost un preot și teolog catolic francez din secolul al XIX-lea. Doctor în teologie și protonotar apostolic, el a exercitat numeroase responsabilități în învățământul și administrația ecleziastică, fiind printre altele vicar general al diecezei de Nevers.

Autor foarte prolific, el și-a consacrat opera apărării civilizației creștine și combaterii erorilor moderne. Scrierile sale, larg răspândite în secolul al XIX-lea, tratează probleme religioase, educaționale și sociale într-o perspectivă apologetică și doctrinară.

PREFAȚĂ 8

CAPITOLUL I - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GLOBULUI ÎN GENERAL. 15

CAPITOLUL II - VESTIREA MARELUI MIRACOL 21

CAPITOLUL III - CĂLĂTORIILE APOSTOLILOR 30

CAPITOLUL IV - CĂLĂTORIILE APOSTOLILOR (URMARE) 38

CAPITOLUL V - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AFRICII 45

CAPITOLUL VI - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A CHINEI ȘI A ȚĂRILOR VECINE 53

CAPITOLUL VII – EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A CHINEI, A INDIEI ȘI A ȚĂRILOR VECINE (URMARE) 60

CAPITOLUL VIII - EVANGHELIZAREA MAI RECENTĂ A CHINEI 67

CAPITOLUL IX - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AMERICII 73

CAPITOLUL X - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AMERICII (URMARE) 80

CAPITOLUL XI - ISTORIA TRADIȚIONALĂ A LUI MOISE (URMARE) - OBSERVAȚII 86

CAPITOLUL XII - EVANGHELIZAREA AMERICII DE NORD 92

CAPITOLUL XIII - EVANGHELIZAREA AMERICII DE SUD. - TRADIȚIILE POPULAȚIILOR OCEANIENE. 97

CAPITOLUL XIV - CARE APOSTOL A EVANGHELIZAT AMERICA 106

CAPITOLUL XV - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GALIILOR ÎN PARTICULAR 112

CAPITOLUL XVI – EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GALIILOR ÎN PARTICULAR 120

CAPITOLUL XVII – CONTINUAREA CELUI PRECEDENT 128

CAPITOLUL XVIII - NOUĂ CONTINUARE A CELUI PRECEDENT 136

CAPITOLUL XIX - INSULTA ȘI PREJUDICIUL DE

CARE SE FAC VINOVAȚI HIPERCRITICII 144

CAPITOLUL XX - CONTINUAREA CELUI PRECEDENT 151

CAPITOLUL XXI - CONCLUZIA CELUI PRECEDENT 156

CAPITOLUL XXII - GENEALOGIA HIPERCRITICILOR 165

CAPITOLUL XXIII - UTILITATEA BIOGRAFIILOR EVANGHELICE 174

PREFAȚĂ

Degeaba se pretinde că toate veacurile se aseamănă; epoca actuală este fără precedent în istorie.

Vedem ceea ce lumea nu a văzut niciodată: și ce vedem? Insurecția universală a națiunilor, numite creștine, împotriva creștinismului, care le-a scos din barbarie și care le împiedică să recadă în ea.

Cu o unitate și o perseverență care poartă groaza în suflet, atacuri diversificate în mii de chipuri, pe rând ipocrite și violente, guvernamentale și populare; negații îndrăzneț radicale se abat, în fiecare zi, în fiecare ceas, asupra creștinismului, acuzat de toate crimele: asemenea proiectilelor unei armate nenumărate împotriva zidurilor unei cetăți asediate.

Lumea actuală este, așadar, un câmp de bătălie. Lupta este dusă până la extrem. Creștinismul este miza luptei.

A-l ataca sau a-l apăra; a-l binecuvânta sau a-l blestema; a-l izgoni sau a-l păstra: iată, în întreaga Europă, și chiar dincolo de ea, ultimul cuvânt al tuturor chestiunilor numite sociale, politice, industriale, economice, științifice.

Pentru națiuni ca și pentru indivizi, creștinismul este viața. El este viața, fiindcă, fiind, și fiind singurul, rațiunea puterii și a datoriei, el este ordinea, fără de care nimic nu poate exista. A apăra viața, în sine și în ceilalți; a o apăra cu o energie proporționată violențelor atacului, este datoria supremă nu numai a tuturor și a fiecăruia dintre catolici; ci a oricărui om care nu simte nevoia de a deveni barbar. Odată cu domnia iluziilor, vremea indiferenței a trecut.

Sus, și cu armele în mâini!

Cum își va salva secolul al nouăsprezecelea viața? Înveșmântându-se cu armura de nepătruns pentru săgețile aprinse ale vrăjmașului? Ce armă biruitoare va opune armelor sale? Arma care nu a fost niciodată frântă, care nu a ruginit niciodată; arma care, de optsprezece veacuri, mânuită de creștin, oricât de slab ar fi fost el, a lăsat întotdeauna pe câmpul de luptă pe cei mai mândri generali, ca și pe cei mai simpli soldați ai armatei vrăjmașe. Care este această armură? Care este această armă? Credința (Hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra — Aceasta este biruința care a învins lumea: credința noastră. I Ioan., V, 4).

Credința se întemeiază pe miracole. A face să strălucească în toată splendoarea lor, înaintea lumii actuale, miracolele, temelii neclintite ale credinței, pentru a le da întreaga lor putere defensivă și ofensivă: nu este oare, întrebăm noi, cel mai mare și cel mai îndreptățit serviciu ce poate fi adus celor ce mai rămân pe pământ dintre catolici și dintre oamenii preocupați cu adevărat de viitor?

Între numeroasele miracole de care strălucește creștinismul, există două, mereu vechi și mereu noi, care, prin strălucirea lor, le domină pe toate celelalte. Aceste miracole sunt două fapte împotriva cărora s-au zdrobit, de optsprezece sute de ani, toate atacurile necredinței și de care ele se vor zdrobi veșnic: asemenea săgeții neputincioase a Arabului fugar împotriva nemișcatei piramide a deșertului.

Aceste două miracole sunt cuprinse în faptul întemeierii creștinismului și se exprimă prin această dilemă necruțătoare, care nu lasă necredinciosului altă ieșire decât credința sau nebunia:

Creștinismul s-a întemeiat cu miracole sau fără miracole: pe care îl voiți?

Dacă creștinismul s-a întemeiat prin miracole, el este adevărat; căci Dumnezeu nu poate face miracole pentru a autoriza minciuna: iar credința creștinului se sprijină pe o stâncă indestructibilă.

Dacă creștinismul s-a întemeiat fără miracole, acesta este cel mai mare dintre miracole: și ridicați credința genului omenesc la cea mai înaltă putere a ei.

Într-adevăr, triumful slăbiciunii asupra forței; al victimelor asupra călăilor; al doisprezece sărmani pescari, ignoranți și grosolani, asupra tuturor puterilor omenești unite împotriva lor, este un miracol cum nu s-a mai văzut niciodată.

Motivul este că se poate provoca cel mai subtil sofist să găsească un raport logic, direct sau indirect, între mijloace și scop, între cauză și efect.

Triumful slăbiciunii asupra forței, în întemeierea creștinismului, îl cunoaștem.

Există un altul nu mai puțin miraculos: răspândirea rapidă și, ca să spunem așa, instantanee a creștinismului pe întregul pământ.

Doisprezece pescari, plecați de pe malurile unui mic lac al Galileii, făcând ca adevărul evanghelic să ajungă, în douăzeci și patru de ani, până la marginile globului, făcându-l înțeles și primit de popoarele cele mai diferite prin moravuri, credințe, obiceiuri și civilizație, despărțite prin distanțe aproape infinite: ce fapt mai presus de simplele puteri omenești și câte obstacole de biruit!

Adăugați că acestui rezultat, fără exemplu în istorie, i se împotriveau obstacole de tot felul.

Obstacole morale: prejudecățile și pasiunile tuturor popoarelor civilizate sau barbare.

Obstacole materiale: sărăcia noilor predicatori. Petru, căpetenia lor, trăind din vânzarea peștelui său, nu devenise mai bogat făcându-se apostol. Dimpotrivă, își părăsise mijlocul de trai, abandonându-și barca și mrejele. Pentru a nu muri de foame, trăia din milostenii și se mulțumea, pentru hrana sa obișnuită, cu câțiva lupini.

Pavel, cel mai ilustru tovarăș al său, se făcea frate cerșetor în întreaga Asie, atât pentru sine, cât și pentru frații săi. Ceilalți lucrători evanghelici împărtășeau sărăcia căpeteniilor lor.

Obstacole morale: disprețul universal legat de numele de Iudei, dispreț făcut popular de poeți.

Obstacole morale: necunoașterea bunelor maniere, a filosofiei, a politicii, a științei și a limbajului popoarelor civilizate: și ce aș mai putea spune?

Obstacole materiale: oboselile de necrezut prilejuite de călătorii neîncetate din Orient în Occident și din Occident în Orient: nu numai într-o cetate sau într-o națiune a dublului continent, ci în toate provinciile și în cetățile principale ale fiecărui popor.

Obstacole materiale: lanțurile și temnițele; furtunile și naufragiile repetate de trei ori.

Obstacole materiale: greutățile transporturilor, deosebirea climatelor, arșițele Miazăzii și ghețurile Miazănopții; în sfârșit, obstacolele și primejdiile de tot felul, a căror lungă înșiruire sfântul Pavel a lăsat-o posterității:

„Adesea, spune el, m-am văzut aproape de moarte; de cinci ori am primit de la Iudei patruzeci de lovituri de bici fără una. De trei ori am fost bătut cu vergi; o dată am fost bătut cu pietre; de trei ori am suferit naufragiu; o zi și o noapte am petrecut în adâncul mării. Adesea în călătorii, în primejdii pe râuri, primejdii din partea tâlharilor, primejdii din partea celor de neamul meu, primejdii din partea păgânilor, primejdii în mijlocul cetăților, primejdii în mijlocul pustiurilor, primejdii pe mare, primejdii din partea fraților; în osteneli și în necazuri, în multe privegheri, în foame și sete, în multe posturi, în frig și golătate" (II Cor., XI, 23-27).

Această răspândire instantanee și universală a creștinismului, în ciuda conjurării tuturor obstacolelor morale și materiale, este un miracol nu mai puțin strălucit decât triumful slăbiciunii asupra forței; dar este mult mai puțin cunoscut. Unii chiar îndrăznesc să-l conteste. A-l pune în deplină lumină este obiectul acestui studiu.

După cum s-a spus, sub pedeapsa de a părăsi câmpul de luptă, este necesar să opunem negațiilor radicale ale epocii noastre o afirmație radicală și să arătăm, cu documentele în mână, ignoranța sau reaua-credință a negatorilor. Cine ar crede? Sfidând un dispreț îndreptățit, pretinși savanți frământă astăzi

din nou și servesc drept noi vechile obiecții, de douăzeci de ori respinse, ale hipercriticilor iansenişti și galicani din veacurile trecute, împotriva evanghelizării apostolice a globului în general și a Galiilor în special.

Din acest număr face parte un necunoscut care, sub pseudonimul de Faustulus, scrie articole de ziar despre ignoranța clerului, mai ales în ceea ce privește istoria întemeierii bisericilor noastre.

Lucrarea noastră are, așadar, un dublu scop: să stabilească evanghelizarea apostolică a globului, în general; și evanghelizarea apostolică a Galiilor, în special.

Dumnezeu, în bunătatea Sa, să binevoiască a binecuvânta pe autorul și pe cititorii acestei lucrări, întreprinse pentru slava Sa!

CAPITOLUL I - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GLOBULUI ÎN GENERAL.

TRADIȚIA. - AUTORITATEA TRADIȚIEI. - SENSUL ACESTOR CUVINTE: EVANGHELIZARE APOSTOLICĂ. - ÎNTEMEIEREA DIVINĂ A CREȘTINISMULUI CONSTATATĂ PRIN DOUĂ MIRACOLE.

Deoarece cele două mari fapte pe care avem a le constata se întemeiază în chip esențial pe tradiție, este, mai înainte de toate, necesar să arătăm soliditatea acestei temelii: de aici, propozițiile următoare.

1° Tradiția este transmiterea prin cuvânt, de la o generație la alta, a lucrurilor prezente sau trecute.

2° Cum nu se scrie decât ceea ce se vorbește, întotdeauna și pretutindeni cuvântul precede scrierea. Urmează de aici că tradiția este mama scrierii sau a istoriei, și că fiica nu este mai vrednică de crezare decât mama.

3° Ca și scrierea, tradiția este deci un izvor al adevărului. În viața neamului omenesc nu totul este scris. De pildă: alături de cărțile Vechiului Testament, sinagoga avea tradițiile sale. La fel este în Biserică, la fel încă la toate popoarele.

4° Când tradiția este veche, statornică, universală, ea este organul sigur al adevărului; și, în ordinea religioasă în particular, ea cere același respect ca Sfânta Scriptură (Conc. Trid., sess. IV). În materie de istorie sacră sau profană, noi nu cunoaștem nimic decât prin tradiție, întrucât istoria însăși nu este decât tradiția scrisă. Or, dacă tradiția este socotită infailibilă când vorbește despre istoria profană, de ce nu ar fi astfel atunci când depune mărturie despre fapte evanghelice? Aceasta este întrebarea sfântului Augustin.

„Noi nu cunoaștem, spune el, adevărații autori ai cărților păgâne decât prin consimțământul și mărturiile celor care au trăit înaintea noastră. Astfel, nu știm că scrierile atribuite lui Platon, lui Aristotel, lui Cicero sunt ale acestor filosofi decât prin mărturiile neîntrerupte ale celor care ne-au precedat. Dacă deci în toate celelalte tradiția este o cale foarte sigură, de ce nu ar fi ea tot astfel pentru a asigura catolicului autenticitatea unei cărți sau a unui fapt?" (Melchior Can., de Locis theolog., lib. II, t. VII)

5° Apa cea mai curată este întotdeauna cea mai apropiată de izvor. Astfel, cu cât o tradiție este mai veche, cu atât merită mai multă încredere. În toate lucrurile, adevărul este cel dintâi. Eroarea, adică alterarea adevărului, nu vine și nu poate veni decât după aceea.

6° Când o tradiție particulară nu este întru nimic contrară unei tradiții generale, ea trebuie admisă cu o încredere proporționată cu caracterele ei mai mult sau mai puțin marcate de vechime, statornicie și întindere.

7° „Tradițiile privitoare la lucrurile bisericești, spune sfântul Ieronim, mai ales acelea care nu se abat de la credință, trebuie păzite așa cum au venit de la cei vechi."

„Aceasta este tradiția, adaugă sfântul Ioan Gură de Aur: nu căutați mai departe."

„Cu privire la o mulțime de practici, continuă Tertulian, dacă veți căuta legea în Scripturi, nu o veți găsi. Tradiția le învață, obiceiul le întărește, credința le păzește. Ori veți găsi voi înșivă rațiunea care justifică tradiția, obiceiul și credința, ori alții v-o vor învăța" (Epist. 117 ad Lucium; S. Chrys. Homil. V, in c. II Epist. II ad Thessal.; De coron. Milt., c. IV).

8° Tradițiile particulare, sprijinite pe monumentele bisericilor: hrisoave, diplome, misale, breviare, martirologii, oferă toate condițiile dorite ale certitudinii. A le respinge ar însemna a-i acuza de ignoranță sau de viclenie pe cei care

le-au admis și transmis; ar însemna, pe deasupra, a lipsi de la regulile elementare ale criticii sănătoase. Cea dintâi este că nu trebuie să negăm un fapt fiindcă este extraordinar, sau chiar neverosimil, ci numai fiindcă este prost dovedit. A doua, că nu este îngăduit să vii să ataci un fapt aflat, de veacuri, în posesia credinței comune a oamenilor competenți, decât dacă aduci, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată, dovezi peremptorii de falsitate.

9° Aceasta fie spus pentru tradițiile bisericilor particulare. Cât despre cele ale Bisericii Romei, ele se bucură de un caracter încă și mai marcat de certitudine: ele trăiesc sub ochii Suveranilor Pontifi. Păzitori scrupuloși ai adevărului, cine ar îndrăzni să-i acuze că se fac complici ai minciunii sau ai erorii, lăsând să se perpetueze credințe lipsite de temei? Ce spun? Roma păstrează cu iubire monumentele care le fac nemuritoare. Numai că, stăpână conștiincioasă a adevărului, ea nu le impune ca articole obligatorii de credință; nu se folosește de ele pentru a-și întemeia deciziile dogmatice.

Dar, de asemenea, Regină nemuritoare a veacurilor, ea nu înțelege să se arunce trecutului insulte temerare. În sfârșit, mamă plină de bunătate, departe de a împiedica, în legăturile unei critici înguste, pretențioase și prea adesea ignorante și pătimașe, mersul copiilor ei, ea le dă orice fel de libertate, proclamând prin purtarea ei, mai mult încă decât prin cuvintele ei, adevărata regulă a criticii sănătoase: in necessariis imitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas (în cele necesare, unitate; în cele îndoielnice, libertate; în toate, caritate).

Reamintite aceste principii asupra naturii și autorității tradiției, rămâne să explicăm sensul acestor cuvinte: Evanghelizarea apostolică a globului în general.

Prin evanghelizarea apostolică a globului înțelegem întemeierea bisericilor în toate părțile universului, de către apostoli în persoană, ajutați de însoțitorii apostolatului lor. Însuși cuvântul întemeiere nu înseamnă că ei ar fi dat tuturor creștinătăților născânde forma regulată și completă pe care au îmbrăcat-o în cursul vremurilor. El înseamnă că apostolii L-au vestit pe Isus Cristos tuturor popoarelor pământului și au creat pretutindeni familii creștine, devenite mai târziu biserici.

Or, două miracole strălucitoare ca soarele trebuiau să marcheze predicarea Evangheliei. Amândouă erau necesare pentru a face să strălucească, într-o lumină orbitoare, divinitatea Celui Căruia I-a fost dată toată puterea în cer și pe pământ. Cel dintâi este triumful creștinismului asupra păgânismului; al slăbiciunii asupra forței; al victimelor asupra călăilor: acest miracol este cunoscut de toți.

Al doilea, poate mai mare, deși mult mai puțin remarcat, este rapiditatea acestui triumf. Roma păgână a pus șapte sute de ani ca să-și întemeieze imperiul, iar acest imperiu nu a fost niciodată atât de întins ca acela al creștinismului. Atâta încetineală nu se putea potrivi Celui care împlinește ceea ce voiește prin cuvânt. Lumină a lumii morale, Evanghelia trebuia să se răspândească cu o rapiditate analogă aceleia a luminii care luminează lumea fizică.

Zadarnice nu sunt asemenea gânduri: să ascultăm oracolele divine și afirmațiile istoriei.

CAPITOLUL II - VESTIREA MARELUI MIRACOL

PRIMA PREDICȚIE A DOMNULUI NOSTRU. - CARE ESTE SENSUL EI PRECIS. - INTERPRETAREA PĂRINȚILOR. - MĂRTURIA SFÂNTULUI ILARIE. - EXPLICAȚIA SFÂNTULUI TOMA. - O NOUĂ PREDICȚIE A DOMNULUI NOSTRU. - CUVINTELE SFÂNTULUI LUCA ȘI ALE SFÂNTULUI MARCU: AFIRMAREA UNIVERSALITĂȚII ȘI A RAPIDITĂȚII PREDICĂRII EVANGHELICE. - CE TREBUIE ÎNȚELES PRIN LUMEA ÎNTREAGĂ.

Cu câteva zile înainte de a-Și vărsa sângele pentru mântuirea întregului neam omenesc, Fiul lui Dumnezeu, înconjurat de apostolii Săi, vine să Se așeze pe coasta muntelui Măslinilor, în fața Ierusalimului, și le vestește semnele premergătoare ale ruinei cetății deicide. Apoi adaugă: „Și această Evanghelie a împărăției va fi propovăduită în globul întreg, spre mărturie

tuturor neamurilor, și atunci va veni sfârșitul" (Matth., XXIV, 14).

Sensul literal al acestei predicții infailibile este că, de la ieșirea din Cenacol până la sosirea lui Titus, distrugătorul Ierusalimului, adică în răstimp de treizeci și șase de ani, Evanghelia va face înconjurul lumii; că ea va fi vestită tuturor națiunilor pământului; că va fi, în ochii lor, o strălucită mărturie a bunătății lui Dumnezeu față de ele și a dreptății divine asupra Iudeilor; fiindcă atunci va veni, ca pedeapsă pentru deicidul lor, ruina Ierusalimului, al cărei răsunet va îngrozi universul.

În termeni mai dezvoltați, Fiul lui Dumnezeu spune apostolilor: „Veți predica Evanghelia tuturor națiunilor globului; predicarea voastră va fi confirmată, mai întâi, prin miracolele particulare pe care le veți face în Numele Meu; apoi, când toate popoarele vă vor fi auzit, ea va fi confirmată într-un mod mai strălucit printr-o catastrofă fără exemplu de la începutul veacurilor. Această catastrofă pe care v-o vestesc încă de astăzi și al cărei răsunet va îngrozi universul este ruina Ierusalimului, urmată de risipirea Iudeilor în cele patru colțuri ale lumii.

„Prezise cu mult înainte de profeți și de Mine, ca pedeapsă a deicidului, și precedată de predicarea Evangheliei către toate popoarele, această pustiire nemaiauzită va dovedi Iudeilor că Eu sunt Mesia făgăduit părinților lor, iar neamurilor, Dumnezeul eliberator așteptat de toate națiunile. Atunci

Iudeii vor crede în Mine, sau se vor face pentru totdeauna de neiertat. Cât despre neamuri, ele nu vor putea tăgădui adevărul Evangheliei, văzând-o întemeiată pe profeții atât de incontestabile și confirmată prin miracole atât de strălucitoare."

Aceasta este interpretarea unanimă a Părinților și a celor mai învățați comentatori: sfântul Ioan Gură de Aur, Teofilact, Jansenius, Salmeron, Barradius, Cornelius a Lapide, sfântul Ilarie. Acesta din urmă se exprimă astfel: „În toate părțile globului, bărbații apostolici risipiți vor predica adevărul Evangheliei, și când cunoașterea misterului divin va fi fost dusă la toate națiunile, atunci va veni ruina și sfârșitul Ierusalimului: pentru ca pedeapsa Iudeilor necredincioși și groaza cetății lor distruse să fie confirmarea credinței." (Commentur. In Matth. XXIV et Canon 29)

Rezumând întreaga tradiție, sfântul Toma ne dă, cu limpezimea sa obișnuită, sensul precis al cuvintelor Domnului Nostru.

„Predicarea Evangheliei pe întregul pământ, învață marele doctor, poate fi înțeleasă în două feluri. Cel dintâi, în ceea ce privește răspândirea cunoașterii lui Isus Cristos; și în acest sens, Evanghelia a fost predicată în lumea întreagă chiar în timpul vieții apostolilor, după cum spune sfântul Ioan Gură de Aur. La acest fel de predicare se raportează ceea ce spune Domnul Nostru: Și atunci va veni ruina Ierusalimului, despre care vorbea atunci în sens literal.

„Al doilea, în ceea ce privește predicarea Evangheliei cu efectul ei deplin, adică în măsura în care Biserica va fi întemeiată în fiecare națiune; și în acest sens, Evanghelia, după cum spune sfântul Augustin, nu a fost încă predicată în lumea întreagă. Când aceasta se va împlini, atunci va veni sfârșitul lumii" (1, 2, 3. 106, art. 4, ad 4).

În clipa de a Se înălța la cer, Fiul lui Dumnezeu Își reînnoiește predicția și afirmă deplina ei împlinire. Adresându-Se apostolilor, El le spune: „Îmi veți da mărturie în Ierusalim și în toată Iudeea și Samaria, și până la punctul cel mai îndepărtat al pământului" (Act. I, 18).

Îmi veți da mărturie. Cine VOI? Voi înșivă, nu urmașii voștri în cursul veacurilor, ci voi în persoană și colaboratorii voștri care, conduși de voi, vor merge cu voi în lumea întreagă, pentru a evangheliza toate națiunile.

Că evanghelizarea universală a globului, de către apostoli în persoană, este sensul cuvântului dumnezeiesc, iată dovada. Sfântul Marcu, care și-a scris Evanghelia la Roma, către anul 49 sau 44, spune în mod expres: „Domnul Isus le-a poruncit apostolilor să meargă în lumea întreagă și să predice Evanghelia la toată făptura. Plecând deci, ei au predicat pretutindeni, Domnul lucrând împreună cu ei și întărind cuvântul prin miracolele care urmau" (Marc. XVI, 15-20).

Ce trebuie înțeles prin toată făptura și prin lumea întreagă, despre care vorbește Domnul Nostru fără restricție? Trebuie

înțeleasă fiecare făptură omenească, fiecare individ în parte, sau chiar fiecare mic oraș și fiecare sat? A pune o asemenea întrebare înseamnă a o rezolva. Prin toată făptura trebuie înțeleasă întreaga omenire luată in globo (în ansamblu), sau în sens colectiv. Cu alte cuvinte, era de ajuns ca făclia credinței să fie aprinsă de unul dintre apostoli în principalele, sau chiar în principala cetate a fiecărei provincii, pentru ca ea să iradieze curând asupra întregii provincii.

Nu este oare ceea ce vedem încă și astăzi? Când o veste de oarecare însemnătate se răspândește în micile noastre orașe, ea nu întârzie să pătrundă în sate. Natura nu se schimbă. Astfel, despre fiecare provincie sau despre fiecare cetate provincială de odinioară se poate afirma, păstrând toate proporțiile, ceea ce sfântul Leon spunea despre Roma, instruită în Evanghelie: „Ce neam ar fi putut ignora ceea ce Roma învățase? Quæ usquam gentes ignorarent quod Roma didicisset? (Ce neamuri, oriunde ar fi fost ele, ar fi putut ignora ceea ce Roma învățase?)" (Serm. I de SS. Apost.).

Cât despre lumea întreagă, despre care Domnul Nostru vorbește fără restricție, trebuie oare înțelese numai principalele părți ale lumii și trebuie ținute drept hiperbolice, cum vor anumiți critici, cuvintele dumnezeiescului Răscumpărător; sau trebuie să li se lase deplina lor universalitate, astfel încât, înainte de ruina Ierusalimului, lumina evanghelică să fi strălucit în lumea întreagă fără excepție: in universo orbe (în întregul univers)?

Prima opinie nu ni se pare admisibilă nici în drept, nici în fapt. Nu este admisibilă în drept. Domnul Nostru era în ajunul Patimii Sale; El dădea ultimele Sale instrucțiuni apostolilor Săi; le vestea și misiunea lor, și miracolul care trebuia să facă să strălucească dumnezeirea Sa cu o lumină irezistibilă, înaintea întregului univers: in universo orbe (în întregul univers). Era oare acesta, pentru dumnezeiescul Învățător, momentul de a întrebuința cuvinte hiperbolice, adică depășind limitele adevărului exact?

Astfel, când El spune: Evanghelia va fi predicată tuturor neamurilor, omnibus gentibus (tuturor neamurilor), înainte de ruina Ierusalimului: hiperbolă.

Ea va fi predicată în lumea întreagă fără excepție: hiperbolă.

Îmi veți da mărturie până la cele mai îndepărtate hotare ale pământului: hiperbolă.

Supunându-se poruncii dumnezeiescului lor Învățător, apostolii au plecat și au predicat pretutindeni, prædicaverunt ubique (au predicat pretutindeni): hiperbolă.

În anul 58 al Domnului Nostru, sfântul Pavel le scrie Romanilor că credința lor este vestită în lumea întreagă: hiperbolă.

Doi ani mai târziu, el le scrie credincioșilor din Colose nu numai că Evanghelia este predicată în tot universul, ci încă și

că pretutindeni ea crește și aduce roade: crescit et fructificat (crește și aduce rod): hiperbolă.

Cu un asemenea sistem de interpretare, ce va mai rămâne sigur? De altfel, cine îi autorizează pe criticii moderni să restrângă astfel oracolele Duhului Sfânt? Nu este oare regulă în interpretarea Scripturilor că trebuie luate literal cuvintele textului sacru, în sensul lor natural, in sensu obvio (în sensul evident), atunci când nici contextul, nici faptele evidente nu obligă să li se dea o altă semnificație?

Ce obstacol împiedică să se ia predicția Domnului Nostru, precum și afirmațiile sfântului Luca și ale sfântului Pavel, în sensul lor natural? Unde era, pentru Fiul lui Dumnezeu, imposibilitatea de a-Și realiza făgăduința în toată întinderea ei? Cel care, într-o clipită, printr-un singur cuvânt, a scos lumea materială din neant, nu mai era oare destul de puternic pentru a regenera lumea morală în răstimpul câtorva ani? A restrânge predicarea apostolică a Evangheliei la câteva ținuturi ale pământului nu înseamnă oare a micșora tot atât strălucirea miracolului și, prin urmare, a slăbi dovada dumnezeirii creștinismului?

Pentru a-și apăra interpretarea, criticii invocă textul sfântului Luca: „Un edict a fost dat de Cezar August, pentru a se face recensământul lumii întregi" (Luc, XI, 1).

Este limpede că acest text nu formează o obiecție serioasă. Spunând că Cezar August a poruncit să se facă numărătoarea

lumii întregi, Evanghelistul lasă să se înțeleagă, fără putință de înșelare, că era vorba numai de lumea supusă Romanilor. Nu la fel stau lucrurile cu cuvintele Domnului Nostru: nimic nu le limitează semnificația.

Dacă interpretarea criticilor nu este întemeiată în drept, ea nu este mai bine întemeiată nici în fapt. Vom auzi curând o sută de martori, contemporani ai evenimentelor și de o competență ireproșabilă, afirmând cu o voce unanimă că Evanghelia a fost predicată de apostoli mult dincolo de hotarele romane. Pentru moment, să ne mulțumim a cita unul singur. Vom vedea că această divulgare universală și ca instantanee a Evangheliei, de către apostolii înșiși, era marele miracol care îi umplea de admirație pe Părinții Bisericii.

„Nu voi consimți niciodată, spune Eusebiu, să nu văd decât un fapt omenesc în predicarea pe care ei o fac întregului univers a numelui lui Isus; a miracolelor vieții Sale pe care le publică în cetăți și în sate, invadând imperiul roman și cetatea regină a tuturor cetăților; străbătând regatele Perșilor și Armenilor, ținuturile locuite de Parți; pătrunzând la Sciți și până la marginile universului, în regiunile Indiei; trecând Oceanul și ajungând până la insulele numite britanice" (Démonst. évang., lib. III, p. 203, édit. Migne).

Să adăugăm, în treacăt, că s-ar înșela în mod straniu cel care ar privi divulgarea apostolică a creștinismului în globul întreg ca pe o știre efemeră, aproape tot atât de repede uitată pe cât a fost cunoscută; ca pe o știre fără importanță, față de care, cu

excepția unui mic număr, oamenii s-au arătat indiferenți. Departe de aceasta, nicio veste nu avu vreodată un asemenea răsunet.

A fost un eveniment imens care a cuprins viu spiritele, a mișcat lumea iudaică și păgână în adâncurile ei și a atras în Palestina mulțimi nenumărate, chiar din ținuturile cele mai îndepărtate ale globului (Ps. LXXV; Euseb. Hist., ibid.); în sfârșit, o sămânță minunat de rodnică, ce a aruncat rădăcini adânci, a crescut cu repeziciune și a adus roade atât de îmbelșugate, încât întregul pământ s-a aflat curând plin de creștini: crescit et fructificat (crește și aduce rod), precum spune sfântul Pavel.

CAPITOLUL III - CĂLĂTORIILE APOSTOLILOR

SUCCESUL PREDICĂRII LOR. - MĂRTURISIRILE LUI TACIT ŞI ALE LUI PLINIU CEL TÂNĂR. - MĂRTURIILE LUI EUSEBIU ŞI ALE SFÂNTULUI IUSTIN.

Rămâne acum să constatăm prin fapte împlinirea literală a poruncii dumnezeiescului Învăţător date apostolilor şi a predicţiei Sale asupra evanghelizării universale a globului, înainte de ruina Ierusalimului. Pentru aceasta, trebuie să răspundem la următoarele două întrebări: **1°** Apostolii în persoană au străbătut ei întreaga lume veche? **2°** Predicarea lor a fost ea încununată de succese prodigioase?

Lumea veche se compune din trei părţi: Europa, Asia, Africa. Voim să ştim dacă apostolii în persoană le-au străbătut pe

toate trei? Să luăm o hartă geografică și să-i urmăm în călătoriile lor.

Sfântul Petru pleacă din Ierusalim, străbate Iudeea, Samaria, Galileea și vine la Antiohia, capitala Orientului. După o ședere de câțiva ani, trece în Occident, vizitează Neapole, Livorno, Pisa, merge la Roma, se întoarce în Orient pentru Conciliul de la Ierusalim; evanghelizează Pontul, Galatia, Capadocia, Bitinia și multe alte cetăți și provincii ale Asiei; traversează Galiile și trece în Anglia; întemeiază bisericile Spaniei, Cartaginei, Alexandriei, Constantinopolului, Numidiei, Mauritaniei, așază un mare număr de episcopi în Orient și în Occident (Voir Fogginio, De romano D. Petri itinere et episcopatu; Bar., an. 58, n. 46-53; Mamachi, Origin. et Antiquit. christ., 1. 1, lib. II, p. 315, in-4, édit. rom., etc.).

Sfântul Pavel, misionar neobosit, străbate evanghelizând, fie prin viu grai, fie prin scris, diferitele părți ale Europei și ale Asiei. Atena, Corintul, Efesul, Tesalonicul, Filipii, Colosele, Roma îl văd și îl revăd pe rând. Fără încetare trece din Orient în Occident, din Asia de Sus și din Asia Mică în Galii și în Spania, pretutindeni consacrând episcopi și întemeind biserici (Baron., t. I, an. 60, n. 14, etc.).

Sfântul Ioan, ucenicul cel iubit, vine în Asia Mică, se stabilește la Efes, este dus la Roma; de acolo, în insula Patmos; revine la Efes, trece în Asia septentrională, duce Evanghelia la marele și temutul neam al Parților; evanghelizează Bassoras și alte popoare ale acestui vast continent; revine în Asia Mică și

întemeiază numeroase biserici, între altele pe cele din Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Laodiceea și Filadelfia (Baron., an. 44, n. 29, etc.).

Sfântul Andrei, vrednic frate al sfântului Petru, străbate Asia Mică; vine în Epir, merge la Sciți, dincolo de Pontul Euxin, la popoare antropofage; străbate Tracia, Macedonia și revine la Patras, cetatea principală a Ahaiei, unde pecetluiește cu sângele său credința pe care o propovăduise atât de larg (Baron., an. 44, n. 30).

Sfântul Filip a dus Evanghelia în Asia de Sus și a suferit martiriul la Hierapolis, la vârsta de optzeci și șapte de ani. Înainte de prețioasa sa moarte, el evanghelizase, împreună cu sfântul Bartolomeu, o parte a Sciției și chiar a Galiilor (Baron., an. 44, n. 32).

Sfântul Toma, luând o direcție opusă, deveni apostolul Indiilor și al Etiopiei; apoi al Parților, al Perșilor, al Chinezilor, al Mezilor, al Brahmanilor și al celorlalte națiuni învecinate (Baron., an. 44, n. 33).

Sfântul Bartolomeu ajunge în Armenia Mare și la popoarele Licaoniei, pe care le luminează cu luminile credinței, precum și pe Albanezi; revine în India interioară, apoi se întoarce în Armenia, unde suferă martiriul pe care îl cunoaștem (Baron., an. 44, n. 34, et Hieron., De script. Eccles.).

Sfântul Matei primește ca parte Etiopia. Până unde se întindea în interiorul Africii acest vast ținut este lucru îndoielnic. Un lucru este sigur: creștinismul a fost dus în Africa de apostoli și a fost foarte înfloritor în Egipt chiar de la începutul predicării evanghelice (Baron., an. 44, n. 35).

Nu avem nimic de spus despre călătoriile apostolice ale sfântului Iacob, fiul lui Alfeu. Făcut de apostoli primul episcop al Ierusalimului, nu se vede ca el să fi părăsit cârmuirea acestei admirabile biserici, pe care a sfințit-o din ce în ce mai mult prin viața sa și pe care a ilustrat-o prin moartea sa.

Sfântul Iacob, fratele sfântului Ioan, s-a dus la hotarele Occidentului; iar Spania s-ar lăsa mai curând să i se taie mâinile decât să pună la îndoială chemarea ei la credință prin marele apostol, al cărui trup, obiect al unuia dintre cele mai mari pelerinaje ale lumii, odihnește la Compostela.

Sfântul Simon nu a fost mai puțin neobosit decât colegii săi în apostolat. A plecat în Mesopotamia, a trecut în Persia, a coborât în Africa, a predicat în Egipt și, traversând Mediterana, apoi Galiile, a ajuns în Anglia (Baron., an. 44, n. 38).

Sfântul Iuda a predicat Evanghelia nu numai în Mesopotamia, ci și în Idumeea, în Arabia și în ținuturile vecine (Baron., an. 44, n. 40).

Sfântul Matia, care a fost ridicat în locul lui Iuda, a evanghelizat o parte a Africii, Etiopia și Libia (Baron., an. 44, et alii).

Să se ia acum o hartă a Lumii Vechi și să se spună dacă apostolii nu au împlinit personal și literal predicția și porunca dumnezeiescului lor Învățător: „Îmi veți da mărturie până la marginile pământului, și, plecând, au predicat pretutindeni: Prædicaverunt ubique (au predicat pretutindeni)."

Un martor ocular și a cărui mărturie este de necontestat o afirmă în termeni proprii. În epistola către Romani, care datează din anul 58, douăzeci și patru de ani după moartea Domnului Nostru, sfântul Pavel vorbește ca sfântul Marcu: „Credința pe care o mărturisiți, scrie el din adâncul Orientului credincioșilor Romei, este predicată în lumea întreagă" (Rom., I, 18). De două ori în aceeași epistolă, marele apostol afirmă același fapt: „Glasul lor, al apostolilor, a fost auzit pe tot pământul, și cuvintele lor au răsunat până la marginile lumii" (X, 18).

Doi ani mai târziu, în anul 60, scriind din Occident creștinilor din Colose, el proclamă același fapt: „Mulțumim lui Dumnezeu și Îl rugăm fără încetare pentru voi, din pricina nădejdii care vă este păstrată în cer și despre care aveți deja cunoaștere prin cuvântul adevărului Evangheliei, care a ajuns la voi, precum și pe tot pământul, unde crește și aduce rod, ca și între voi" (I, 2, 6).

Mai departe și într-un chip încă mai explicit: „Rămâneți tari în nădejdea Evangheliei, care a fost predicată la toată făptura care este sub cer" (23).

Marele apostol, care cunoștea mai bine decât negatorii secolului al nouăsprezecelea starea creștinismului născând, afirmă nu numai că Evanghelia nu a așteptat termenul extrem vestit de Domnul Nostru pentru a face înconjurul lumii, ci încă și că ea creștea pretutindeni și aducea rod. Aceste cuvinte, atât de vrednice de remarcat, confirmă în toată plinătatea ei predicția dumnezeiescului Învățător, după cum justifică dinainte depozițiile martorilor celor mai competenți asupra succeselor prodigioase ale evanghelizării apostolice. Aceasta ne conduce la a doua noastră întrebare.

Predicarea apostolilor a fost ea încununată de succes?

Răspunsul se află nu numai în afirmațiile apostolilor înșiși, ci și în mărturia autorilor păgâni și a primilor Părinți ai Bisericii.

Tacit mărturisește că, sub Nero, Roma însăși cuprindea un popor de creștini, dintre care, în anul 66 al Domnului Nostru, o mulțime enormă, multitudo ingens (mulțime foarte mare), a fost arsă de vie sau a pierit în chinuri din porunca tiranului (Annal., XV).

Treizeci și patru de ani mai târziu, de la anul 100 la 110, Pliniu cel Tânăr, guvernator al Bitiniei, într-un raport oficial adresat lui Traian, constată că: „Molima superstiției creștine a

infectat nu numai orașele, ci și târgurile și satele; că ea pune în primejdie o mulțime de orice vârstă, de orice sex, de orice condiție; că templele sunt aproape părăsite și că victimele nu-și mai găsesc cumpărători" (Epist., lib. X, epist. 97).

Astfel era, după mărturisirea păgânilor, răspândirea creștinismului în epoca morții sfântului Ioan Evanghelistul, ultimul supraviețuitor al apostolilor.

În favoarea răspândirii universale și ca instantanee a luminii evanghelice, precum și a succeselor prodigioase ale apostolilor, se adaugă la autoritatea istoricilor profani mărturiile celor mai vechi Părinți ai Bisericii.

Să-l ascultăm pe Eusebiu, primul istoric al Bisericii. „După cum razele soarelui luminează dintr-odată orizontul, astfel, printr-un efect al puterii cerești, cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul mântuirii, și-a purtat instantaneu strălucirea în întregul univers. Cuvintele profetice ale Sfintelor Scripturi s-au verificat la literă: «Glasul evangheliștilor și al apostolilor s-a făcut auzit în lumea întreagă, și cuvântul lor a răsunat până la marginile pământului»" (Ps. XVIII).

„Asemenea ariei plugarului care, în vremea secerișului, se umple deodată de snopi adunați din toate părțile, Bisericile, întemeiate în toate cetățile și în toate târgurile, s-au văzut curând pline de o mulțime nesfârșită de persoane" (Hist., lib. II, c. III).

Patruzeci de ani după Pliniu, către anul 140 al Domnului Nostru, sfântul Iustin, filosof martir, disputând cu iudeul Trifon, insistă asupra rapidei răspândiri a Evangheliei pe tot pământul. Ea este pentru el o dovadă de necontestat a dumnezeirii creștinismului, care singur realizase profeția lui David, făgăduind legii lui Dumnezeu stăpânirea lumii.

„Legea mozaică, spune el, este atât de departe de a se fi întins de la Orient la Occident, încât există încă neamuri întregi printre care niciodată un om din rasa iudaică nu a pătruns. Or, nu există rasă de muritori, Greci, Barbari, sau de orice nume, fie seminții scitice, care locuiesc în carele lor rătăcitoare; fie popoare de păstori, care trăiesc sub cort; fie triburi nomade, care nu au locuințe statornice, în sânul căreia rugăciuni și mulțumiri să nu fie adresate Tatălui și Creatorului tuturor lucrurilor, în numele lui Isus cel răstignit" (Dialog. cum Tryph., p. 17, édit. Migne).

CAPITOLUL IV - CĂLĂTORIILE APOSTOLILOR (URMARE)

SUCCESELE APOSTOLILOR. - MĂRTURIILE SFÂNTULUI IRINEU, ALE LUI TERTULIAN, ALE LUI ORIGENE, ALE LUI ARNOBIU, ALE LUI LACTANȚIU, ALE SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR.

Douăzeci și nouă de ani după sfântul Iustin, adică în anul 169, ilustrul episcop al Lyonului, sfântul Irineu, afirmă, ca sfântul Iustin, că în timpul său Evanghelia era răspândită pe tot pământul și, mai mult, că era acolo statornicită: iată importanta sa mărturie.

„Biserica, semănată în lumea întreagă, până la cele din urmă hotare ale ei, a primit de la apostoli și de la ucenicii lor credința care crede într-un singur Dumnezeu, Tatăl

Atotputernic, și într-un singur Isus Cristos, întrupat pentru mântuirea noastră, și în Duhul Sfânt.

„Această credință, așa cum tocmai am expus-o, și care este răspândită în tot universul, Biserica o păzește cu grijă, ca locuind într-o singură casă, și admite în același chip toate dogmele ei, ca neavând decât un singur suflet și o singură inimă, și le învață și le transmite fără a varia vreodată, ca neavând decât o singură gură.

„Într-adevăr, deși în lume există limbi diferite, totuși vigoarea tradiției rămâne una și aceeași. Nici bisericile întemeiate în Germania nu au alte tradiții sau alte credințe; nici cele care sunt la Iberi; nici cele care sunt în Orient; nici cele care sunt în Egipt; nici cele care sunt în Libia; nici cele care sunt așezate în centrul lumii; ci, precum soarele, capodoperă a Creatorului, este unul și același în întregul univers, tot astfel lumina evanghelică strălucește pretutindeni și luminează pe toți oamenii care voiesc să ajungă la cunoașterea adevărului" (Adv. hæres., c. XII et XIII).

Sfântul Irineu este unul dintre cei mai învățați Părinți ai Bisericii; el cunoștea deopotrivă Orientul, unde se născuse, și Occidentul, unde trăia. Nimeni mai bine decât el nu ne putea instrui asupra stării creștinismului. Or, el afirmă că în secolul al doilea nu numai că Evanghelia fusese predicată în lumea întreagă; ci, ceea ce este cu mult mai semnificativ, că biserici erau întemeiate la toate națiunile.

Dar întemeierea de biserici în lumea întreagă, adică așezarea regulată și durabilă a mii de creștinătăți, nu este treaba unei singure zile: un asemenea fapt cere un timp destul de îndelungat și presupune o predicare deja veche.

În cuvintele sfântului Irineu și în data la care ele au fost scrise, ce magnifică dovadă a evanghelizării universale a globului de către apostoli!

Tertulian, al cărui leagăn atinge mormântul sfântului Irineu, nu este mai puțin explicit. Cine nu cunoaște celebrul pasaj din Apologetică, unde el le spune Cezarilor romani, fără teamă de a fi dezmințit: „Nu suntem decât de ieri și umplem totul: orașele voastre, insulele voastre, târgurile voastre, municipiile voastre, adunările voastre, chiar taberele voastre, triburile voastre, decuriile voastre, palatul, Senatul, Forul: nu vă lăsăm decât templele voastre" (Apol., c. XXVII).

Și în cartea sa Împotriva Iudeilor:

„În care altul au crezut toate națiunile, dacă nu în Cristos, care a venit? În care altul, precum și celelalte națiuni, au crezut Parții, Mezii, Elamiții, popoarele Mesopotamiei, Armeniei, Frigiei, Capadociei, Pontului, Asiei, Pamfiliei, Egiptului, ale ținutului Africii de dincolo de Cirene; Romanii, Iudeii care locuiau în Ierusalim și celelalte națiuni?

„Ramurile felurite ale neamului Getulilor, numeroasele țări locuite de Mauri, toate ținuturile Spaniei, diferitele națiuni ale

Galiilor, Britania, inaccesibilă Romanilor, dar supusă lui Cristos; mulțimea Sarmaților, a Dacilor, a Germanilor, a Sciților, națiunile cele mai îndepărtate, provinciile și insulele al căror nume însuși și număr sunt necunoscute, Îl adoră pe Cel Răstignit; domnia Sa se întinde pretutindeni, pretutindeni El este crezut, pretutindeni adorat de națiunile pe care tocmai le-am enumerat: pretutindeni El domnește, pretutindeni răspândindu-Și deopotrivă binefacerile" (Contr. Judæos, c. VII. Voir, pour la parfaite exactitude du langage de Tertullien, les textes de Pamelius).

Astfel sunt afirmațiile solemne ale marelui apologet, în fața Iudeilor și a Neamurilor. Trebuia ca el să fie foarte sigur de cuvântul său, căci nimic nu era mai ușor decât să i se aplice o dezmințire tot atât de solemnă, de vreme ce era vorba de un fapt material și public. Nicio voce nu s-a ridicat pentru a-l contrazice.

Ceea ce Tertulian afirma în Occident, marele Origen, contemporanul său, afirma în Orient.

„Lumea întreagă, spune el, cunoaște mai bine adevărul Evangheliei decât maximele filosofilor. Toate națiunile au crezut în Dumnezeu prin Isus Cristos și și-au pus în El nădejdea. În lumea întreagă, în toată Grecia, în toate celelalte națiuni ale globului, sunt nenumărați oamenii care, părăsind legile țării lor și cultul zeilor și legea lui Moise, s-au alipit de Cristos, în ciuda urii celor care adorau idolii; și s-a văzut în cât de puțin timp religia s-a dezvoltat sub focul persecuției. Ea a

fost predicată în toate părțile lumii, astfel încât Grecii și Barbarii, savanții și ignoranții, au primit doctrina lui Cristos" (Contra Celsum, lib. I, p. 4, 41; lib. II, p. 110, et Periarchon., lib. IV, c. I).

Puțin mai târziu, îl auzim pe Arnobiu vorbind, asemenea celorlalți Părinți, despre răspândirea instantanee a Evangheliei în lumea întreagă.

„Miracolele lui Cristos, săvârșite în plină zi, stăpânirea nemaiauzită exercitată asupra naturii de El și de apostoli, răsunau până la marginile globului, supuneau mințile și inimile și împingeau în unitatea aceleiași credințe națiunile și popoarele cele mai diferite prin moravuri și credințe.

„Se poate enumera și număra cu exactitate ceea ce s-a făcut în Italia, la Chinezi, la Perși și la Mezi, în Arabia, în Egipt, în Asia, în Siria, la Gali, la Parți, la Frigieni; în Ahaia, în Macedonia, în Epir, în insule, în toate țările pe care le luminează soarele răsărind și soarele apunând; în sfârșit, chiar la Roma, regina lumii, ai cărei locuitori, reținuți de artificiile lui Numa și de vechile lor superstiții, s-au grăbit să părăsească aceste erori străvechi și s-au alipit cu tărie de adevărul creștin" (Lib. II, Adv. gentes, p. 50).

Învățatului Arnobiu îi urmează Lactanțiu, care i-a fost maestru. Atât de bine așezat pentru a cunoaște starea lucrurilor, acest nou martor ne învață că deja, la sfârșitul secolului al doilea, sub imperiul lui Domițian, „nu exista, fie în

Orient, fie în Occident, niciun colț de pământ atât de îndepărtat în care lumina credinței să nu fi pătruns; nicio națiune atât de barbară căreia ea să nu-i fi îmblânzit moravurile" (In Dormit., IV).

În sfârșit, gura de aur a Orientului, sfântul Ioan Gură de Aur, descrie cu elocvența sa obișnuită minunile care au urmat îndată după învierea Mântuitorului, post crucem et resurrectionem (după cruce și înviere).

„Străbateți cu mintea lumea întreagă, pământul, marea, Grecia, țările barbare, pământul locuit și cel nelocuit, orașele care sunt pe continente, insulele care sunt în mijlocul mării, munții și pădurile. Pretutindeni veți vedea strălucind puterea lui Cristos și adorabilul Său Nume glorificat.

„Veți vedea pescarii, vameșii, făcătorii de corturi închizând gura filosofilor, rușinând pe oratori, răsturnând puterea tiranică a demonilor, distrugând altarele gentililor, templele lor, sărbătorile lor, adunările lor publice. Înaintea lor dispăreau mirosul și fumul jertfelor nelegiuite, ghicitorii, augurii și toate atelierele diavolului.

„În locul lor, răsăreau biserici pe toată întinderea pământului. Se formau coruri de fecioare și de călugări. Ca și orașele, pustiurile se umpleau de locuitori evlavioși, ale căror rugăciuni răspundeau cântărilor îngerilor. Pe tot pământul, cete de mărturisitori, mulțimi de martiri. Barbarii deveniți filosofi, iar cei ale căror moravuri erau mai crude decât ale

fiarelor îi egalau pe îngeri prin sfinţenia vieţii lor. Iată ce a făcut, pe toată întinderea pământului luminat de soare, predicarea Evangheliei, după cruce şi înviere. O! cât sunt de frumoşi, cât sunt de străluciţi Petru şi Pavel, care au străbătut globul întreg, semănând germenii evlaviei" (Expositio in ps. CIX, 5, 6, 7, opp. t. V. pars prior, p. 309, n. 310, 311, édit. Gaume).

Se va înţelege de ce am citat însuşi textul Părinţilor: trebuia să arătăm că afirmaţiile noastre nu au nimic exagerat. Acestor mărturii ar fi uşor să li se adauge multe altele, atât ale Părinţilor Orientului, cât şi ale Occidentului, precum, de pildă: sfântul Ieronim, Teodoret, sfântul Isidor de Pelusiu, Julius Firmicus. Dar, prin cele ce precedă, ni se pare că evanghelizarea apostolică a lumii romane este suficient dovedită; iar răspândirea aproape instantanee a luminii divine, aşezată în plina zi a evidenţei.

Totuşi, pentru a nu lăsa în acest tablou miraculos niciun punct obscur, vom vorbi, în capitolele următoare, despre predicarea apostolică în Africa şi în Orientul înalt.

CAPITOLUL V - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AFRICII

DOVEZI ALE ACESTEI EVANGHELIZĂRI ÎN CUVINTELE DOMNULUI NOSTRU. - ÎN DEGRADAREA POPULAȚIILOR AFRICANE. - INTERIORUL AFRICII CUNOSCUT CU MULT ÎNAINTE DE EPOCA NOASTRĂ. - VISTIERNICUL REGINEI CANDACE. - MISIUNEA SFÂNTULUI MATEI.

Când Fiul lui Dumnezeu le spune apostolilor că Îi vor da mărturie până la marginile pământului și că prin ei făclia Evangheliei va fi înfățișată tuturor națiunilor, El nu pune nicio restricție cuvintelor Sale. El nu spune: „Veți evangheliza lumea întreagă, în afară de Africa, a treia parte a lumii." Din această predicție dumnezeiască suntem în drept și în datorie să

conchidem că Evanghelia a făcut înconjurul globului înainte de ruina Ierusalimului. Altfel, ruina răsunătoare a cetății deicide nu ar fi avut pentru națiunile neevanghelizate nicio semnificație.

Nici istoricii în relatările lor, nici doctorii Bisericii în interpretările lor nu scad nimic din universalitatea oracolelor dumnezeiești. Cine suntem noi pentru a îndrăzni să le restrângem sau să le contrazicem? Cine suntem noi, mai ales, pentru a veni, după atâtea veacuri, să acuzăm marile biserici ale Orientului și ale Occidentului că nu-și cunosc genealogia sau că au falsificat-o? Or, dacă sunt întrebate asupra originii lor, toate răspund cu o nobilă siguranță: Suntem fiice ale apostolilor în persoană sau ale însoțitorilor apostolatului lor (Voir Baron., an. 44, n. 25-41).

Spunem însoțitorii apostolatului lor, și ei au fost numeroși. Nu se acordă destulă atenție celor petrecute la Ierusalim în ziua Cincizecimii. În numai două cuvântări, sfântul Petru a convertit opt mii de persoane, din toate națiunile care sunt sub cer: Ex omni natione quæ sub cœlo est (din orice națiune care este sub cer).

Pe lângă cei șaptezeci și doi de ucenici, care au fost risipiți la persecuția sfântului Ștefan; pe lângă Lazăr, surorile sale și cele trei Marii, care au venit să evanghelizeze Galia meridională: se poate oare pune la îndoială că acești opt mii de convertiți au devenit tot atâția predicatori ai bunei vestiri, fiecare în țara sa, prin urmare în toate țările lumii, de vreme ce în ziua

Cincizecimii toate țările își aveau reprezentanții la Ierusalim? Cum ar fi putut toate aceste persoane, martore ale unor lucruri atât de prodigioase și pline de Duhul Sfânt, la întoarcerea lor, să păstreze tăcerea asupra celor ce văzuseră și auziseră? Aceasta nu este în firea lucrurilor.

Departe de a ține adevărul captiv, acești fericiți privilegiați ai harului nu au încetat să vorbească despre el. Relatările lor, mai mult sau mai puțin exacte în detalii, ceea ce era inevitabil, au devenit baza numeroaselor evanghelii apocrife, publicate încă din primele zile ale Bisericii. Este ceea ce sfântul Luca lasă să se înțeleagă limpede când spune că mulți întreprinseseră să scrie istoria marilor evenimente privitoare la Domnul Nostru. De altfel, purtarea tuturor acestor convertiți, atât de diferită de ceea ce era cu puțin înainte, devenea o predicare vie, un subiect de curiozitate și de întrebări pentru toți cei care erau martori. Ce puternic ajutor dat apostolilor în evanghelizarea globului!

După cum am văzut, mărturiile cele mai autentice confirmă raționamentul. Nu poate, așadar, rămâne nicio îndoială asupra apostolicității imediate a marilor biserici ale Europei și ale Asiei Mici. Rămân Africa, Orientul înalt și America. Să vorbim mai întâi despre Africa.

1° Populațiile degradate ale Africii care se descoperă astăzi nu sunt popoare primitive. Omul nu s-a născut în stare sălbatică, trăind izolat în păduri, hrănindu-se cu ghinde, mâncându-și semenii, neavând nicio cunoaștere, sau aproape nicio

cunoaștere, despre Dumnezeu, despre ordinea supranaturală, despre legile societății și ale familiei.

Reînnoită de la autorii clasici și readusă la modă de umaniștii Renașterii, de Rousseau și de revoluționarii moderni, această presupunere absurdă nu rezistă nici măcar o clipă examinării. Aceste populații sunt, deci, rase decăzute. Ele sunt decăzute nu prin propria lor faptă, ci prin fapta autorilor lor.

În epoci mai mult sau mai puțin îndepărtate, aceștia au abuzat de luminile și ajutoarele pe care Tatăl ceresc, ai Cărui fii erau, li le împărtise, ca și celorlalte membre ale familiei omenești. Deoarece căderea se măsoară după înălțimea de la care se cade, este cu totul logic să conchidem că înălțimea de la care au căzut strămoșii acestor nefericite populații este cea mai însemnată înălțime la care omul, aici jos, poate pretinde: această înălțime este creștinismul. Consecința se impune de la sine.

2° Dacă Africa ar fi fost exclusă de la evanghelizarea apostolică, cuvintele Domnului Nostru și-ar fi pierdut semnificația. Ele ar însemna, după cum am spus: Îmi veți da mărturie, voi în persoană, până la ultima limită a lumii, cu excepția Africii. Astfel, contrar poruncilor Sale, Răscumpărătorul neamului omenesc, venit la plinirea timpurilor pentru a mântui tot ceea ce pierise, ar fi făcut să strălucească soarele adevărului numai asupra a două părți ale lumii și ar fi lăsat-o pe a treia cufundată, timp de două mii de ani, în întunericul Barbariei: este oare aceasta de conceput?

3° Faptele dezmint această presupunere injurioasă. Istoria ne învață că Africa, adică Egiptul, Etiopia, Libia și celelalte ținuturi ale Peninsulei, îi recunosc drept părinți ai lor în credință pe sfântul Marcu, sfântul Matei, sfântul Iuda, sfântul Matia, sfântul Toma și sfântul Simon (Baron., ibid.).

4° Udată de sânge creștin și confirmată prin miracole, sămânța evanghelică a aruncat chiar rădăcini adânci în pământul lui Ham și s-a întins în interior până la distanțe necunoscute. Chiar la originea creștinismului, Alexandria a văzut formându-se o biserică rivală cu aceea a Romei și a Ierusalimului, prin numărul și fervoarea credincioșilor. Școli, celebre în lumea întreagă, s-au așezat acolo încă din timpurile apostolice. Vastele pustiuri ale Tebaidei s-au populat cu o mulțime de pustnici, iar numeroși martiri au proclamat cu tărie adevărul creștinismului și i-au răspândit cunoașterea.

Cum să presupunem că doctrina marilor filosofi ai Alexandriei, prezența pustnicilor timp de mai multe veacuri, felul lor de viață atât de nou, virtuțile lor eroice, miracolele lor, glorioasele lupte ale martirilor susținându-și credința înaintea ochilor a mii de spectatori veniți din toate părțile, nu au atras atenția popoarelor vecine și nu au contribuit puternic la a le face cunoscută Evanghelia?

5° Aceasta nu este aici o presupunere zadarnică. În timpul sfântului Augustin, Africa număra mai mult de trei sute de episcopii. La Marea Conferință ținută la Cartagina în 410 și prezidată de nemuritorul episcop al Hiponei, s-au aflat 286 de

episcopi catolici și 159 de episcopi donatiști, care în cea mai mare parte au redevenit catolici. Acest număr atât de însemnat de episcopii presupune în chip evident o evanghelizare largă, puternică și cu mult anterioară.

Or, se poate admite că soarele adevărului, strălucind în toată splendoarea sa, timp de mai mult de trei veacuri, asupra unei mari zone a Africii septentrionale, nu a trimis nicio rază asupra centrului Peninsulei? Atâția sfinți episcopi, Ciprienii, Augustinii, Fulgenții, Victorii, erau oare lipsiți de zel pentru a întinde împărăția lui Dumnezeu? Cum să credem că, într-un răstimp atât de lung, spiritul apostolatului nu a coborât asupra niciunuia dintre acele mii de preoți, dintre care un mare număr au pecetluit credința cu sângele lor? Oricărui om nepărtinitor, o asemenea presupunere îi va părea cu siguranță inadmisibilă.

Faptul că monumentele evanghelizării primitive a Africii s-au pierdut este, fără îndoială, o nenorocire. Dar, pe de o parte, această pierdere, care în istorie nu este singura de același fel, nu formează decât o obiecție negativă; pe de altă parte, ea nu are nimic uimitor. Fără a vorbi despre revoluții, incendii, jefuiri de cetăți, invazii ale Barbarilor, războaie intestine, de care Africa nu a fost mai scutită decât celelalte părți ale imperiului roman, se uită oare că, de mai multe ori, și încă de la începutul Bisericii, Cezarii persecutori au poruncit să fie căutate pretutindeni arhivele creștine și le-au dat în mod public flăcărilor? Stăpâni ai Africii, Vandalii le-au urmat exemplul.

Raționamentului i se adaugă faptele. Tradiția ne învață că, înainte chiar de apostoli, la cea dintâi aurora a creștinismului, marele vistiernic al reginei Candace a dus făclia credinței în Etiopia. Vecina ei, Abisinia, deși schismatică, este încă creștină și datorează apostolilor darul credinței. La fel este și Libia, foarte cunoscută Romanilor, cărora le furniza leii amfiteatrului, și care se învecinează cu centrul Africii. Berberii, Kabilii, Tuaregii, care locuiesc o parte a Saharei, păstrează vestigii foarte recognoscibile ale creștinismului.

La populațiile degradate de pe coastele orientale ale Africii se găsesc încă cruci și monumente ale unei vechi civilizații creștine. „La Mouézi, se zăresc pe case și pe câmpuri cruci destul de numeroase; astăzi ele sunt de pură ornamentație; dar vestesc poate o civilizație creștină, introdusă în vremuri îndepărtate de coloniile abisiniene" (Voyage à la côte orientale d'Afrique, par le P. Horner, missionnaire, p. 163).

Evanghelia a pătruns, așadar, în Africa mult mai devreme și până la adâncimi cu totul mai însemnate decât se presupune în mod obișnuit: ar fi temerar a ne îndoi de aceasta. Putem adăuga că, cu cât se va cunoaște mai mult această țară, cu atât se va vedea mai mult că soarele dreptății a strălucit peste aceste vaste ținuturi, ca peste toate celelalte părți ale lumii, ubique et usque ad ultimum terræ (pretutindeni și până la marginea cea mai de pe urmă a pământului), potrivit cuvântului infailibil și atotputernic al Fiului lui Dumnezeu.

Ignoranța istoriei creștine este cauza îndoielilor noastre. Credem cu ușurință că interiorul Africii nu a fost cunoscut și vizitat decât în zilele noastre. Celebrii călători Livingstone, Burton Speke, Stanley, Cameron au dobândit gloria pentru că ar fi descoperit cei dintâi, se spune cu siguranță, în călătoriile lor primejdioase, aceste mări și acești munți interiori ai Africii: la miazăzi de Darfur și de Kordofan, munții Al-Kamar, de unde izvorăște Nilul; iar în fața acestor munți, lacurile Albert-Nyanza și Victoria-Nyanza.

Or, spre uimirea tuturor, aceste mări și acești munți sunt indicați și desenați pe un glob care are aproape două sute de ani de existență. Tanganyika, marele lac dinspre apus, obiect al unor descoperiri noi și recente, este de asemenea marcat acolo, precum izvoarele și cursurile Zambeziului, Congoului și ale întregii rețele de fluvii și râuri despre care ziarele fac atâta zgomot. Acest glob, păstrat și uitat în biblioteca publică din Lyon, este lucrarea a doi sărmani capucini, Părinții Grigorie și Bonaventura!

Este un nou exemplu al vechimii descoperirilor moderne: bună lecție pentru vanitatea noastră.

CAPITOLUL VI - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A CHINEI ȘI A ȚĂRILOR VECINE

RAPORTURILE CHINEZILOR CU POPOARELE OCCIDENTULUI. - CHINEZII CATOLICI ÎN SECOLUL AL TREILEA. - MĂRTURIILE LUI ARNOBIU ȘI ALE LUI TEODORET.

Din Africa să trecem în Extremul Orient și să arătăm, cu dovezile în mână, evanghelizarea apostolică a Chinei, a Indiei și a țărilor dimprejur.

Să nu încetăm a repeta ceea ce s-a spus la începutul capitolului precedent. Fiul lui Dumnezeu, adevărul infailibil, a prezis, în termeni cât se poate de limpezi, că înainte de ruina Ierusalimului Evanghelia Sa va fi predicată în globul întreg,

tuturor națiunilor: in universo orbe, omnibus gentibus (în întregul univers, tuturor neamurilor).

Apostolii declară că faptul s-a împlinit.

Martori de necontestat, toți Părinții Bisericii, fără nicio excepție, vorbesc asemenea apostolilor și dovedesc că toate națiunile cunoscute sau necunoscute Romanilor, supuse sau nesupuse imperiului lor, au primit, în răstimpul însemnat de dumnezeiescul Răscumpărător, cunoașterea religiei creștine. Cine spune tot nu exceptă nimic; este deci logic, și foarte logic, să conchidem că China și țările vecine nu au fost mai uitate decât America și Oceania, dacă aceste din urmă țări erau locuite.

China, în particular, nu este un punct imperceptibil pe suprafața globului, dimpotrivă. Prin vechimea sa, prin întinderea sa, prin populația sa de trei până la patru sute de milioane de locuitori, precum și prin civilizația sa materială, imperiul chinez ocupă un loc foarte mare între popoarele lumii vechi.

Cum să presupunem că apostolii fie nu au cunoscut existența acestui imperiu, fie, cunoscând-o, au neglijat să ducă făclia credinței în aceste regiuni imense? Nu aveau ei misiunea de a lumina globul întreg? Vestigiile regăsite ale trecerii lor în diferitele părți ale pământului nu atestă oare că și-au împlinit cu fidelitate mandatul? Plecați din Orient, ei ar fi evanghelizat, după cum știm, cele mai obscure ținuturi ale

Europei, locuite de Sciți și Sarmați, și ar fi uitat cea mai importantă națiune a Asiei! A priori, evanghelizarea apostolică a Chinei este, așadar, mai mult decât verosimilă.

Da, mai mult decât verosimilă. În textul deja citat din Faptele apostolilor nu se spune oare că, în ziua Cincizecimii, se aflau la Ierusalim locuitori ai tuturor națiunilor care sunt sub cer? Cine spune tot nu exceptă nimic. De vreme ce erau Mezi și Parți, vecini nemijlociți ai Chinei, de ce nu ar fi fost și Chinezi?

Să adăugăm că evanghelizarea apostolică a Chinei este certă. Monumente autentice nu îngăduie să ne îndoim de aceasta. Iată câteva dintre ele.

Să observăm mai întâi că Chinezii nu trăiau, ca în vremurile moderne, izolați de celelalte popoare. Ei cunoșteau Occidentul, precum Occidentul îi cunoștea pe ei. Războaiele Romanilor împotriva Parților, vecinii lor, cuceririle celor dintâi în Asia înaltă îi puseseră la curent cu treburile Europei.

Sub Augustus, ambasadorii lor au venit la Roma să ceară prietenia Romanilor (Hist., lib. IV, ch. XII, p. 516, édit. in-12, 1662). În aceeași epocă, ei au trimis o ambasadă solemnă pentru a-L căuta pe SFÂNTUL, vestit de vechile tradiții și care trebuia să Se arate în Occident.

Mai târziu, îl vedem pe prea celebrul Sapor, regele Persiei, trimițând la Constantin o numeroasă ambasadă, cu daruri

bogate, pentru a-i solicita prietenia. Regele Persiei număra atunci, printre provinciile imperiului său, țara Sevilor sau China, cu centura ei de șosele înalte și cele două mari fluvii ale ei. Acest fapt, de o importanță capitală pentru noi, este relatat de Ammianus Marcellinus, autor contemporan.

Iată descrierea pe care ne-o dă despre China: „La răsărit, spune el, și dincolo de cele două Sciții, o incintă circulară de șosele înalte închide Serica, imens ținut de o fertilitate admirabilă, care atinge Sciția prin Occident; prin Răsărit și Miazănoapte, deșerturi înghețate. Udată de două mari fluvii, duo famosi nominis flumina (două fluvii cu nume vestit), ea se întinde la Miazăzi până la India și până la Gange.

„Serii, dintre toate rasele omenești cea mai pașnică, sunt cu totul străini de război și de folosirea armelor. Țara este împădurită, dar fără păduri dese. Acolo se adună de pe arbori un fel de puf de o moliciune și de o finețe extremă, care apoi se toarce și devine mătase: această țesătură odinioară rezervată claselor înalte și pe care astăzi o poartă toată lumea" (Am. Marcell., Hist., lib. XXIII, ch. VI, p. 412, éd. in 4°, 1693, Lugd. Batavorum. - C'est en effet la feuille du mûrier qui produit la soie).

Marea întreprindere a lui Iulian Apostatul a fost războiul împotriva Perșilor. Or, printre cele opt mari provincii din care se compunea atunci imperiul persan, același istoric numește în mod expres Serica, altfel zis China, iar descrierea pe care o face nu lasă nicio îndoială că acest imperiu imens era atunci o

provincie a imensului imperiu al Perșilor. Adăugați că, atunci, conetabilul Armeniei era un prinț chinez, a cărui familie se refugiase acolo în urma unei revoluții politice (Histoire univ. de l'Église, par Rohrbacher, t. VI, p. 550, 3e édit.).

Latinii și Grecii îi cunoșteau pe Chinezi sub numele de Seri, pentru că mătasea, care le-a venit de la ei la origine, se numea și se numește încă prin același nume, sau printr-un nume apropiat, într-o mare parte a Asiei.

„Parții slujeau drept intermediari pentru acest comerț între Romani și Chinezi. Astfel, apostolii și ucenicii lor au putut cu ușurință să facă să pătrundă lumina Evangheliei până în Asia înaltă: în India prin Egipt, și în China prin India. Răspândirea credinței în Asia înaltă a fost puțin studiată. S-a deprins în general a se crede că Evanghelia a fost adusă acolo numai în aceste din urmă veacuri. Totuși, este sigur că doctrina lui Isus Cristos a fost predicată, încă de la început, acestor popoare ale Extremului Orient" (Le Christianisme en Chine, par M. Huc, t. 1, p. 13-34).

În secolul al treilea, Arnobiu îi numește pe Chinezi printre popoarele care, la glasul apostolilor, deveniseră catolice.

„Atât de mare a fost, spune el, puterea Fiului lui Dumnezeu, încât unitatea credinței a devenit repede generală între națiunile și popoarele cele mai diferite prin moravuri. Fiecare știe ce s-a împlinit în India, la Chinezi, la Perși și la Mezi"

(Adv. Gentes, lib. XI, chap. XII. Arnobe, célèbre professeur de rhétorique en Afrique, fleurit sous Dioclétien).

Dacă textul lui Arnobiu ar putea lăsa câteva îndoieli asupra evanghelizării Chinei de către apostoli în persoană, orice incertitudine ar dispărea înaintea mărturiilor următoare. Cea dintâi este aceea a lui Teodoret.

„Pescarii noștri, spune el, și Vameșii noștri și Pavel au dus legea evanghelică la toate națiunile. Prin ei, nu numai Romanii și toți cei care trăiesc sub imperiul lor; ci încă și Sciții, și Sarmații, și Indienii, și Etiopienii, și Perșii, și Chinezii, și Hyrcanienii, și Bactrienii, și Bretonii, și Cimbrii și Germanii, și, pentru a spune totul într-un singur cuvânt, întregul neam omenesc și toate națiunile au fost aduse să primească legile Celui Răstignit" (Græcor. affect. caratio IX de Legibus, p. 125 du texte grec, édit. Migne).

Nu trebuie deci să fim uimiți dacă, sub domnia lui Constantin, chiar la începutul secolului al patrulea, China era deja plină de biserici și de mulțimi de credincioși. Împăratul evlavios a profitat de această veste, pe care a primit-o cu mare bucurie, pentru a aduce slujire acestor creștinătăți îndepărtate, recomandându-le lui Sapor. Aceste ambasade ale lui Constantin și ale lui Sapor sunt vrednice de remarcat. Se vede din analele Chinei că, cu șaizeci de ani înainte de venirea Mântuitorului, imperiul roman și imperiul chinez se atingeau la Marea Caspică; că Chinezii numeau imperiul Roman TA-TSIN, sau marea Chină, atât de înaltă idee aveau despre

el; că au primit ambasade din partea împăratului Antonin; ei înșiși, după cum am spus, trimiseseră ambasade la Augustus. Și iată că sub Constantin, în momentul în care creștinismul triumfă în Europa, în Africa și până la Eufrat, iată că Asia ulterioară, inclusiv China, unită sub stăpânirea regelui Persiei, ne descoperă în sânul ei numeroase creștinătăți (Hist. univ. de l'Église, ubi supra).

Capitolul următor va cuprinde noi mărturii. Ele vor fi găsite încă mai explicite decât aceea a lui Teodoret, în sensul că fac cunoscut apostolul căruia China i-a datorat darul credinței.

CAPITOLUL VII – EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A CHINEI, A INDIEI ȘI A ȚĂRILOR VECINE (URMARE)

CUVINTELE EPISCOPULUI DOROTEI. - LITURGHIILE IACOBIȚILOR ȘI ALE NESTORIENILOR. - BREVIARUL ROMAN. - BREVIARUL CALDEEAN DIN MALABAR. - ȘAPTE MITROPOLIȚI ÎN CHINA. - INSCRIPȚIA DE LA SI-NGAN-FOU. - ANECDOTĂ. - CREȘTINISMUL ÎN CHINA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA.

Indiile și China aparțin aceluiași continent asiatic. Chiar și astăzi, numeroase relații comerciale leagă între ele aceste două

vaste ținuturi și cu țările intermediare. Evenimentele importante care se împlineau în una nu puteau fi multă vreme ignorate de cealaltă. Dintre toate evenimentele, cel mai extraordinar, fără tăgadă, era predicarea Evangheliei, însoțită de miracole strălucitoare și numeroase.

Ministrul acestei predicări era sfântul Toma, care vestea cu tărie doctrina SFÂNTULUI prin excelență, a cărui venire China o aștepta către această epocă. Că sfântul Toma a fost apostolul Indiilor, nimic nu este mai sigur. Istorisind călătoriile apostolilor, episcopul Dorotei, născut în 254, vorbește astfel despre sfântul Toma: „Apostolul Toma, după ce a vestit Evanghelia Parților, Mezilor, Perșilor, Germanienilor, popor agricultor al Persiei, Bactrienilor și Magilor, suferă martiriul la Calamite, cetate a Indiei" (Cronicon Pascal., t. II, p. 138; et Baron., ubi suprà. Au seizième siècle, nos missionnaires trouvèrent encore dans une partie des Indes les chrétiens de saint Thomas).

Liturghiile Iacobiților și ale Nestorienilor, care urcă până în primele veacuri, perpetuează amintirea apostolatului sfântului Toma în India și în Asia înaltă. Pentru sărbătoarea sfântului Toma, la 3 iulie, oficiul siriac al Iacobiților se exprimă astfel: „Toma, a cărui pomenire o prăznuim astăzi, fiind trimis în Indii de Domnul... a dobândit cununa martiriului."

Se citește în cel al Nestorienilor: „Datorită predicării tale, o, Toma, Indienii au respirat mireasma vieții și, după ce au

părăsit moravurile gentilismului, au făcut să înflorească pudoarea între ei."

Confirmând mărturia liturghiilor orientale, Breviarul roman spune: „Apostolul Toma, supranumit Didim, Galileean de origine, a predicat Evanghelia lui Cristos într-un mare număr de provincii. A vestit credința Parților, Mezilor, Perșilor, Hyrcanienilor și Bactrienilor. În cele din urmă, s-a dus la Indieni și i-a instruit în religia creștină."

Apostol al Indiilor și al țărilor vecine Chinei: Partia, Media, Persia, sfântul Toma a fost și al imperiului chinez. Cum să admitem că, aflându-se la hotarele acestei țări imense, nu a pătruns în ea? De altfel, să nu se uite, China făcea parte din imperiul persan. Contrară rațiunii, o asemenea presupunere este contrară și istoriei.

Dovada se află în vechiul Breviar caldeean al Bisericii din Malabar. Una dintre lecțiile celui de-al doilea nocturn al oficiului sfântului Toma cuprinde cuvintele următoare: „Prin sfântul Toma, eroarea idolatrică a fost risipită în Indii. (La Conciliul de la Niceea, în 325, unul dintre patriarhii care au șezut acolo purta titlul de Patriarh al Indiei celei mari).

„Prin sfântul Toma, Chinezii și Etiopienii au fost convertiți la adevăr.

„Prin sfântul Toma, ei au primit botezul. Au crezut și au mărturisit pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt.

„Prin sfântul Toma, împărăția cerurilor a urcat până în China."

Să mai adăugăm această antifonă din același oficiu: „Indienii, Chinezii și ceilalți locuitori ai insulelor Își aduc adorările sfântului Vostru Nume, în amintirea sfântului Toma" (Voir le P. Trigault, jésuite, Hist. de l'expédit. chrét. de la Chine, liv. I, p. 191, édit. in-12. Paris, 1618).

La începutul secolului al cincilea se găsesc deja, ceea ce abia s-ar găsi în altă parte în aceeași epocă, opt mitropoliți așezați în China și în provinciile intermediare dintre China și Indii. Crearea unui asemenea număr de mitropolii presupune în chip evident biserici solid constituite și înfloritoare: ceea ce nu poate avea loc decât după un răstimp considerabil; nouă dovadă a tradiției care face să urce la sfântul Toma evanghelizarea Chinei.

Deoarece apostolul neobosit trecuse din Indii în China, mitropoliții Indiei luau titlul de mitropoliți ai Indiei și ai Chinei. La sosirea Portughezilor, episcopii din Malabar semnau încă: „Iacob, Iosif, mitropolit al întregii Indii și al Chinei." Într-adevăr, motivul prioritații scaunelor este scos din prioritatea timpului în care au trăit cei care le-au întemeiat (Assemani, t. III, p. 346).

Bisericile Indiei și Chinei, amândouă fiice ale sfântului Toma, rămâneau unite; dar biserica Chinei era mezina, de aici vine ceea ce se citește în canoanele sinodale ale bisericii indiene:

„Mitropoliții Chinei și ai Samarkandului... care sunt foarte îndepărtați și împiedicați să treacă așa cum ar voi de munți foarte înalți și de mări tulburi, vor trimite la fiecare șase ani scrisori de comuniune patriarhului Indiilor" (Trigault, ubi suprâ, p. 192).

Ca și celelalte părți ale globului, China a fost deci luminată de primele raze ale Soarelui dreptății. Multă vreme credința, mai mult sau mai puțin alterată după aceea de Nestorieni, s-a păstrat înfloritoare în acest vast imperiu.

Providența a îngăduit să se găsească dovada în celebra inscripție de la SI-NGAN-FOU, descoperită în 1623. Să observăm că orașul care tocmai a fost numit a fost timp de veacuri capitala Chinei.

Această inscripție a fost de mai multe ori tradusă și comentată cu erudiție. Ea este foarte lungă și foarte interesantă. Vom cita numai pasajul care se raportează direct la studiul nostru.

„Marele împărat Kao Tsoung, urcat pe tron în 650, a urmat cu respect urmele strămoșilor săi. A fecundat adevărul, i-a dat strălucire și a poruncit să se ridice temple luminoase — Luminos este sinonim cu creștin — în toate provinciile. L-a copleșit pe Olopen, misionarul, cu noi titluri și l-a instituit păzitor al imperiului și domn al Marii Legi. Credința a fost astfel răspândită în cele zece căi — imperiul era atunci împărțit în zece mari provincii. Imperiul a avut germeni roditori de

mare fericire. Templele au umplut o sută de cetăți, iar familiile au fost îmbogățite cu o admirabilă fericire."

Astfel era starea înfloritoare a creștinismului în China, la mijlocul secolului al șaptelea.

Aici își găsește locul un amănunt interesant, privitor la celebra inscripție: îl avem de la un episcop misionar din țară. În fața pagodei lângă care a fost găsită inscripția, se înalță două coloane înalte de piatră, a căror origine se pierde în vechime. Potrivit tradiției locale, nimeni nu putuse urca până în vârful acestor coloane. Toți cei care încercaseră fuseseră răsturnați și se omorâseră sau se răniseră grav.

Acest fapt singular ajunse la cunoștința Mons. Rizzolati, care declară că voia să încerce urcarea. „Din două una, spunea el: ori demonul îi răstoarnă pe cei care urcă; ori căderea lor este rezultatul unei lipse de prevedere. Dacă este imprudență, voi ști să-mi iau măsurile; dacă este demonul, am venit ca să-l combat și sunt mai puternic decât el."

Creștinii înspăimântați caută să-l abată pe episcop de la proiectul său. El însuși îl aduce la cunoștința subprefectului orașului, care îl roagă stăruitor să nu se expună unei căderi sigure. Prelatul insistă, iar magistratul păgân îi dă autorizația cerută, dar descărcându-și propria răspundere.

Venind ziua și tot poporul fiind adunat, episcopul exorcizează coloanele, poruncește să se așeze o scară și ajunge fără accident

în vârful primei coloane, apoi în vârful celei de-a doua. Uimirea păgânilor egalează fericirea creștinilor: amândouă sunt imense.

Coloanele erau acoperite cu largi capiteluri de piatră. Din porunca prelatului, sunt aduse alte trei scări, iar trei catehiști merg să-l ajungă pe episcop, prea slab pentru a ridica grelele capiteluri. Ele sunt deplasate, se vede că stâlpii sunt scobiți: și ce se găsește în deschizătură? Ornamente sacerdotale, foarte bine păstrate: dovadă irefutabilă a existenței creștinismului în imperiul ceresc, în secolul al șaptelea.

Demonul, care avea cel mai mare interes să-i șteargă amintirea, făcuse urcarea cu neputință.

În secolul al paisprezecelea, găsim încă creștinismul înfloritor în imperiul ceresc. În această epocă era un arhiepiscop la Pekin, cu șapte episcopi sufragani răspândiți în provincii, unde se numărau numeroși credincioși (Trigault, citat mai sus).

CAPITOLUL VIII - EVANGHELIZAREA MAI RECENTĂ A CHINEI

FRANCISCANII. - REFLECȚII ASUPRA ÎNCĂPĂȚÂNĂRII ACTUALE A CHINEZILOR ÎN ERORILE LOR.

Pentru a da fiecăruia după faptele sale, este drept a spune că gloria evanghelizării Chinei în secolul al paisprezecelea revine mai înainte de toate fiilor sfântului Francisc: nu este singura. De vreme ce prilejul se ivește, să spunem un cuvânt despre secerișul îmbelșugat cules în toate părțile universului de acești lucrători arzători și neobosiți: câteva cifre, de altfel foarte sigure, dau o idee despre aceasta.

De la a doua jumătate a secolului al treisprezecelea până la sfârșitul celui de-al optsprezecelea, mănăstirile sfântului Francisc, atât în Europa și în Țara Sfântă, cât și în Asia și în

Lumea Nouă, au numărat întotdeauna în medie între 200.000 și 300.000 de călugări. Încă de la sfârșitul secolului al treisprezecelea, frații Minori sau Franciscanii se aflau pretutindeni în misiuni, chiar și în cele mai îndepărtate, ale Chinei, Tibetului, Tartariei.

Acțiunea lor în misiunile Extremului Orient era atât de mare, încât în secolul al paisprezecelea superiorul uneia dintre ele nu se temea să ceară dintr-odată, unui capitlu general, 4.000 de misionari, iar capitlul general nu găsi această cerere exorbitantă. Mai târziu, în timpul marilor descoperiri din secolele al cincisprezecelea și al șaisprezecelea, fiii sfântului Francisc i-au urmat cu miile pe Spanioli și pe Portughezi.

Astfel, când sfântul Francisc Xavier ajunse în Indii, găsi acolo 318 stațiuni franciscane întemeiate mai înainte. De la revoluția din 93, numărul călugărilor care îl recunosc pe sfântul Francisc drept părinte al lor s-a micșorat fără îndoială mult. Totuși, el este încă astăzi de 30.000; și, ca în veacurile trecute, acești călugări se găsesc în toate ținuturile lumii și în cele mai îndepărtate misiuni.

Datorită educației noastre, lucrările uriașe ale strămoșilor noștri, precum și minunatele instituții ale Evului Mediu, sunt pentru noi literă închisă.

Chiar dacă ne-ar lipsi dovezile de fapt pe care tocmai le-am raportat, ne-ar rămâne două rațiuni puternice de a crede în evanghelizarea apostolică a Chinei. Cea dintâi este

imposibilitatea de a admite, în prezența cuvintelor Domnului Nostru, abandonarea timp de cincisprezece veacuri în întunericul idolatriei a unui imperiu atât de întins, încât populația sa formează o treime din populația generală a globului. Aceasta este de aproape o mie două sute de milioane de oameni, iar China numără între trei și patru sute de milioane de locuitori.

Fiul lui Dumnezeu a venit, ne spune El Însuși, pentru a desface lucrarea diavolului, ut dissolvat opera diaboli (ca să desfacă lucrările diavolului). Lucrarea diavolului este stăpânirea lui asupra sufletelor, stăpânire ale cărei imense hotare cuprindeau globul întreg, mai puțin micul colț de pământ numit Iudeea: Notus in Judæa Deus (Dumnezeu este cunoscut în Iudeea).

Este oare de crezut, adică potrivit scopului răscumpărării Sale, că Domnul Nostru ar fi voit să-l lase timp de optsprezece și douăzeci de veacuri pe demon stăpân pașnic peste mai mult de jumătate din glob? Într-adevăr, ceea ce spunem despre China se aplică popoarelor nenumărate ale Asiei, Africii, Americii și Oceaniei, a căror evanghelizare ar fi fost amânată până în timpurile moderne și nici măcar nu ar fi încheiată în zilele noastre! În această ipoteză, ce devine făgăduința reînnoită de mai multe ori apostolilor de către dumnezeiescul lor Învățător, că Îi vor da mărturie înaintea tuturor națiunilor, omnibus gentibus (tuturor neamurilor), până la marginile pământului, usque ad ultimum terræ (până la marginea cea mai de pe urmă a pământului)?

Că Răscumpărătorul lumii S-a făcut dorit timp de patru mii de ani, aceasta se înțelege. Trebuia, pe de o parte, ca Providența să pregătească venirea Sa printr-o lungă suită de miracole și de evenimente, de natură a-L face recunoscut și a face miraculoasă în cel mai înalt grad întemeierea împărăției Sale. Trebuia, pe de altă parte, ca omul să facă o lungă experiență a adâncii sale degradări și a neputinței iremediabile în care se afla de a ieși din ea. Dar, odată experiența făcută și Răscumpărătorul venit, de ce noi întârzieri, și întârzieri de aproape două mii de ani? Cum să fie ele puse de acord cu zelul atotputernic al Celui care spunea: Am venit să arunc foc pe pământ; și care este voința Mea, dacă nu de a-l vedea aprins? Ignem veni mittere in terram, et quid vola, nisi ut accendatur? (Foc am venit să arunc pe pământ, și ce voiesc, dacă nu să se aprindă?)

O a doua dovadă, destul de solidă în ochii noștri, a evanghelizării primitive și a creștinării Chinei este încăpățânarea excepțională a Chinezilor în idolatria lor. Niciun popor sub cer nu este atât de refractar luminilor credinței. Iată mai mult de trei sute de ani de când Europa varsă fluvii de aur și de sânge pentru a converti această națiune; iar din trei până la patru sute de milioane de locuitori, China nu numără nici șase sute de mii de catolici, aproape o treime din Paris! Și dacă misionarii europeni ar dispărea, împreună cu ei ar dispărea curând creștinismul.

De unde poate veni o asemenea rezistență? Fără a greși, nu se poate spune oare că ea vine în mare parte din abuzul

harurilor? Fiică a lui Noe, ca toate celelalte națiuni, China, îndepărtându-se, în cursul veacurilor, de leagănul primitiv, luase cu sine tradițiile părintești. În loc să le păstreze intacte, copil risipitor, ea le-a alterat în mod considerabil. Cu toate acestea, este un fapt pus astăzi în evidență: vechile sale cărți păstrează vestigii foarte numeroase ale revelațiilor biblice, fie ale Vechiului, fie ale Noului Testament.

Mai mult, China a primit darul credinței încă de la începutul creștinismului. Multă vreme l-a păstrat: l-a pierdut. A-l regăsi este mai greu decât dacă nu l-ar fi primit niciodată. Convertirea Chinei, fie spus în treacăt, dacă va trebui vreodată să aibă loc, nu mai este deci necesară, cel puțin în proporții foarte însemnate, pentru a justifica Providența și a întârzia la nesfârșit ceasul zilei de pe urmă. Aceasta este și părerea lui Suarez (De signis ultim. jud., n. 12).

Că amintirea creștinismului este mai mult sau mai puțin pierdută printre populațiile chineze, aceasta nu constituie o obiecție. Se știe că un caracter particular al Chinezilor este de a nu înscrie niciodată în analele lor ceea ce este contrar ideilor lor sau umilitor pentru orgoliul național: cu atât mai mult se feresc să vorbească despre aceasta. „Este într-atât, ne spunea de curând un episcop, misionar de treizeci de ani în imperiul ceresc, încât peste câteva veacuri, cucerirea Pekinului de către Francezi și Englezi va fi ori uitată, ori prezentată într-o lumină atât de falsă, încât Chinezii se vor făli cu acest eveniment."

CAPITOLUL IX - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AMERICII

REFLECȚII PRELIMINARE. - VECHEA CIVILIZAȚIE A AMERICII.

Ceea ce am spus despre China se poate spune despre celelalte națiuni idolatre. Mai întâi, este oare admisibil ca Răscumpărătorul, venit pentru a mântui ceea ce pierise, adică întregul neam omenesc, și pentru a desface, după cum El Însuși o spune, lucrarea universală a diavolului, ut dissolvat opera diaboli (ca să desfacă lucrările diavolului), să nu o fi desfăcut decât pe jumătate și să fi așteptat o mie cinci sute de ani pentru a Se face cunoscut la trei sferturi din neamul omenesc? Dacă ar fi astfel, ce ar însemna și făgăduința Sa a evanghelizării universale a globului înainte de ruina Ierusalimului, și cuvintele apostolilor care afirmă că ea a avut

loc? Ele ar voi să spună: „Evanghelia Mea va fi predicată în toată lumea, în afară de trei sferturi ale globului", iar cele ale apostolilor ar fi o hiperbolă mincinoasă!

Prin urmare, după ce am stabilit evanghelizarea apostolică a întregii Lumi Vechi, rămâne să examinăm întrebarea următoare: Lumea Nouă, adică America și numeroasele arhipelaguri ale Marelui Ocean, care formează aproape jumătate din glob, au primit ele, încă de la început, luminile credinței; sau au rămas, până la timpuri mai mult sau mai puțin apropiate de noi, în umbrele morții? Iată răspunsul:

1° Este posibil ca, în momentul în care Domnul Nostru vorbea despre rapida și universala evanghelizare a globului, nici America, nici arhipelagurile Marelui Ocean să nu fi fost încă locuite. În acest caz, întrebarea este rezolvată.

2° În cazul contrar, deoarece este de credință, nu numai religioasă, ci și științifică, faptul că toți oamenii coboară din același părinte și că leagănul neamului omenesc a fost așezat în Asia, este sigur că Lumea Nouă și-a primit primii locuitori din Lumea Veche. A ști pe ce cale, aceasta nu importă, faptul fiind incontestabil.

3° Odată admis acest fapt, cine poate dovedi că primii locuitori ai Lumii Noi și ai dependențelor sale nu au fost contemporani cu apostolii și că nu au primit de la ei cunoașterea Evangheliei, pe care au dus-o cu ei în migrațiile lor?

4° Dacă Lumea Nouă era locuită înainte de predicarea Evangheliei, cine poate dovedi că apostolii nu au pătruns acolo și nu au făcut ceea ce au făcut pretutindeni aiurea? Reamintind gândul pe care îl exprimam cu privire la China, vom spune: Este oare de crezut că Domnul Nostru, venit pe pământ pentru a mântui întreaga rasă omenească și pentru a distruge pretutindeni stăpânirea demonului, a lăsat să subziste această stăpânire, timp de mai mult de o mie de ani, în jumătate din glob? Este aceasta potrivit scopului misiunii Sale, potrivit cuvintelor Sale, potrivit poruncii date apostolilor Săi de a predica Evanghelia la toată făptura, potrivit, în sfârșit, ascultării apostolilor și mărturiilor lor?

5° Unde este imposibilitatea de a crede că unii dintre apostoli au fost în America și în arhipelagurile Marelui Ocean? Fără a vorbi despre comunicațiile naturale, nu numai posibile, ci probabile, între Lumea Veche și Lumea Nouă, apostolii aveau din belșug darul miracolelor. Cu ce autoritate li s-ar refuza acela al locomoției instantanee? Pentru a-Și împlini predicția, dumnezeiescul Învățător nu putea oare să facă în privința lor ceea ce un înger a făcut în privința profetului Habacuc, în favoarea lui Daniel?

Ce spun? El a făcut-o în mod pozitiv în favoarea predicării evanghelice, când l-a transportat într-o clipită pe diaconul Filip de pe drumul Ierusalimului către Gaza, în cetatea Azot (Act., VIII). Nu vedem oare în viața sfinților din diferitele veacuri, și încă de curând în aceea a sfântului Alfons de Liguori, miracolul translației instantanee și chiar al bilocației?

Trebuie adăugat că amintirea acestor transportări miraculoase ale apostolilor s-a perpetuat chiar la popoarele păgâne? Se păstrează la Canton, într-un templu de bonzi, un bloc de piatră pătrat, care este obiectul unei mari veneraţii. Pe acest bloc este imprimată urma unui om. Potrivit tradiţiei, este urma sfântului Toma, care, stând pe această piatră, predica la Canton, în momentul în care îngerul lui Dumnezeu a venit să-l apuce, pentru a-l transporta în Palestina şi a-l face să asiste, împreună cu ceilalţi apostoli, la funeraliile Preasfintei Fecioare (Rapporté par Mgr Guillemin, évêque de Canton).

De altfel, o repetăm, Fiul lui Dumnezeu a vestit că Evanghelia Sa va face înconjurul lumii înainte de ruina Ierusalimului; deci El a făcut-o. Apostolii sfântul Pavel, sfântul Marcu, sfântul Luca o afirmă: mărturia lor este infailibilă. Or, cine voieşte scopul voieşte mijloacele. Deci Domnul Nostru a dat apostolilor posibilitatea de a se transporta în persoană în toate părţile pământului, in universo orbe (în întregul univers).

Dar, fără alte dovezi, nu suntem oare în drept să afirmăm că miracolul translaţiei instantanee este justificat prin însăşi misiunea de care erau însărcinaţi apostolii? Care era această misiune? Să combată demonul în toate punctele globului. Or, demonul se transportă, spune sfântul Toma, dintr-un loc într-altul instantaneu, sine intervallo temporis intermedio (fără interval de timp intermediar). Pentru a echilibra lupta, nu trebuia oare ca, în multe împrejurări, apostolii să se bucure de aceeaşi prerogativă? În sfârşit, nu le făgăduise Domnul Nostru apostolilor că vor face miracole mai mari decât ale Sale?

6° Oricum ar fi, există dovezi de mai multe feluri ale vechii civilizații, materiale și creștine, a Lumii Noi. Cea dintâi este o dovadă de rațiune, invocată deja vorbind despre populațiile africane.

Omul nu s-a născut în stare sălbatică, locuind pădurile, hrănindu-se cu ghinde sau mâncându-și semenii. Astfel au fost totuși găsiți, în mare număr, de Europeni, locuitorii Americii. Astfel se găsesc încă populațiile oceaniene. Aceste populații nu sunt deci popoare primitive și în starea normală a creației: ele sunt incontestabil rase degradate.

Degradarea este căderea dintr-o stare mai desăvârșită într-o stare mai puțin desăvârșită. Cum căderea se măsoară după înălțimea de la care se cade, trebuie să conchidem că strămoșii acestor popoare atât de profund degradate au abuzat de mari haruri și de mari lumini. Care sunt aceste haruri și aceste lumini superioare tuturor celorlalte? Nu există două răspunsuri: am numit harurile și luminile creștinismului. Strămoșii acestor popoare ar fi primit deci darul credinței, pe care l-ar fi pierdut în chip criminal. Drept pedeapsă, ei și posteritatea lor ar fi căzut în fundul abisului degradării.

7° A doua dovadă a civilizației primitive a Americii este o dovadă de fapt. Precum fosilele, descoperite în zilele noastre, sunt medaliile nemuritoare ale unei lumi gigantice care nu mai este, tot astfel ruinele impunătoare, instituțiile singulare întâlnite de călătorii moderni confirmă raționamentul

precedent și atestă vechea civilizație a unei mari părți din Lumea Nouă.

În ordinea materială. De la nord la miazăzi, solul american s-a aflat presărat cu ruine de orașe considerabile, temple colosale, numeroase palate și monumente impunătoare care, sub mai mult de un raport, rivalizează cu cele ale Egiptului antic. Astfel, Spaniolii au găsit unul dintre aceste edificii, pe care locuitorii îl numeau Oxmuta, care nu avea mai puțin de șase sute de picioare pe fiecare fațadă și era împodobit cu statui de oameni ținând ramuri de palmier în mână și în atitudinea unor personaje care dansează în sunetul tobei!

Descrierea acestui monument, martor de necontestat al unei civilizații materiale foarte înaintate, poate fi văzută în călătoriile domnului de Humboldt, în savantele lucrări ale domnului Le Brasseur de Bourbourg și într-un mare număr de alte scrieri. În mod evident, cei care le-au construit nu erau sălbatici trăind izolați în păduri.

În ordinea intelectuală. O literatură numeroasă, în care se vede că, cu mult înainte de descoperirea spaniolă, Aztecii cunoșteau Europa. Nu mai mult decât iscusiții arhitecți ai templelor, orașelor și palatelor, cei care au scris aceste numeroase manuscrise, care se descifrează astăzi, nu erau sălbatici, trăind ca lupii în peșteri sau sărind ca maimuțele dintr-un arbore în altul.

În ordinea socială. Marele imperiu al lui Montezuma în Mexic și acela al Incașilor în Peru. Se va conveni fără greutate: marile imperii, cu capitalele lor, organizarea lor, tezaurele lor, armatele lor, administrațiile lor, legile lor, sunt incompatibile cu starea sălbatică, în sensul obișnuit al cuvântului.

În capitolul următor vom vorbi despre civilizația primitivă a Americii în ordinea religioasă.

CAPITOLUL X - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A AMERICII (URMARE)

ISTORIA TRADIȚIONALĂ A LUI MOISE.

În ordinea religioasă. Dumnezeu nu S-a lăsat niciodată fără mărturie. Mântuirea nu a fost niciodată imposibilă pentru nimeni, om sau națiune. Mântuirea nu a fost niciodată posibilă decât prin Isus Cristos, adică prin credința explicită sau implicită în El și în Răscumpărarea Sa. Aceasta este doctrina teologiei catolice, învățând prin gura sfântului Toma (Act. IV, 12; P. 3, q. 68, ad 1; P. 2a 2æ, 174, cor., ad fin).

Prin urmare, amintirea, mai mult sau mai puțin confuză, a Celui Dorit de toate națiunile, desideratus cunctis gentibus (Cel dorit de toate neamurile), nu s-a pierdut niciodată cu

totul, nici la populațiile cele mai degradate ale Americii, nici la cele ale Africii sau ale Oceaniei. Deși mai mult sau mai puțin alterată, păstrarea acestei dogme necesare este o dovadă a Revelației primitive. Faptele confirmă acest raționament de logică elementară. Să citățm câteva dintre aceste fapte tradiționale, a căror cunoaștere o datorăm nu numai vechilor exploratori ai Lumii Noi, ci încă și celor mai savanți călători moderni.

Triburile care au populat America aduseseră din casa părintească un patrimoniu de adevăruri suficient pentru viața lor socială și religioasă. Dar, copii risipitori, ca Chinezii, Africanii și celelalte popoare păgâne, ele au lăsat să piară o parte considerabilă din acesta. Totuși, au păstrat câteva adevăruri, ale căror urme sunt încă recognoscibile, în ciuda alterărilor de fond și de formă care le desfigurează. Să vorbim mai întâi despre tradițiile primitive sau patriarhale și despre tradițiile biblice ale Vechiului Testament.

Astfel, în epoca descoperirii Americii de către nemuritorul Cristofor Columb, s-a găsit la diferite populații, atât din nord, cât și din miazăzi, dogma mai mult sau mai puțin corectă a existenței lui Dumnezeu și a spiritelor; amintirea creației lumii, a femeii cu șarpele și a potopului universal; uzul rugăciunii și al jertfelor; distincția, mai mult sau mai puțin exactă, dar reală, dintre bine și rău; sfințirea zilei a șaptea; practica circumciziei; credința în nemurirea sufletului; cultul morților; chiar obiceiul invariabil al rugăciunii asupra hranei.

Dintre adevărurile Vechiului Testament, aceste popoare reținuseră, pe lângă mai multe dintre tradițiile pe care tocmai le-am indicat, observarea Jubileului de o jumătate de veac, precum și trăsăturile principale ale istoriei lui Moise.

La sălbaticii care locuiesc partea cea mai septentrională a Americii se perpetuează tradiții biblice a căror origine se pierde în noaptea timpurilor. Astăzi le datorăm cunoașterea reverendului părinte Petitot, oblat al Mariei, de mulți ani misionar la Mackensie. Deși desfigurată, istoria lui Moise se păstrează foarte recognoscibilă în memoria Montagnais, Chippewavans, Cuțitelor-Galbene, Pieilor-de-Iepure, Eschimoșilor și altor triburi vecine cu polul.

„Unii cititori, spune Misionarul, vor fi ispitiți să considere aceste tradiții drept o reminiscență confuză a relatărilor misionarilor. Vom răspunde la aceasta că Indienii noștri ne au printre ei de cel mult cincisprezece ani; că noi am fost primii lor apostoli și că aceste tradiții se găsesc mai ales în gura bătrânilor."

Aceste reminiscențe sunt deci anterioare venirii misionarilor. Până la ce epocă trebuie urcat pentru a le stabili originea? Trebuie atribuită ea contactului pe care aceste triburi sălbatice l-ar fi avut cu Iudeii, risipiți în cele patru colțuri ale lumii, înainte de venirea Domnului Nostru? Nu pare oare mai rațional să se creadă că ea este contemporană evanghelizării apostolice, cu atât mai mult cu cât s-au găsit la triburile Lumii

Noi tradiții pur creștine? Oricum ar fi, iată un rezumat al tradiției privitoare la Moise.

În timpurile foarte vechi, a fost o mare foamete. Atunci oamenii și-au părăsit patria ca să locuiască de-a lungul mării, în pământ străin, pentru a-și salva viața. Într-o zi, pe când erau în mers, o femeie bătrână auzi strigătele unui copil pe marginea apei. Căută cu grijă și găsi un prunc mic care îi spuse: „Bunico, primește-mă; am venit pe pământ ca să fac bine oamenilor, frații mei." Bătrâna îl luă pe micuț și îl crescu cu grijă.

Când fu mare, el săvârși minuni cu ajutorul unei nuiele magice. „Oamenii, frații mei, spuse el într-o zi, sunt foarte nefericiți. Vreau să merg să-i găsesc. Le este foame, vreau să merg să le procur carne." Într-adevăr, rămase multă vreme printre frații săi, iar caribul nu le lipsea niciodată. Luptând pentru poporul său, el jertfi în timpul nopții o cățea albă și vopsi cu sângele ei cortul, înmuind în el un mănunchi de ierburi; și în acea noapte dușmanii poporului său fură nimiciți.

Într-o zi, Marele Dușman îi răpi cei doi urși. „Nu ești om, îi spuse cineva, fiindcă lași să-ți fie răpiți părinții." Atunci el se mânie împotriva potrivnicului său, îl lovi și, fără să vrea, îl ucise. După această lovitură, se ridică și spuse: „Trebuie să-mi eliberez cele două surori." Îndată plecă împreună cu fratele său, ca să pornească în căutarea lor. Ajunseră la cortul Marelui Dușman. Acolo, cele două surori se tânguiau în captivitatea lor. Cum în acea zi soțul lor era la vânătoare, el își luă înapoi

cele două surori și fugi cu ele, precum și cu fratele care îl însoțea.

Marele Dușman era un vrăjitor puternic; el întinse curse fugarilor. Așadar, într-o dimineață, trezindu-se, aceștia se aflară în fundul unei prăpăstii. Prin puterea nuielei sale, copilul-Mousse făcu fundul să se ridice la nivelul solului înconjurător și ei traversară lacul pe uscat.

Ajunseră într-un ținut ai cărui locuitori nu trăiau decât dintr-o gumă albă. Nu putură să rămână în acele locuri, căci această mâncare le provoca scârbă. Plecând de acolo, veniră într-o țară al cărei popor se hrănea cu sturzi. El însuși întinse pentru acei oameni plasele sale și, dintr-o singură dată, prinse cantități prodigioase.

Într-o zi, în pustiu, fără arbori, se vâna cu greu, căci nu era apă; muream de sete. „Așteptați, spuse copilul puternic, devenit om; și, făcând o săgeată magică, o înfipse în pământ, și îndată țâșni în acel loc apă din belșug." După aceasta, îi spuse fratelui său: „Vino cu mine, voi ucide pe toți oamenii dușmani."

Se îndreptă către un munte pe care îl urcară amândoi. Acolo tuna înfricoșător. În mijlocul fulgerului, luă două pietre plate, două pietre ale tunetului, și, aruncându-le asupra dușmanilor săi, aceștia căzură în aceeași clipă fără mișcare și fără viață.

Coborî atunci de pe munte; ajuns jos, o găsi pe bătrâna sa mamă înnebunită, bătrâna sa mamă care îl crescuse; ea cânta, bătrâna, dansa ca o nebună.

Iată bine pe Israeliți dansând în jurul Vițelului de aur, în timp ce Moise era pe munte.

În sfârșit, ajuns bătrân, omul care lucra prin toiag urcă un munte. „Voi muri curând, le spuse fraților săi, dar nu vă voi părăsi; când veți fi în strâmtorare, invocați-mă și voi veni în ajutorul vostru."

Atunci puse să i se ridice în acel loc înalt o colibă de medicină și, intrând în ea, își evocă spiritul. Cum nu mai ieșea, se îndrăzni a intra în pavilion pentru a vedea ce se întâmplase cu el; dar el nu mai era acolo. De atunci nu se știe ce a devenit (Bulletin des miss. cathol., année 1878, n° de septembre et d'octobre).

CAPITOLUL XI - ISTORIA TRADIȚIONALĂ A LUI MOISE (URMARE) - OBSERVAȚII

Aceeași tradiție se păstrează la Loucheux din Alaska, alt trib sălbatic al extremei Americi septentrionale. Printr-o țesătură de fabule copilărești, se întrezăresc în această tradiție anumite detalii care fac din ce în ce mai transparentă istoria lui Moise. Ea spune: „Etsiégé, acesta este numele eroului, a fost găsit pe marginea apei, într-o copaie de lemn, de o femeie bătrână din națiunea Dhoenan, popor dușman, care l-a crescut și l-a adoptat ca fiu. Când a crescut, a devenit foarte puternic, rămânând totodată cel mai blând dintre oameni. Săvârșea minuni cu ajutorul unei nuiele de salcie sau al unor coarne de ren.

„Or, în vremea aceea, noi locuiam în mijlocul unei națiuni străine, care ne făcuse sclavi. Îi numeam națiunea Dhoenan. Acest popor era bogat, poseda metal, stofe, vite; dar voia distrugerea noastră. Etsiégé hotărî să meargă să-i combată pe Dhoenan, apoi să fugă în pustiul care mărginește marea înghețată. Își înarmă rachetele de zăpadă cu două coarne, o părăsi pe bătrâna bunică ce îl crescuse; își părăsi soția, cortul și tot ceea ce poseda în țara Dhoenan; și se îndreptă spre locul unde se aflau frații săi.

„Mamă, spuse el, acest pământ este locuit de oameni prea răi; de aceea, într-un răstimp scurt, toți vor pieri; părinții mei adoptivi sunt prea aspri cu mine: plec. Urmați numai aceste prescripții, mamă: În această noapte, întăriți și închideți bine cortul vostru. Când veți voi să mâncați, veți lua un umăr de ren, îl veți frige, îl veți tăia în bucăți, îl veți despui de toată carnea sa. Dar luați bine seama să nu-i rupeți niciodată oasele. După ce veți fi mâncat, dacă veți așeza acest umăr pentru mine în afara cortului, ca tribut și ofrandă, nu veți duce niciodată lipsă de reni."

Se ascultă punct cu punct. Venind noaptea, cortul fu închis cu grijă cu frânghii; sângele animalului ucis fu închis într-o băşică și suspendat deasupra ușii. Umărul de ren fu fript și tăiat fără a-i rupe oasele; fu mâncat fript. După aceasta, se văzu ridicându-se deodată din vârful cortului o coloană de fum gros; luna păli; copilul puternic dispăru și un vânt înfricoșător străbătu toată tabăra. Atunci toți dușmanii fură duși în vârful

arborilor sau zdrobiți de stânci. Cadavrele lor zăceau pretutindeni; toate animalele lor pieriră de asemenea.

Etsiégé întâlni un om foarte frumos și îșI spuse: „Îl voi ucide." Merse deci împreună cu el; apoi îl lovi deodată cu un bulgăre de pământ care îi frânse coloana vertebrală și îl întinse mort pe loc. „Fiindcă ai făcut aceasta, îi spuseră părinții săi, toți Dhoenan te vor ucide: salvează-te."

După această lovitură, Etsiégé fugi din țara Dhoenan, însoțit de fratele său. Dar înainte de a pleca, și în timpul somnului Dhoenanilor, Etsiégé și frații săi le luară o pradă minunată. Din nefericire, se ieși puțin târziu, ceea ce îi dădu marelui căpetenie al Dhoenanilor timp să ne urmărească.

Cum erau în mers, având marea înainte și dușmanul în urmă: „Ce se întâmplă acolo, departe, pe mare? îșI spuseră; este un vânt mare care se ridică și desparte marea; valuri înalte ca brazii se ivesc, iar apa întreagă se ridică de o parte și de alta; se înalță lăsând fundul uscat. — Pe aici, pe aici, puneți piciorul pe pământ, frații mei, puneți piciorul pe pământ, strigă Etsiégé." Toți îl urmară și el îi făcu să traverseze marea pe uscat. Ajunseră toți teferi pe celălalt țărm și puseră piciorul pe pământ. Atunci el singur, la marginea mării, își plimbă din nou toiagul și lovește cu el pământul. Îndată propteaua care îl susține cade, pământul se afundă, apa se întoarce și, acoperind pământul, face să piară restul Dhoenanilor.

Venind seara, Etsiégé le spuse fraților săi: „Patria noastră este încă foarte departe; dar prindeți curaj, o voi face să se apropie.” La aceste cuvinte, luă un pui de ren, îl jertfi și, smulgându-i nervul piciorului: „Aceasta nu o veți mânca”, le spuse fraților săi. Prin virtutea acestei operațiuni magice, pământul strămoșilor lor se apropie puțin.

Totuși, în pustiul arid pe care îl locuiam sub corturi de mușchi, se întâlni o națiune de oameni puternici. Purtau drept acoperământ al capului bonete de lemn, asemănătoare fasciculelor brazilor noștri, iar pe piept un veșmânt alcătuit din pietricele aglutinate; un mare scut le atârna de umărul stâng, și purtau cuțite formate dintr-o piatră legată la capătul unei prăjini. Nu era deci ușor să scapi de ei; totuși, se hotărî să fie combătuți.

Cum Etsiégé nu putea lupta din pricina vârstei sale înaintate, se făcu purtat pe un munte de cei doi fii ai săi. Etsiégé avea un frate mai mic; era un tânăr vrăjitor, îmbrăcat în veșmântul alb magic. Împreună cu Etsiégé, el îi măcelărea pe dușmanii noștri fără să lupte. Îmbrăcat cu un lung veșmânt de hermină albă, legăna fără încetare un instrument suspendat de o curea, îl legăna vorbind; dar noi nu mai știm ce spunea. „Prima dată când v-am văzut pe voi, părinților, legănând cădelnițele voastre în timp ce vorbeați cu glas scăzut, am crezut că faceți ceva asemănător. Ei bine! prin acest cuvânt și prin această legănare, el îi măcelărea pe dușmanii noștri.”

Într-o zi, între altele, se adună un mare număr dintre ei: erau Eschimoși. Erau atât de mulți, încât furăm cuprinși de spaimă. Totuși, ne puserăm în apărare; dar eram în pierdere și începeam să fugim. Când Etsiégé își dădu seama de întorsătura pe care o lua lupta, urcă pe munte și rămase acolo, rostind cuvintele sale magice obișnuite. Fratele său mai mic, îmbrăcat în veșmântul alb de hermină, își legăna instrumentul vorbind încet. Deodată, Etsiégé începu să sară și să treacă în formă de cruce de pe un umăr pe celălalt al fratelui său, rostind de fiecare dată acest singur cuvânt: Isch! Și de fiecare dată când îl rostea, un dușman mușca țărâna. Astfel pieriră până la ultimul; căci toată ziua cei doi frați nu făcură, unul, decât să-și legene instrumentul rugându-se, celălalt, decât să treacă pe deasupra fratelui său, în formă de cruce.

De aceea, în sărbătoarea pe care o celebrăm la reînnoirea lunii, în a treia lună a anului, în cinstea lui Etsiégé, îl rugăm să treacă peste pământ în formă de cruce, pentru ca el să reînnoiască minunea pe care a săvârșit-o odinioară și să ne procure, prin moartea dușmanilor noștri, un mare număr de reni (Bull. des missions cathol., n° du 6 septembre 1878).

Se vede că, reunind trăsăturile risipite ale acestui tablou, este ușor să reconstruim cu exactitate întreaga istorie a lui Moise. Cum să explicăm originea acestei tradiții și a altora de același fel, care se întâlnesc chiar astăzi la popoarele idolatre din toate părțile lumii? Răspunsul nu pare discutabil.

Omul nu inventează nimic: el primește. Tot ceea ce este izvorăște din ceea ce a fost. În orice ordine de lucruri, adevărul este întotdeauna cel dintâi. Eroarea nu vine decât după aceea, dat fiind că eroarea nu este decât alterarea adevărului. Aceste tradiții vin, așadar, din cunoașterea primitivă a unor fapte adevărate și răsunătoare, pe care imaginația sau ignoranța le vor fi alterat, brodându-le cu fabule adaptate geniului fiecărui popor și în raport cu gradul său de civilizație sau mai degrabă de degradare.

La această caricatură a adevărului nu va fi fost străin tatăl minciunii. Maimuță a lui Dumnezeu, el va fi desfigurat aceste tradiții și, prin organul preoților săi, le va fi făcut acceptate ca venind de la el însuși, astfel încât să se dea drept Dumnezeu: ceea ce, după cum spune sfântul Toma, este scopul constant al eforturilor sale.

CAPITOLUL XII - EVANGHELIZAREA AMERICII DE NORD

ORDINE RELIGIOASE. - TRADIȚII CREȘTINE. - MĂRTURIILE LUI PIERRE MARTYR D'ANGHIERA. - TEMPLUL DE LA PALANQUE. - MĂRTURIA PĂRINTELUI LECLERCQ.

După ce am raportat câteva dintre tradițiile primitive și biblice păstrate la popoarele Lumii Noi, să trecem la amintirile evanghelizării creștine.

Unul dintre istoricii solizi ai descoperirii Americii, al cărei contemporan era, născut în 1455, și, prin poziția sa la curtea lui Ferdinand, bine așezat pentru a cunoaște ceea ce afirmă, Pierre Martyr d'Anghiera relatează cele ce urmează: „În ținuturile vecine strâmtorii Darien, preoții sălbaticilor îi botezau, în temple, pe pruncii de amândouă sexele, turnând

asupra lor, în formă de cruce, apă cuprinsă într-un mic vas. Se găsesc încă la ei vestigii ale Cinei și chiar ale dogmei Sfintei Treimi" (De rebus oceanicis, in-4°, 1585).

Când Spaniolii pătrunseră mai adânc în America de Nord, găsiră, între alte monumente creștine, celebrul templu de la Palanque, în Yucatan. În acest templu era sculptată o mare și magnifică cruce de piatră, obiect al adorării sălbaticilor. Același semn al mântuirii, înconjurat de aceleași omagii, se întâlni în mai multe alte locuri.

Providența nu îngăduise ca semnificația religioasă a acestui semn adorabil, nici amintirea mai mult sau mai puțin confuză a dogmelor al căror simbol este, să fie complet uitate. În 1452, cu puțin timp înainte de sosirea Spaniolilor în Yucatan, preotul idolilor, Chilam-Ballam, făcu compatrioților săi uimitoarea predicție care urmează:

„La sfârșitul celui de-al treisprezecelea veac, va veni semnul unui Dumnezeu care este în ceruri; iar crucea, prin care universul a fost luminat, se va manifesta lumii. Va fi diviziune în voințe, când semnalul va fi dat în timpurile viitoare. În curând, veți vedea crucea apărând de la un pol la altul, cultul falșilor zei va înceta. Tatăl vostru vine, o, Itzalani! Primiți-i pe oaspeții voștri bărboși din Orient, care vă aduc semnul lui Dumnezeu.

„Noi trebuie să tămâiem crucea. Ea apare astăzi în opoziție cu minciuna; ea este arătată lumii împotriva primului arbore al

lumii. Ea este semnul lui Dumnezeu în ceruri; adorați-o, o, Itzalani! cu o voință dreaptă. Eu vă avertizez și vă poruncesc, eu, interpretul și maestrul vostru Ballam. Și acum am sfârșit de spus ceea ce adevăratul Dumnezeu îmi poruncise, pentru ca lumea să audă."

Ori preotul american este interpretul tradițiilor creștine ale țării sale, ceea ce pare natural; ori este, dacă se voiește, o sibilă. Într-un caz ca și în celălalt, predicția sa este o dovadă că Dumnezeu nu S-a lăsat niciodată fără mărturie, în niciun punct al globului. De altfel, limbajul său nu este mai uimitor decât acela al sibilei din Cumae, tradus de Virgiliu.

De altminteri, iată câteva fapte care confirmă predicția lui Ballam și predicarea Evangheliei în America de Nord, cu mult înainte de cucerirea spaniolă. Cel dintâi se află în relatarea părintelui Leclercq, apostol al Gaspesiei și al Acadiei, vaste ținuturi ale Canadei. După doisprezece ani de ședere printre sălbaticii râului Miramachi (1515-1687), curajosul misionar scrie ceea ce a văzut cu ochii săi și a auzit cu urechile sale, nu o dată, ci de o sută de ori.

Să-l lăsăm să vorbească: „Cultul vechi și uzul religios al Crucii, pe care îl admirăm încă astăzi printre sălbaticii râului Miramachi, sau Miramichi, ar putea foarte bine să ne convingă întrucâtva că aceste popoare au primit odinioară cunoașterea Evangheliei și a creștinismului, care în cele din urmă s-a pierdut prin neglijența și libertinajul strămoșilor lor.

„Am găsit la anumiți sălbatici, pe care îi numim Purtători-de-Cruce, o materie suficientă pentru a ne face să conjecturăm și chiar să credem că aceste popoare nu au avut urechea închisă la glasul APOSTOLILOR, al căror sunet a răsunat pe tot pământul, de vreme ce au între ei, oricât de necredincioși ar fi, Crucea în venerație singulară; că o poartă figurată pe hainele lor și pe trupul lor; că o țin în mână în toate călătoriile lor, fie pe mare, fie pe uscat, și că, în sfârșit, o așază, în afara și înăuntrul colibelor lor, ca semn de onoare care îi distinge de celelalte națiuni ale Canadei...

Era primit printre ei: „Ca să se poarte întotdeauna Crucea, fără a-i excepta nici măcar pe pruncii mici. Niciun sălbatic nu ar fi îndrăznit să apară înaintea celorlalți fără să aibă în mâna sa, pe trupul său sau pe hainele sale, acest semn sacru al mântuirii lor. Dacă era vorba să se hotărască ceva de însemnătate privitor la națiune, căpetenia îi convoca pe bătrâni, care se duceau la locul sfatului, unde, fiind toți adunați, ridicau o cruce înaltă de nouă până la zece picioare; făceau un cerc și își luau locul, fiecare cu Crucea sa în mână, lăsând-o pe aceea a sfatului în mijlocul adunării.

Se delibera în prezența crucii: „Dacă era vorba să se trimită vreun deputat la vecinii lor sau la vreo altă națiune străină, căpetenia îl chema în cerc pe tânărul pe care îl cunoștea cel mai potrivit pentru executarea proiectului lor și scotea apoi din sânul său o Cruce bine lucrată, pe care o ținea înfășurată în ceea ce avea mai prețios, și o arăta cu respect adunării; apoi îi poruncea deputatului să se apropie și să o primească cu

reverență. Punându-i-o la gât, îi spunea: «Mergi, păstrează această Cruce, care te va feri de orice primejdie, pe lângă cei la care te trimitem.»

„Bătrânii aprobau prin aclamațiile lor obișnuite de hoo, hoo, hoo, ceea ce spusese căpetenia. Ambasadorul ieșea din sfat, cu Crucea atârnată la gât, și nu o părăsea decât seara, pentru a o pune sub capul său, cu gândul că ea va alunga toate spiritele rele în timpul odihnei sale. O păstra cu grijă, iar la întoarcerea din negociația sa o punea din nou în mâinile căpeteniei, în prezența sfatului, căruia îi dădea seamă de însărcinarea sa...

„În sfârșit, nu întreprindeau nimic fără Cruce. O așezau pe mormintele lor, iar cimitirele lor par mai curând creștine decât sălbatice. Într-un cuvânt, ei fac atâta prețuire de cruce, încât poruncesc să fie îngropată împreună cu ei în același sicriu, în credința că această cruce le va ține tovărășie în lumea cealaltă și că nu ar fi recunoscuți de strămoșii lor dacă nu ar avea acest semn onorabil." (Nouvelle relation de la Gaspésie, par le R. P. Ch. Leclereq Paris, 1691, in-12).

CAPITOLUL XIII - EVANGHELIZAREA AMERICII DE SUD. - TRADIȚIILE POPULAȚIILOR OCEANIENE.

MĂRTURIA CELEBRULUI LAS CASAS. - A AUGUSTINIENILOR. - DOMNUL DE HUMBOLDT. - SĂRBĂTOAREA ZEULUI VITZILIPUTZILI. - TRADIȚIILE POPULAȚIILOR OCEANIENE.

La mărturia atât de explicită a venerabilului părinte Leclercq vine să se adauge, în favoarea evanghelizării apostolice a Americii de Nord, faptul următor, nu mai puțin semnificativ.

Celebrul Las Casas, debarcând în 1552 pe coasta Yucatanului, voi să traverseze acest regat pentru a se duce în dieceza

Chiapa, al cărei episcop fusese numit. În drumul său întâlni un ecleziastic respectabil și de vârstă înaintată, care vorbea foarte bine limba țării. Las Casas îl rugă pe acest ecleziastic să intre mai adânc în țara Yucatanului și să predice acolo credința.

Un an după aceea, acest misionar îi scrise episcopului: „Am avut mai multe conversații cu una dintre principalele căpetenii ale țării despre credința vechii religii a acestor popoare. Acest Indian m-a asigurat că toți credeau în Dumnezeu, Tată, Fiu și Duh Sfânt; că Fiul, născut dintr-o fecioară, murise pe cruce prin răutatea oamenilor, care Îl încoronaseră cu spini, deși El murise pentru a-i mântui pe oameni; că după trei zile revenise la viață și Se înălțase la cer; că trimisese pe Duhul Sfânt pe pământ pentru a-i învăța pe oameni tot ceea ce le este de trebuință să știe pentru a fi fericiți.

„Este adevărat că Indianul dădea nume foarte barbare celor trei persoane divine. Astfel, el numea prima persoană Ycona; pe a doua, Bacab; pe a treia, Echuah. El adăuga că această doctrină le venea din mână în mână și din cea mai înaltă vechime, prin grija bătrânilor care o transmiseseră succesiv urmașilor lor."

Învățatul istoric Torquemada citează drept garanție pentru acest fapt o apologie a domnului Bartolomeu de Las Casas, care se găsește în mănăstirea Sfântului Dominic, la Mexico.

Același istoric relatează apoi alte două sau trei tradiții asemănătoare, pe credința a trei venerabili misionari ai

ordinului său, numiți părintele Diego de Mercado, părintele Ieronim de Mendiera și părintele Francisc Gomez. Acesta din urmă, venind din Guatemala și trecând prin Guaxaca, vizită mănăstirea dominicanilor din acest oraș, unde i se arătară picturi foarte vechi, care fuseseră găsite în țară și care reprezentau după natură răstignirea, moartea și învierea lui Isus Cristos.

Este bine de știut că Yucatanul este un ținut de mai mult de trei sute de leghe în circumferință. Iată deci o mare țară care păstra, mai mult sau mai puțin confuze, încă din cea mai înaltă vechime, adevărate tradiții creștine. De la cine le avea? Tradiția ne va răspunde curând.

America de Sud oferă aceleași vestigii ale unei evanghelizări primitive. Ajunși în Peru, în 1555, Augustinienii i-au întrebat pe preoții indigeni ce zei adorau; ei răspunseră: „Noi Îl adorăm pe Ataguju, care a creat toate lucrurile, care a făcut cerul și pământul, care locuiește în cer; dar, văzându-se singur, a creat alți doi zei care cârmuiesc lumea împreună cu el, și toți trei nu au decât o singură voință și nu au soții. Acești doi zei de-al doilea se numesc Sagad-Savra și Vaungabrad."

„De unde știți aceasta?" îi întrebară călugării. „Părinții îi învață pe copiii lor din timpuri imemoriale": acesta fu răspunsul sălbaticilor.

Aceiași călugări găsiră încă o statuie de piatră care, după ei, reprezenta un apostol cu tonsură și barbă lungă: lucru straniu

printre indigenii aproape toți lipsiți de barbă, și care dovedește că acest misionar era un personaj străin. Peruanii aveau, de asemenea, un fel de botez și chiar confesiunea auriculară (Hist. gén. des miss., p. 519).

În afară de credințele tradiționale pe care tocmai le-am relatat și de practicile foarte remarcabile citate de savantul autor protestant, d. de Humboldt, există alte fapte nu mai puțin remarcabile și nu mai puțin concludente, în favoarea evanghelizării primitive a continentului american.

Mexicul avea numeroase temple, în care trăiau ca religioase o mulțime de tinere fecioare, care se consacrau penitenței. Felul lor de viață era atât de auster, încât nu există mănăstire în Europa care să se apropie de el. Ele se sculau noaptea și asistau în cor, asemenea călugărițelor noastre, la Utrenie. Aveau grijă să mătură templul și să-l întrețină în curățenie.

În fiecare zi făceau pâini care erau prezentate înaintea idolilor și din care numai preoții aveau dreptul să se hrănească. Cât despre ele, nu trăiau decât din milostenii.

Dar ele aveau un mare rol într-o sărbătoare solemnă, care se celebra în fiecare an. Aici ni se pare imposibil să nu vedem, pe de o parte, amintirea tradițională a celui mai august dintre misterele noastre; iar pe de altă parte, odioasa contrafacere pe care demonul o făcuse spre folosul său.

„Asemănarea pe care această sărbătoare o are, spune autorul lucrării *Moravurile sălbaticilor americani*, cu Sfânta Euharistie, arată câtă grijă a avut demonul ca, în toate lucrurile, idolatrii să-i aducă aceleași cinstiri care nu se cuvin decât lui Dumnezeu.

Cu două zile înainte de sărbătoare, fecioarele consacrate în templu pregăteau o mare cantitate de făină de porumb prăjit și pisat. Ele o frământau cu apă îndulcită cu miere și formau din ea un idol de mărimea și forma idolului de lemn adorat în templu. Pregăteau de asemenea, din aceeași făină, mici pâini în formă de oase omenești, pe care le numeau oasele zeului Vitziliputzili.

„În ziua ceremoniei, idolul de aluat era purtat în procesiune încă de dimineață, cu pompă și măreție. La întoarcerea procesiunii, se puneau în templu, unde fusese adus idolul, toate pâinile făcute în chip de oase.

După multe jertfe de victime omenești; după multe cântări și dansuri, întreg poporul, care trebuia să fie ajunat, de la copiii de cea mai fragedă vârstă până la cei mai bătrâni, mergea să se îmbrace cu cele mai bogate haine ale sale, pentru a da mai multă strălucire sărbătorii.

„În acest timp, preoții tăiau idolul în bucăți, precum și pâinile făcute în chip de oase, care erau tot atât de sacre ca idolul însuși. Poporul revenind, toți veneau să se prezinte pe același rând, bărbați și femei, mari și mici, bogați și săraci, iar aceste

bucăți le erau împărțite, fiecare primindu-le cu un profund respect, spunând: Eu mănânc trupul și oasele Zeului și mă socotesc nevrednic de o atât de mare favoare" (T. I, p. 423).

În acest fapt surprinzător există, ni se pare, mai mult decât o tradiție evanghelică; există o mare lecție pentru creștini.

Să încheiem această trecere în revistă a tradițiilor Lumii Noi prin câteva detalii despre populațiile numeroaselor arhipelaguri descoperite recent: Oceania, Polinezia, Malaezia, Micronezia, Australia. Pretutindeni călătorii și misionarii au găsit vestigii ale adevărurilor primitive, patrimoniu comun al familiei omenești și temelii indispensabile ale oricărei societăți.

Un savant medic de marină, doctorul Gustave M..., care timp de patru ani a vizitat aceste arhipelaguri și aceste populații, cu puțin înainte de descoperirea unui anumit număr dintre ele, s-a convins el însuși de aceasta. Cea mai degradată dintre toate aceste triburi oceaniene, cea mai feroce, cea mai îngrozitor antropofagă, aceea din Noua Caledonie, nu face excepție. Iată, în privința ei, informațiile pe care conștiinciosul explorator a binevoit să ni le comunice.

Tradiții primitive. Credința în existența lui Dumnezeu. Când, în pădure, neo-caledonianul aude vântul șuierând într-un anumit fel, se oprește deodată și spune: Iată zeul! Dacă este întrebat: care este zeul tău? — Vai! răspunde el: Nu știu. Este imposibil să obții un alt răspuns. Credința în nemurirea sufletului, în cer și în iad.

La moarte, spiritul părăsește trupul și pleacă pe apă la Bonavio, mică insulă aflată la oarecare depărtare de Noua Caledonie și foarte greu accesibilă. Ajuns pe această insulă, spiritul se îndreaptă către deschiderea unei adânci peșteri.

După ce rătăcește foarte mult timp (nu este aceasta o amintire alterată a Purgatoriului?) pe căi foarte întunecoase și foarte întortocheate, ajunge în cele din urmă într-o imensă cavernă subterană, unde toate spiritele sunt reunite, așteptând pe Dumnezeu. În acel loc se află igname fierbinți, excelente; banane coapte, delicioase; nuci de cocos etc.

Dar este expres interzis să te atingi de aceste fructe (paradisul pământesc). Dacă rezişti ispitei, Dumnezeu va putea să te trimită înapoi pe pământ (învierea). Dacă din nenorocire cazi, nu numai că nu mai poți reveni pe pământ, dar Dumnezeu, după cum va fi bine sau rău dispus, te va ucide din nou, pentru a te învia a doua oară, însă fără trup, în stare de umbră; din acel moment nu mai poți muri. Dumnezeu nu va mai avea putere asupra ta.

Credința în căderea particulară a femeii, cauză a inferiorității și a umilirii ei: „Prin femeie a început păcatul și prin ea murim toți" (*A muliere initium peccati, et per eam omnes morimur*). Marele șef este tratat asemenea unui dumnezeu. Un om din popor care ar trece înaintea lui ar fi pedepsit cu moartea. El trebuie să treacă prin spate, iar femeia trebuie să se târască pe mâini și pe genunchi.

Fecioria este în mare cinste la acest popor atât de profund degradat. Încă o tradiție despre Fecioara care trebuia să mântuiască lumea.

Distincția dintre bine și rău: adulterul este pedepsit cu moartea.

Tradiții biblice. Practica circumciziunii și, la moartea unui bărbat căsătorit, obligația fratelui mai mare de a lua în căsătorie pe văduvă, chiar dacă ar avea deja o altă soție.

Mai multe zile pe lună femeia este socotită necurată.

Tradiție creștină. Marele șef, privit ca un dumnezeu, ia numele de Théama și dă fiului său întâi născut numele de Théa. Acest fiu se bucură de o prerogativă fără egal pe pământ, dar nu și în cer. Oricare ar fi cererea sa, tatăl său nu i-o poate refuza; el poate opri un război, obține iertarea unui vinovat și orice alt lucru. Nu ar fi îngăduit să vedem aici o reflexie a puterii Fiului lui Dumnezeu asupra Tatălui Său? Nu este scris că Domnul nostru este întotdeauna ascultat, „ascultat pentru evlavia Sa" (*exauditus pro sua reverentia*)? Nu spune El Însuși Tatălui Său dumnezeiesc: „Știu că întotdeauna Mă asculți" (*scio quia semper me exaudis*)?

Oricum ar fi, dacă tribul cel mai degradat păstrează aceste tradiții fundamentale, este firesc să se concluzioneze că ele trebuie să se afle mai numeroase și mai puțin alterate la triburile a căror cădere a fost mai puțin profundă. De aceea ne

limităm aici cercetările: cele ce preced sunt suficiente pentru scopul pe care ni l-am propus.

CAPITOLUL XIV - CARE APOSTOL A EVANGHELIZAT AMERICA

SFÂNTUL TOMA, APOSTOLUL AMERICII. - MĂRTURIILE LUI JEAN LERIO, - ALE PĂRINTELUI NOBREGA, - ALE FRANCISCANILOR, - ALE LUI CHARLEVOIX, - ALE D-LUI DE HUMBOLDT. - CONCLUZIE.

Din punctul de vedere al acestui studiu despre evanghelizarea apostolică a globului, întrebarea importantă este să știm care apostol a purtat în Lumea Nouă făclia credinței, ale cărei raze răspândite în fapte, în instituții și mai ales în sărbătoarea pe care tocmai am descris-o ni se pare imposibil să nu le recunoaștem. Or, vechea și constanta tradiție a populațiilor americane din nord și din sud îl numește pe apostolul sfântul Toma.

Întrebați de ce vărsau apă în formă de cruce pe capul nou-născuților, preoții populațiilor vecine strâmtorii Darien răspunseră: „Un om de mare frumusețe a trecut odinioară prin această țară și ne-a învățat să facem aceste lucruri" (Petrus Martyr, *ubi supra*).

Jean Lerio, un alt istoric al descoperirii Americii, relatează următoarele: „Fiind în Brazilia, am constatat că indigenii credeau în nemurirea sufletului. Le-am vorbit despre adevăratul Dumnezeu și despre cultul Său, despre creația lumii, despre căderea neamului omenesc, despre păcatul originar și despre alte dogme ale religiei creștine. După ce m-au ascultat mai bine de două ore, cu admirație și cu o atenție susținută, un bătrân răspunse: «Știm din tradiție că un om îmbrăcat ca tine și purtând barbă asemenea ție (indienii nu poartă barbă), a trecut prin țările noastre; el a vorbit precum tine și s-a străduit să-i aducă pe strămoșii noștri la cultul lui Dumnezeu. Dar părinții noștri au refuzat să i se supună. Omul acela a plecat. După plecarea lui, a apărut un altul care le-a aruncat o sabie în semn de blestem. Din acel timp, războaiele și dezbinările au fost necontenite între noi»" (*Hist. Navigat. d. Brasil*., c. XV, p. 231, edit. 1590; vezi și Honius, *De ead. tradit*., lib. III, cap. XIV, p. 219 etc.).

Se citește în savantul comentator al Scripturii, Cornelius a Lapide, din Societatea lui Isus: „Părintele Emmanuel Nobrega, din societatea noastră, provincial al Braziliei, scrie că există în Brazilia, pe malurile unui râu, amprenta picioarelor unui personaj sfânt, care, pentru a scăpa de necredincioșii ce îl

urmăreau, a mers pe râu și l-a traversat. Locuitorii îl numesc Zomé, care nu pare a fi altul decât sfântul Toma" (*In epist. ad Rom.*, c. X, 17).

În 1537, șase franciscani ai Observanței regulate au fost trimiși în America de Sud pentru a evangheliza sălbaticii. Iată ce scria din Port-Saint-François, la 1 mai 1538, superiorul misiunii, fratele Bernardin, lui Jean Bernal Diaz de Lugo, membru al consiliului Indiilor, stabilit la Sevilla:

„La Port-Saint-François am găsit trei creștini care ne-au spus: Acum patru ani, un indian numit Etiguara a străbătut mai bine de două sute de leghe pentru a vesti indigenilor că vor vedea în curând adevărați creștini, frați și ucenici ai sfântului Toma, care le vor administra botezul și că trebuie să facă o bună primire acestor oameni sfinți.

«Întreg poporul a fost atât de impresionat de cuvintele acestui profet, încât frații noștri au fost primiți foarte bine. El a învățat chiar să se cânte cântări, în care păzirea poruncilor lui Dumnezeu este puternic recomandată. Acest om a lăsat discipoli, care au arătat o bucurie extremă văzându-ne și care își împing asiduitatea pe lângă noi până la obsesie»" (*Hist. Gén. Des miss.*, T. I, 2e part., p. 434).

N-ar fi admirabil că amintirea apostolului sfântul Toma s-a păstrat timp de atâtea secole printre aceste populații sălbatice? De ce amintirea acestui apostol și nu a altuia: dacă nu pentru

că sfântului Toma îi datorau aceste triburi de peste mări prima sămânță evanghelică?

„La Manacicas, alt trib din America de Sud, o veche tradiție, spune părintele de Charlevoix, afirmă că apostolul sfântul Toma a propovăduit Evanghelia în țara lor sau a trimis acolo pe câțiva dintre discipolii săi. Ceea ce este sigur este că, prin fabulele grosolane și dogmele monstruoase din care este alcătuită religia lor, se găsesc numeroase urme ale creștinismului.

„Nu departe de acolo se află o vastă câmpie locuită de indigeni numiți Părosii, deoarece toți, bărbați și femei, își lasă părul să crească, tăindu-i numai vârfurile în rotund. Părintele iezuit Montoza a pătruns printre ei și a avut fericirea de a converti un mare număr. Alți indigeni s-au unit cu noii creștini și s-a format o Reducțiune într-un loc numit cimitirul lui Pug-Zomé, deoarece, după o veche tradiție, sfântul Toma îngropase acolo un mare număr de creștini, iar Reducțiunea l-a avut ca patron pe acest sfânt apostol" (Charlevoix, *ibid*., t. I, p. 324).

Aceeași tradiție s-a găsit și în America de Nord. „Cosmogonia mexicanilor, spune d. de Humboldt, tradiția lor despre mama oamenilor, căzută din prima stare de fericire și nevinovăție; ideea unui mare potop, din care o singură familie a scăpat pe o plută; istoria unei clădiri piramidale, ridicată prin mândria oamenilor și distrusă prin mânia zeilor; ceremoniile abluțiunilor practicate la nașterea copiilor; acei idoli făcuți din

făină de porumb, frământată și împărțită în bucăți poporului adunat în incinta templelor; acele mărturisiri ale păcatelor făcute de penitenți; acele asociații religioase asemănătoare mănăstirilor de bărbați și femei: toate aceste împrejurări și încă altele i-au făcut pe religioșii care însoțeau armata spaniolilor la cucerire să creadă că, într-o epocă foarte îndepărtată, creștinismul fusese propovăduit în Lumea Nouă.

„Unii savanți mexicani au crezut că îl recunosc pe apostolul sfântul Toma în acel personaj misterios, mare preot al Tulei, pe care cholulanii îl cunoșteau sub numele de Quetzalcoatl" (*Vue des Cordillères*, t. I, p. 237).

Să încheiem printr-un gând de natură să confirme cele de mai sus. Reflectând asupra lui, nu ne mirăm prea mult că tradiția atribuie sfântului Toma evanghelizarea Americii. În acest fapt se revelează una dintre acele frumoase armonii atât de frecvente în lucrările înțelepciunii eterne.

Pe de o parte, ca penitență pentru necredința sa trecătoare, Providența a voit ca sfântul Toma să meargă până la ultimele margini ale lumii, pentru a afirma el însuși dumnezeirea bunului Învățător, de care avusese, prin infinita condescendență a Mântuitorului, privilegiul exclusiv de a se convinge printr-o experiență personală.

Pe de altă parte, dintre toți apostolii, sfântul Toma pare să fie, împreună cu sfântul Pavel, acela care a străbătut cele mai multe țări. Se citește în Breviarul roman, în ziua sărbătorii

sale: „El a plecat să vestească Evanghelia într-un mare număr de țări: la parți, la mezi, la perși, la hyrcanieni, la bactrieni, cărora le-a făcut cunoscute preceptele credinței și ale vieții creștine".

Tradițiile și faptele pe care tocmai le-am citit și al căror număr s-ar putea spori cu ușurință ni se par suficiente pentru a stabili, pe cât poate fi stabilită, predicarea apostolică a Evangheliei în Lumea Nouă. De aici, dacă nu ne înșelăm, o dublă certitudine: certitudinea miraculoasei rapidități cu care lumina Soarelui dreptății s-a răspândit pe întregul pământ; certitudinea împlinirii literale a profeției Domnului nostru. Trimițând pe apostoli să predice în întreg universul, „în lumea întreagă" (*in mundum universum*) și „până la ultimele margini ale pământului" (*usque ad ultimum terræ*), nu ar fi absurd să se pretindă că ar fi voit să spună: Evanghelizați numai Lumea Veche; dar uitați America și lăsați sub stăpânirea demonului jumătate din glob?

O! cât de puțină credință avem în puterea și în bunătatea Sa infinită; și cât de puțin ne cunoaștem originile creștine!

CAPITOLUL XV - EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GALIILOR ÎN PARTICULAR

OPUNERILE UNOR CRITICI MODERNI, NESĂBUITE ŞI PRIMEJDIOASE. - GALIA CREŞTINĂ, FIICĂ A APOSTOLILOR. - FRANŢA, UNA DINTRE PRIMELE CARE AU CUNOSCUT CREŞTINISMUL. – DOVEZI DE RAŢIUNE. - CUVINTELE LUI TERTULIAN. MĂRTURIA LUI TARAUD. - NULITATEA TEXTELOR LUI GRIGORIE DE TOURS ŞI ALE LUI SULPICIUS SEVERUS. - BREVELE DIN PARIS. - NOTA LUI BARONIUS.

După dovezile evanghelizării apostolice a întregului glob: „în întreaga lume" (*in universo orbe*), poate părea pe bună dreptate

de prisos să aducem motive particulare pentru a atribui aceeași glorie Bisericilor Galiei: nu este însă așa.

Sub pretexte pe care le vom examina curând, critici moderni și critici francezi se încăpățânează să nege evanghelizarea Franței de către apostolii în persoană sau de către însoțitorii apostolatului lor.

Pretențiile lor sunt nesăbuite și primejdioase.

Nesăbuite: ele nu se întemeiază pe niciun fundament solid și noi le opunem o negație radicală.

Adevărul este: 1° că în Franța credința urcă până la primele zile ale Bisericii nascânde. După exemplul surorilor sale din Orient și din Occident, Galia poate spune cu toată siguranța: Și eu de asemenea; sunt fiică a apostolilor. Nu sunt un copil postum, îmi cunosc genealogia. Ca și al surorilor mele, actul meu de botez datează din epoca scursă între crucea Calvarului și ruina Ierusalimului.

Adevărul este **2°** că, după Palestina, Franța, poate cea dintâi, a cunoscut creștinismul; vreau să spun că a fost informată în mod serios despre nașterea Domnului Nostru și despre miracolele care au strălucit în jurul leagănului Său: să venim la dovezi.

Îi întrebăm mai întâi pe criticii noștri ianseniști și galicani: Unde ați văzut că, vestind predicarea Evangheliei pe tot pământul înainte de ruina Ierusalimului, Domnul Nostru ar fi

spus: Această Evanghelie va fi predicată în tot universul, in universo orbe (în întregul univers), în afară de Galii?

Unde ați văzut că sfântul Pavel, vestind în două rânduri diferite, în anul 58 și în anul 60, că Evanghelia făcuse înconjurul lumii, ar fi pus această restricție: în afară de Galii?

Cu ce drept puneți cuvintelor Fiului lui Dumnezeu și ale apostolilor o limită care nu există și pe care nici Scriptura, nici Părinții nu au găsit-o vreodată în ele?

Pe ce autoritate vă îngăduiți să excludeți Galiile de la binefacerea evanghelizării apostolice? Erau oare Galiile un colț de pământ necunoscut? Nu erau ele, dimpotrivă, una dintre părțile cele mai însemnate și mai înfloritoare ale lumii vechi? Nu formau ele o adunare de națiuni foarte cunoscute și foarte temute? Nu erau ele la porțile Romei, locuința sfântului Petru, însărcinat în mod special să formeze imensa turmă al cărei cap era?

Și timp de douăzeci și cinci de ani, sfântul Petru ar fi rămas la Roma cu brațele încrucișate, în fața Galiilor, frecventate zilnic de Romani, fără să vină el însuși acolo sau fără să trimită acolo un singur misionar! Și dintre ceilalți apostoli sau dintre cei șaptezeci și doi de ucenici, care au vizitat popoarele cele mai obscure și cele mai îndepărtate ale Africii, Europei și Asiei, niciunul nu ar fi avut gândul de a evangheliza Galiile!

A pune asemenea întrebări nu înseamnă oare a le rezolva?

De altfel, în mărturiile Părinților, îndeosebi ale sfântului Irineu și ale lui Tertulian, Galiile și toate Galiile nu sunt ele numite printre națiunile chemate de la început la credință? În sfârșit, vechile noastre tradiții nu sunt ele unanime în a face să urce originea marilor noastre Biserici până la apostoli?

Pentru a închide gura detractorilor săi, Franța le poate deci spune ceea ce Biserica însăși le spune ereticilor: „Cine sunteți voi? Când și de unde ați venit? Ce faceți la mine, nefiind ai mei? Cu ce drept, Marcion, îmi tăiați pădurea? Cine vă autorizează, Valentin, să-mi abateți canalele? Cine vă dă puterea, Apelles, să-mi mutați hotarele? Posesiunea este a mea: pentru ce veniți aici, toți câți sunteți, să semănați și să păștești în ogorul meu?

„Posesiunea este a mea; posed de multă vreme; posed cea dintâi; am titluri sigure, semnate de mâna primilor posesori: sunt moștenitoarea apostolilor" (De præscript., ch. XXXVII).

Această glorioasă pretenție este bine întemeiată. Să ascultăm mai întâi un venerabil organ al vechilor noastre tradiții. „Nu găsim niciuna dintre vechile episcopii ale Galiilor care să nu fi avut drept fondator vreun ucenic al lui Isus Cristos sau al apostolilor. Sfântul Pavel, trecând în Spania, l-a lăsat pe Trofim la Arles; sfântul Petru l-a trimis la Bourges pe sfântul Ursin, care fusese lector la Cina cea de pe urmă, unde Domnul Nostru a instituit Preasfântul Sacrament; pe sfântul Martial la Limoges, care a predicat de asemenea celor din Bordeaux, Toulouse, Cahors și Aquitania.

„Se crede că despre el sfântul Andrei a spus Domnului Nostru, în pustiu, că era acolo un copil care purta cinci pâini și doi pești, și că a înviat un mort cu toiagul pe care sfântul Petru i-l dăduse.

„La Köln, sfântul Matern, fiul unic al văduvei din Naim, înviat de Domnul Nostru. La Trier, sfântul Euchaire; la Châlons, în Champagne, sfântul Memmius; la Reims, sfântul Sixt; la Orléans, sfântul Aubin, unul dintre cei șaptezeci și doi de ucenici.

„Creștinismul a făcut mari creșteri în Galia sub împărații Galba, Othon, Vitellius, Vespasian, Titus, Domițian, Nerva, Traian, prin grija predicatorilor pe care sfântul Petru îi trimisese acolo.

„Sfântul Clement, succesorul său pe scaun, a continuat lucrarea pe care învățătorul său o începuse și a trimis în aceste provincii mai mulți ucenici ai Domnului Nostru și aproape pe toți marii oameni care făceau profesiune de creștinism, pentru a lucra la instruirea poporului celui mai docil din lume.

„La Lyon, sfântul Potin; la Tours, sfântul Gațian; la Rouen, sfântul Nicaise; la Mans, sfântul Iulian împreună cu Simon Leprosul. Sfântul Dionisie Areopagitul venise din Atena cu însoțitorii săi: Eutropiu, Regulus, Iona, Rustic și Eleuteriu. Sfântul Clement l-a trimis în Galii și i-a dat alți patru însoțitori: Sanctinus, Tautinus, Lucianus și Eugenius, altfel Marcellus, cei mai mulți cetățeni romani.

„Sfântul Dionisie ajunge în Provence cu scumpa sa ceată care venea de la Roma, din Asia, din Grecia și din Palestina, pentru a dezrădăcina idolatria și a predica Evanghelia în Galia. La Arles, a aflat starea Bisericii, moravurile și învățăturile pe care învățătorul său, sfântul Pavel, le dăduse locuitorilor acestui oraș. L-a lăsat acolo pe Regulus sau Rieul pentru a cârmui această Biserică ce nu avea păstor, Trofim fiind deja răposat. El însuși și-a continuat drumul și și-a risipit discipolii după trebuință."

Totuși, după o posesiune pașnică de mai bine de paisprezece veacuri, oameni care se credeau cu atât mai abili cu cât erau mai disprețuitori au venit să conteste Bisericilor Galiilor, celei din Paris în particular, titlurile lor originare și să batjocorească tradițiile lor. Datorită spiritului de denigrare care sufla atunci peste Europa, ei au reușit să formeze o școală de negatori. Recrutată pe rând dintre protestanți, iansenișți, galicani, raționaliști, toți fii ai educației lor păgâne, această tristă școală mai număra încă, în timpurile din urmă, câțiva reprezentanți întârziați.

Devotați nobilei meserii de vânători de sfinți, maeștrii și discipolii au găsit de cuviință să ne decapiteze Bisericile și să lase Galiile îngropate, până la mijlocul secolului al treilea, în întunericul păgânismului, în timp ce restul lumii se bucura de multă vreme de lumina Evangheliei. Pe ce își întemeiau ei această pretenție, destul de puțin patriotică? Pe două texte izolate: unul al lui Sulpicius Severus, celălalt al lui Grigore de Tours.

A ne opri pentru a discuta aceste texte și a le combate ar însemna să reluăm o lucrare făcută de douăzeci de autori și bine făcută. Ne va fi de ajuns să spunem: 1° că textul lui Sulpicius Severus a fost tradus greșit; aceasta în mod voit și în interesul cauzei; 2° că textul lui Grigore de Tours a fost interpolat; 3° că, presupunându-le bine traduse și neinterpolate, aceste texte nu dovedesc nimic împotriva apostolicității imediate a Bisericilor noastre, întrucât sunt în contradicție cu bunul-simț, cu autoritatea Părinților, cu faptele cele mai strălucite ale istoriei și cu mărturia tuturor tradițiilor noastre.

Iată ceea ce au demonstrat cu o evidență incontestabilă autorii pe care tocmai i-am numit și savanții tovarăși ai lucrărilor lor.

Acum trei sute de ani, Baronius închidea, prin aceste cuvinte vrednice de a fi amintite, discuția asupra autorității lui Grigore de Tours în particular, prin urmare și asupra lui Sulpicius Severus și a hipercriticilor, toți călărind pe acești doi autori:

„Cât despre textul lui Grigore de Tours, care pune în secolul al treilea misiunea sfântului Dionisie la Paris și care este opus întregii tradiții: acest text este tot atât de adevărat ca acelea în care acest autor mută în aceeași epocă misiunea sfântului Trofim la Arles, a sfântului Pavel la Narbonne, a sfântului Martial la Limoges, care toți au fost trimiși de apostoli, după cum o atestă limpede actele și vechile martirologii. Să mă ierte Grigore: el nu s-a înșelat numai cu privire la timpurile vechi,

ci chiar și cu privire la lucrurile epocii sale, după cum am demonstrat adesea" (Annot. ad Martyrol., 9 noiembrie).

CAPITOLUL XVI – EVANGHELIZAREA APOSTOLICĂ A GALIILOR ÎN PARTICULAR

ISTORIA MARTIROLOGIULUI GALIILOR, MARTYROLOGIUM GALLICANUM (MARTIROLOGIUL GALLICAN). – ORIGINEA ACESTEI LUCRĂRI. – GRIJA ADUSĂ REDACTĂRII SALE. – IMPORTANȚA SA. – EL CONSACRĂ APOSTOLICITATEA IMEDIATĂ A BISERICILOR NOASTRE. – EL NIMICEȘTE OBIECȚIILE CRITICILOR MODERNI.

Cei mai mulți dintre autorii citați în capitolul precedent au avut glorioși înaintași. Încă de la început, Franța, adevărata Franță, Franța tradiției, s-a tulburat la îndrăzneața pretenție a

hipercriticilor. O reacție puternică s-a manifestat sub Ludovic al XIII-lea: iată cu ce prilej.

După exemplul predecesorilor săi, piosul monarh își recita în fiecare zi breviarul. Pe când spunea oficiul sfântului Dionisie Areopagitul, apostolul Parisului, părintele Sirmond a intrat la rege. „Pe care sfânt Dionisie îl sărbătoriți astăzi?" îl întrebă prințul. Sirmond îi răspunse: „Îl sărbătoresc pe sfântul Dionisie venit în Galii la mijlocul secolului al treilea: acesta este, și nu sfântul Dionisie Areopagitul, apostolul Parisului".

Tulburat de acest răspuns, regele păstră tăcerea. Câteva zile mai târziu îl chemă pe du Saussay, protonotar apostolic și mai târziu episcop de Toul, unul dintre cei mai laborioși, mai modești și mai savanți oameni ai secolului său. Regele se plânse de atacurile îndreptate împotriva tradiției Bisericilor Franței. Ele i se păreau injurioase, neîntemeiate și funeste pentru regat. „Vă rog deci, adăugă monarhul, să vă puneți la lucru și, răzbunând tradițiile noastre, să ne păstrați patrimoniul pe care l-am primit de la părinții noștri. Scrieți, în numele meu, în tot regatul, pentru ca să vi se trimită toate documentele folositoare lucrării dumneavoastră".

Du Saussay se grăbi să asculte. În numele Maiestății Sale, începu prin a scrie tuturor arhiepiscopilor și episcopilor Galiilor, capitlurilor și ecleziasticilor seculari cunoscuți prin știința lor. „Vă rog, le spunea el, să-mi trimiteți toate documentele pe care le posedați asupra originii Bisericilor voastre, asupra sfinților provinciilor voastre și ai Galiei în

general". Din toate părțile se răspunse cu grabă și materialele abundară.

„Un capitol nu ar fi de ajuns, spune du Saussay, pentru a numi toate Bisericile de la care am primit ajutoarele cerute. Pentru a spune totul într-un singur cuvânt, afirm în conștiință că un foarte mare număr de scaune episcopale și de Biserici-mamă, de la Aosta, Tarentaise, Sion, situate în Alpi, până la Oceanul care desparte Franța de Anglia; de la Trier până la Auch; de la Rouen până la Toulouse; de la Amiens până la Arles, s-au grăbit să pună titlurile lor la dispoziția noastră. Unele dintre aceste Biserici ne-au trimis nu numai istoria întemeierii lor, succesiunea episcopilor lor, catalogul sfinților locali și al sfintelor lor relicve; monumentele, medaliile, inscripțiile, manuscrisele într-o ordine desăvârșită; ci încă și istoriile lor integrale manuscrise, unele recente, altele vechi: toate acestea cu o mărinimie mai presus de orice laudă" (Apparatus ad Martyrol. Gallic., ch. XXV, p. XC, edit. in fol., 1637).

După clerul secular, conștiinciosul prelat scrise clerului regulat. Cele mai multe dintre celebrele mănăstiri ale Franței îi deschiseră comorile lor: manuscrise, diplome, hrisoave, tot ceea ce scăpase dintre monumentele vechi de ravagiile protestanților îi fu comunicat (ibid.).

După cler, laicii. Cum se știa în toată Franța că savantul protonotar lucra din ordinul regelui, toate arhivele municipalităților orașelor și provinciilor îi fură deschise. El scoase din ele documentele cele mai variate și cele mai

autentice. El însuși cercetă cu ardoare toate monumentele publice și particulare ale Bisericilor și mănăstirilor, publicate sau inedite.

„Am cercetat, spune el, cu o grijă geloasă, cărțile liturgice, mai ales pe cele vechi, breviarele, misalele, martirologiile. Unele dintre aceste cărți urcă la mai bine de cinci sute de ani; mai multe, la mai bine de șase sute de ani, după cum o dovedesc indicațiile calendarelor, caracterele scrierii, vignetele pe pergament, admirabile prin lucrare și pietate.

„Mai mult încă, toate istoriile generale ale Galiilor, cronicile comune și particulare, registrele orașelor și alte monumente publice; arhivele manuscrise sau publicate ale Bisericilor și mănăstirilor; analele sacre și profane ale națiunilor străine pe care le-am putut descoperi, mi le-am procurat și m-am folosit de ele pentru a sprijini și împodobi acest martirologiu, pentru ca, apărând însoțit de adevăr și de autoritate, să fie primit cu plăcere și folos" (ibid.).

Nu se oprește aici. În dragostea sa arzătoare pentru adevăr, trimite pretutindeni oameni inteligenți și siguri, pentru a cerceta arhivele sacre și profane ale Bisericilor chiar și celor mai obscure și a-i aduce tot ceea ce ar fi putut scăpa corespondenților săi (ibid.).

Comori de antichități se aflau între mâinile ilustrului prelat. Rămânea să tragă folos din această colecție, cea mai bogată care a existat vreodată. De aceea, savant modest, du Saussay

nu a voit să-și asume singur o asemenea lucrare. Pentru a o îndeplini, și-a alăturat pe cei mai gravi și mai savanți oameni ai epocii: între alții pe părintele Sirmond, iezuit, nesuspect; pe celebrul Claude Robert, autorul Galiei creștine; pe Nicolas Camuzat, canonic și anticar din Troyes; pe părintele André Raisin, abate al Celestinilor din dieceza de Soissons, cercetător neobosit; pe părintele Hugues Ménard, benedictin al cărui nume singur face autoritate; pe benedictinul Othon Mottet din Toulouse; pe foarte eruditul arhidiacon de Carcassonne, dom Siméon, și pe alții nu mai puțin iscusiți.

Din asemenea bogății, adunate cu asemenea griji și puse în lucrare de asemenea mâini, a ieșit Martirologiul Galiilor (Martyrologium Gallicanum, 2 mari volume in-folio).

Întrebăm dacă, din punct de vedere științific și literar, există multe lucrări sau chiar una singură care să ofere aceleași garanții?

Dar aceasta nu este totul: un martirologiu prezintă un caracter particular de autoritate, căci el este mai mult decât o carte obișnuită. Redactarea lui cere o atenție scrupuloasă și o conștiință de neclintit. Într-adevăr, martirologiul este catalogul oficial al sfinților unui ordin religios, al unei țări sau al Bisericii universale. Interdicțiile cele mai severe ale suveranilor pontifi împiedică introducerea în el a unor personaje a căror sfințenie ar fi îndoielnică. A proceda altfel ar însemna să-i induci pe credincioși în grave erori și să expui însăși Biserica batjocurilor ereticilor și necredincioșilor.

De aceea diferiții autori ai martirologiilor vechi și moderne au avut grijă să se înconjoare de toate documentele posibile și să citeze izvoarele din care le-au extras. Se poate vedea aceasta citind martirologiile sfântului Ieronim, ale lui Beda, Usuard, Adon, Molanus, Maurolicus, Galesinius, Baronius, Henriquez și ale altora.

Du Saussay a înțeles această datorie. „Pot afirma, spune el, că redactarea acestui martirologiu a fost făcută cu toată sinceritatea și toată diligența pe care le poți aștepta de la un istoric sincer. Dumnezeu îmi este martor, declar în mod serios și limpede că nu am lăsat să intre în această lucrare, prin fraudă sau răutate, nimic împotriva adevărului recunoscut; nimic fără indicare și fără dovadă a faptelor cuprinse în istoriile care mi-au fost încredințate; nimic împotriva conștiinței mele; nimic, am încredințarea, împotriva credinței și religiei catolice; nimic împotriva bunelor moravuri; nimic din ură sau din iubire pentru cineva; ci, atât cât studiile și munca mea mi-au îngăduit, am cântărit totul cu greutatea sanctuarului" (Apparat., ch. XXII, p. 73).

À moins d'accuser d'ignorance ou de fourberie les hommes les plus respectables et toutes les Églises d'un grand royaume, nous pouvons donc accepter avec une entière confiance les documents contenus dans le martyrologe concernant l'évangélisation apostolique des Gaules. Qu'on veuille bien s'en souvenir lorsqu'on lira, extraites de cet ouvrage, les biographies de nos premiers missionnaires. Ces biographies sont l'histoire de tous les personnages nommés dans le

Nouveau Testament, depuis l'Évangile de saint Matthieu jusqu'à l'Apocalypse inclusivement.

Grâce à cette œuvre monumentale, les grandes Églises de France, comme toutes leurs sœurs d'Orient et d'Occident, peuvent dire, preuves en main : Nous aussi, nous sommes filles des apôtres. Actul nostru de naștere urcă până la primele zile ale creștinismului. De la Nord până la Sud, ne putem slăvi că am primit darul credinței de la sfântul Petru și sfântul Pavel în persoană, de la tovarășii apostolatului lor și de la prietenii intimi ai Mântuitorului.

Iată Marsilia, Tarascon, Aix, Avignon, care arată înscrise în fruntea analelor lor numele binecuvântate ale lui Lazăr, Marta, Magdalena și Maximin. După ele vin cele mai venerabile Biserici ale noastre care, cu glas unanim, repetă: Sfântul Petru l-a trimis în Aquitania pe Marțial, căruia Limoges, Bordeaux, Toulouse, Cahors, Rodez îi sunt datoare pentru darul credinței; pe Front, care a adus Evanghelia la Périgueux; pe Trofim, la Arles; pe Benignus, la Dijon și Langres; pe Linus, la Besançon; pe Dionisie Areopagitul, la Paris; pe Sixtus, la Reims; pe Sabinius, la Sens; pe Iulian, la Le Mans; pe Clement, la Metz; pe Memmius, la Châlons; pe Sanctinus, la Chartres, Meaux și Verdun; pe Ursin, la Bourges; pe Austremonius, în Auvergne; pe Eutropiu, în Saintonge; pe Materne și Valère, la Trier și Köln; pe Eucharius, Egiste și Marcian, în Germania.

Sfântul Pavel, mergând spre Spania, a lăsat în provinciile noastre meridionale pe Crescent, Sergius Paulus și

Aphrodisius, care au întemeiat Bisericile din Vienne, Narbonne și Béziers. Aceștia sunt, și mulți alții, misionarii pe care apostolii și mai ales sfântul Petru i-au trimis în Galii.

Încheind, îi vom întreba pe hipercritici cum îndrăznesc să opună, fără să roșească, pe Sulpicius Severus și pe Grigore de Tours întregii tradiții? Să presupunem, ceea ce nu este adevărat, că textele acestor doi autori ar fi bine explicate și neinterpolate: ce credibilitate merită, înaintea oricărui tribunal, doi martori care se înșală adesea, care se contrazic, care sunt în opoziție cu logica, cu istoria și cu o succesiune de cincisprezece secole de martori numeroși, vrednici de toată încrederea și unanimi în mărturia lor?

Dacă rolurile ar fi schimbate, adică dacă hipercriticilor le-ar aparține logica, istoria, întreaga tradiție, iar noi am fi reduși să le opunem numai doi scriitori de o autoritate mai mult decât îndoielnică asupra punctului în dezbatere, ei ar cânta victoria. În ochii oricărui om imparțial, ar avea dreptate, căci noi am fi în greșeală.

Să se judece deci ei înșiși și, renunțând la triste prejudecăți, rod al unei educații false sau al unui studiu superficial, să înceteze a-și atrage reproșurile prea întemeiate de ignoranță, încăpățânare și rea-credință.

CAPITOLUL XVII – CONTINUAREA CELUI PRECEDENT

GALIILE AU CUNOSCUT ÎNAINTEA CELORLALTE NAȚIUNI VENIREA RĂSCUMPĂRĂTORULUI: DOVEZI. – RĂSUNETUL PRIMELOR MINUNI ALE CREȘTINISMULUI. – GALII, GĂRZI DE CORP ALE LUI IROD. – ARHELAU, FIUL LUI IROD, EXILAT ÎN GALII, CU ȘAPTESPREZECE ANI ÎNAINTE DE MOARTEA DOMNULUI NOSTRU.

În Galii, credința urcă până la primele zile ale creștinismului: acesta este un adevăr stabilit în capitolul precedent. Am adăugat că, dintre toate ținuturile Occidentului, Galiile au fost cele dintâi informate în chip serios despre prezența Fiului lui Dumnezeu printre oameni; rămâne să o dovedim.

Din toată veșnicia, Franța fusese aleasă pentru a fi fiica cea întâi născută a Bisericii. Înainte de orice raționament, nu ne putem opri a crede că, în această calitate, ea a trebuit să cunoască înaintea surorilor sale marile evenimente care semnalau venirea lui Mesia și prezența lui Mesia Însuși. Aceasta este una dintre acele frumoase armonii pe care le întâlnim la fiecare pas în lucrările înțelepciunii eterne și a căror realitate mișcătoare numai un spirit superficial poate să o pună la îndoială. De altfel, istoria ne va furniza curând cele mai concludente dovezi ale acestei glorioase predilecții.

Până atunci, să numim câteva dintre evenimentele prodigioase despre care este vorba și care se legau în mod intim de persoana Domnului nostru.

Acestea sunt: 1° minunile care au strălucit în jurul leagănului sfântului Ioan Botezătorul și al căror răsunet zguduia Iudeea; predicile Înaintemergătorului către soldați și către mulțimile de toate stările, alergate pe malurile Iordanului pentru a auzi acest glas al pustiei și a primi botezul pocăinței; austeritatea înfricoșătoare a celui mai mare dintre fiii oamenilor, care îl făcea să fie luat chiar de cei învățați drept unul dintre vechii profeți, drept Ilie și drept Mesia Însuși;

2° steaua miraculoasă, a cărei strălucire mai luminoasă decât soarele iluminase zona orientală a cerului;

3° sosirea Magilor; întâlnirea lor cu Irod și vestea pe care i-au adus-o despre nașterea regelui iudeilor: veste publică ce a

aruncat tulburare în inima lui Irod și a pus în mișcare întreaga cetate a Ierusalimului;

4° masacrul nemaiauzit în istorie al miilor de copii, poruncit de Irod pentru a-l face să piară pe minunatul nou-născut;

5° apariția îngerilor către păstori;

6° prezentarea Pruncului-Dumnezeu la templul din Ierusalim, împreună cu dubla profeție a Anei și a lui Simeon.

În planurile Providenței, aceste fapte aveau drept scop să atragă atenția tuturor popoarelor asupra Iudeii; să le comunice această zguduire universală vestită de profeți ca premergătoare venirii Celui Dorit de toate neamurile: „Voi zgudui toate neamurile și va veni Cel Dorit de toate neamurile" (Movebo omnes gentes : et veniet Desideratus cunctis gentibus) ; și să le cheme să vină, prin numeroase deputații, spre a se încredința de realitatea acestor lucruri. Planurile Providenței nu au fost zădărnicite.

La acțiunea sa directă se adăugau vechile tradiții păstrate la națiunile păgâne ale Occidentului, ca și ale Extremului Orient. Aceste tradiții vesteau că din Iudeea avea să iasă, în acea epocă, stăpânitorul lumii; sfântul, regele, legiuitorul prin excelență. Aceste cauze reunite au pus lumea într-o mișcare cum nu a mai văzut și nici nu va mai vedea vreodată. Și trebuia să fie astfel. Coborârea pe pământ a lui Dumnezeu

Însuși, sub o formă vizibilă, nu era oare evenimentul cel mai prodigios ce se poate imagina?

Despre toate acestea ni se vorbește puțin, este adevărat; mulți nici măcar nu bănuiesc aceasta. Ne închipuim cu ușurință că Domnul nostru a trecut pe pământ fără zgomot și fără strălucire: astru strălucitor, fără îndoială, dar repede întunecat și văzut numai de locuitorii acelui mic colț de pământ numit Palestina: adevărul este cu totul contrariul.

Oamenii sunt întotdeauna aceiași. A vindeca instantaneu bolnavi disperați; a învia morți; a hrăni mii de persoane cu câteva pâini; a merge pe valuri; a potoli furtunile printr-un cuvânt: în toate timpurile și la toate popoarele, asemenea fapte, repetate adesea de aceeași persoană în fața a mii de martori, sunt de natură să impresioneze spiritele, să se răspândească departe și să cheme la locurile, teatru al unor asemenea minuni, mulțimi arzătoare de curiozitate sau însetate de vindecare.

Or, timp de mai mulți ani, Domnul Nostru a semănat miracole pe urmele Sale. Numărul lor este atât de mare, încât un martor ocular, sfântul Ioan Evanghelistul, spune într-o sublimă hiperbolă: „Dacă ar fi relatate în amănunt, lumea abia ar putea cuprinde cărțile în care ar fi scrise" (C. XX, 30, 25).

De aceea istoria nu a lipsit să păstreze amintirea acestui imens flux și reflux al tuturor popoarelor Orientului și Occidentului către Iudeea, pentru a fi martore ale minunilor al căror răsunet

ajungea până la marginile lumii și pentru a vedea personajele extraordinare care le săvârșeau.

Părintele istoriei bisericești, Eusebiu, scrie: „Deoarece lucrările minunate ale Domnului Nostru făcuseră dumnezeirea Sa vestită în lumea întreagă, veneau la El, chiar din regiunile cele mai îndepărtate ale Iudeii, mulțimi nenumărate de bolnavi și de oameni loviți de tot felul de necazuri, în nădejdea de a-și redobândi sănătatea" (Hist., lib. 1, cap. XIII, p. 119, édit. Migne).

Nu erau numai iudeii risipirii cei care veneau în mulțime la Ierusalim, atrași de faima sfântului Ioan Botezătorul și a Domnului Nostru; erau înșiși Neamurile, din toate părțile lumii. Îi vedem, în vremea ultimului Paște, pe unii despre care se crede că veneau din Spania, adresându-se apostolului sfântul Filip pentru a obține de la el favoarea de a-L vedea pe dumnezeiescul Învățător (Ioan, XII, 20, 22).

În ziua Cincizecimii, se aflau la Ierusalim locuitori din toate națiunile care sunt sub cer: Ex omni natione quæ sub cœlo est (din orice națiune care este sub cer). Întorși în țările lor, acești martori ai celor mai extraordinare minuni nu au lipsit să povestească ceea ce văzuseră și auziseră: aceasta este în firea omenească. Relatările lor, mai mult sau mai puțin exacte, au dat loc apariției contemporane a unui mare număr de evanghelii apocrife. Acest nume se dă relatărilor, fără nume de autori și mai mult sau mai puțin atinse de inexactitate, ale

faptelor privitoare la Domnul Nostru și la marile evenimente al căror teatru era Iudeea (Luc, Act, I).

Trebuia să fie astfel. Fiul lui Dumnezeu nu venise pe pământ decât pentru a Se face cunoscut, iubit și adorat de toate națiunile lumii. Între toate, ne este dulce să o repetăm, după Palestina, Galiile au fost cele dintâi instruite despre ceea ce se petrecea. Să venim la dovezi.

Istoricul Iosif ne învață că soldații de elită sau gărzile de corp ale lui Irod I erau Gali. Nimeni, se va admite, nu era mai bine așezat decât acești militari pentru a cunoaște marile evenimente ale Iudeii și ale Ierusalimului în particular. În timp ce toată lumea vorbea despre ele, ar fi fost ei singurii care le ignorau? Predicile sfântului Ioan Botezătorul îi atrăgeau pe soldați; cine poate răspunde că Galii noștri nu au fost, măcar uneori, printre ascultătorii săi? Fără a ieși din Ierusalim, nu văzuseră ei, ca paznici ai curții, intrând în palat pe Regii Magi? Ferească Dumnezeu să-i acuz că au luat parte la masacrul Inocenților, dar cel puțin este în afară de orice îndoială că îl cunoșteau.

La fel trebuie spus despre minunile care au marcat nașterea Domnului Nostru.

Fiind aceasta astfel, a presupune că acești soldați, scriind rudelor lor rămase în Galii, sau că ei înșiși, veniți în permisie sau eliberați din serviciu și întorși la căminele lor, nu au spus niciun cuvânt despre evenimentele prodigioase la care fuseseră

martori; nici despre Ioan Botezătorul, profetul pustiului; nici despre personajul extraordinar care se spunea Fiul lui Dumnezeu, Cel Dorit al neamurilor, și ale cărui toate urme erau marcate de minuni, ar însemna a lovi frontal bunul-simț. Căci ar însemna să negăm dispozițiile intime ale naturii omenești și mai ales să uităm înclinarea soldaților de a povesti ceea ce au făcut, văzut sau auzit. Or, aceste scrisori și conversații puteau data din primele zile ale erei creștine și ține Galiile la curent cu evenimentele privitoare la sfântul Ioan Botezătorul și la Domnul Nostru. Vom vedea curând că aceasta nu este o presupunere zadarnică.

Iată ceea ce este pozitiv. În al cincizeci și șaptelea an al domniei lui Augustus, Domnul Nostru având vârsta de șaisprezece ani, Arhelau, fiul și succesorul lui Irod, a fost lipsit de guvernarea sa și trimis în exil perpetuu la Vienne, în Galii, unde a murit la șase ani după Patima Domnului Nostru (Iosif, Antiquit., lib. XVII, ch. XV).

Trebuie spus despre Arhelau ceea ce am spus despre soldații tatălui său. Acest principe cunoștea minunile nemaiauzite care marcaseră nașterea sfântului Ioan Botezătorul și a Domnului Nostru.

Se poate presupune în mod rezonabil că, timp de douăzeci și doi până la douăzeci și trei de ani de exil, el nu a deschis niciodată gura despre ele? Cu atât mai puțin se poate, cu cât aceste minuni avuseseră un mare răsunet, priveau familia sa și

el trebuia să fie măgulit, ca martor ocular, să le rectifice sau să le completeze relatările.

Pentru a transforma îndoiala în certitudine, să adăugăm că Arhelau se afla în mijlocul Galilor, popoare cele mai curioase de noutăți și cele mai pasionate din lume, după cum spune Cezar, pentru a ști ce se petrecea în țările străine (De Bell. Gall., lib. IV, ch. V).

CAPITOLUL XVIII - NOUĂ CONTINUARE A CELUI PRECEDENT

DOAMNA DIN BAZAS. - EA MERGE ÎN PALESTINA. - CULEGE SÂNGELE SFÂNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL. - ÎL ADUCE LA BAZAS. - ISTORIA ACESTUI SÂNGE PREȚIOS. - PRIETENII MÂNTUITORULUI. - IROD EXILAT LA LYON. - PILAT LA VIENNE.

Că numeroase relatări ale marilor evenimente din Iudeea au fost, în acea epocă, răspândite în Galii, faptul următor, foarte curios și foarte puțin cunoscut, este dovada autentică. Îl găsim la Grigore de Tours, a cărui autoritate face credință printre criticii moderni. Istoricul îl relatează nu, ceea ce i se întâmplă destul de des, ca pe un „se spune", un fertur, un ferunt (se

spune, se spune), ci ca pe un lucru de notorietate publică. Are dreptate: iată faptul.

Instruindu-se despre ceea ce se petrecea în Palestina, fie prin soldații lui Irod, fie prin conversațiile lui Arhelau, fie prin relatarea călătorilor, fie prin zvonul public, o doamnă galică dori să vadă lucrurile cu propriii ochi și plecă spre Orient. Era născută la Bazas, vechea Vazates a Romanilor, la douăsprezece leghe de Bordeaux. Ajunsă în Iudeea către luna mai a anului 30 al Domnului Nostru, cea dintâi veste pe care o află fu arestarea sfântului Ioan Botezătorul.

Cum voia să-l vadă cu orice preț, se duse la castelul Machaeron, situat la hotarele Iudeii și Arabiei, în care Irod poruncise să fie închis sfântul precursor. Se afla în acest castel sau în împrejurimi, către sfârșitul lui august, când Irod veni acolo cu toată curtea sa, pentru a celebra aniversarea nașterii sale.

Se știe ce s-a întâmplat în timpul banchetului din 29 august. Aflând că urma să fie decapitat acela pe care Iudeea îl luase drept Mesia Însuși, ea se prezintă lictorului însărcinat cu execuția. Făcând atunci ceea ce atâtea eroice creștine au făcut atât de des și ceea ce mai fac încă, ea se despodobește de bijuteriile sale și le dă călăului, cu condiția ca el să-i dea în schimb o parte din sângele martirului. Condiția este acceptată. Într-un mic vas de argint pe care i-l prezintă, lictorul primește o parte din sângele prețios, pe care evlavioasa doamnă îl aduce la Bazas. Puțin după aceea, nobila matroană poruncește să se

zidească acolo o biserică în cinstea sfântului Ioan Botezătorul și așază în altar vasul cu sângele său (Miraculor., lib. I, ch. XII, p. 717, édit. Migne).

Pelerinajul acestei doamne galice și actul ei de curajoasă pietate sunt cu atât mai sigure cu cât se leagă de un întreg ansamblu de fapte luate din natură sau consemnate în istorie. Ce este mai firesc decât ca un personaj extraordinar să fixeze atenția publică și să trezească dorința de a-l vedea? Dacă acest personaj este un taumaturg, ce este și mai firesc decât ca minunile sale să atragă la el pe toți cei care au nevoie de vindecare? Nu știm oare că mulțimi de bolnavi alergau din toate părțile lumii la divinul medic; căci din El ieșea o putere care vindeca toate neputințele. După cum am văzut, niște Neamuri, despre care se crede că veniseră din adâncul Spaniilor, nu cereau oare apostolului sfântul Filip însemnata favoare de a-L vedea pe Domnul Nostru, dumnezeiescul taumaturg?

Cât despre dorința de a avea sânge de martiri, cel mai prețios după acela care a curs pe Calvar, istoria o constată universală și nepieritoare. Catacombele Romei sunt o mărturie autentică. De mii de ori, fie în Orient, fie în Occident, s-au văzut eroice creștine strecurându-se sub eșafoduri sau în amfiteatre, culegând acest sânge răscumpărător, cumpărându-l uneori cu greutatea aurului și, pentru a-l obține, expunându-și libertatea și viața. Același fapt se reproduce încă în Tonkin, în Cochinchina și pretutindeni la supliciul martirilor noștri moderni.

Pentru a constata din ce în ce mai mult glorioasa acțiune a doamnei din Bazas, care se leagă atât de direct de evanghelizarea primitivă a Galiilor, ne-am adresat venerabilului paroh al acestui oraș. Detaliile interesante pe care a binevoit să ni le furnizeze sunt consemnate în *L'Aquitaine*, Revistă religioasă din Bordeaux (nr. 99, 24 iunie 1866, p. 749 și urm., și *Notre-Dame de Soulac*, de d. Mazuret).

Citățm: „Încă din cea mai îndepărtată antichitate, Bazas a fost orașul sfântului Ioan Botezătorul. Sfântul Ioan era totul în orașul episcopal și în orașul municipal. Decapitarea sa, capul său în tipsia Irodiadei, împodobesc scutul cetății, steagul comunei și blazonul capitlului. Sângele sfântului Ioan Botezătorul a fost comoara Bazasului.

„Încă și astăzi, în fiecare an, la 24 iunie, se văd populațiile creștine din împrejurimi alergând către vechea catedrală; cu o lumânare în mână, fiecare credincios ascultă Liturghia; apoi, cu o fidelitate ereditară, face de nouă ori înconjurul corului Sfântului Ioan; aceasta se numește cele nouă înconjurări ale sângelui sfântului Ioan; astfel de veacuri.

„Venerat cu o iubire egală credinței lor de către primii creștini ai vechii cetăți, acest gaj prețios a fost păstrat cu grijă în altarul Sfântului Ioan, în zilele de pace. Furtuna persecuției începea oare să bubuie; valurile barbariei amenințau să ducă totul? Îndată episcopii, preoții și credincioșii se grăbeau să ascundă în loc sigur sfânta relicvă.

„Astfel ea a fost sustrasă pe rând violențelor persecuțiilor păgâne, mâinii sacrilege a Vandalilor, a Goților, a Vasconilor și a Normanzilor. Recunoscută juridic de papa Urban al II-lea, la întoarcerea de la conciliul de la Clermont, ea a fost așezată în altarul noii catedrale, zidite în 1233 de Armand de Pins, episcop de Bazas. Cu acest prilej a fost stabilită sărbătoarea stațiunii sângelui sfântului Ioan, care se celebrează la Bazas pe 13 iulie.

„După cum adevărata cruce a fost luată din Ierusalim de Perși și adusă înapoi intactă de împăratul Heraclius, vasul sângelui sfântului Ioan a fost luat de calviniști în 1562, apoi răscumpărat de la sectari cu prețul de zece mii de scuzi.

„După ce trecuse prin atâtea furtuni și primise omagiile atâtor veacuri, inestimabila comoară trebuia să piară fără întoarcere la sfârșitul secolului trecut. În 1792, administratorul revoluționar al diecezei de Bazas scria și semna chiar pe marginea manuscrisului din secolul al doisprezecelea, care cuprindea întreaga istorie a venerabilei relicve: «Eu însumi am aruncat această relicvă într-o scurgere a casei mele».”

Astfel, încă din primele zile ale vieții publice a Domnului Nostru, și chiar înainte, Galiile cunoșteau marile evenimente care se împlineau în Iudeea; această cunoaștere avea să devină o adevărată predicare evanghelică. În anul erei noastre, adică abia la doi ani după moartea Mântuitorului, ajungeau pe coastele Provenței cei mai intimi prieteni ai Săi. Ar da înapoi cu o sută de ani acela care, în zilele noastre, ar îndrăzni să

pună la îndoială apostolatul lui Lazăr, al Martei, al Magdalenei și al însoțitorilor lor, la Marsilia și în sudul Franței.

A trimite îndată după moartea Sa pe cei pe care îi iubise cel mai mult în timpul vieții Sale, pentru a ne scoate din barbaria păgână și a Se face cunoscut nouă: ce predilecție pentru Franța din partea Mântuitorului lumii! La amintirea acestei tandrețe excepționale, patria noastră poate bine spune: Nu a făcut astfel niciunei națiuni: non fecit taliter omni nationi (nu a făcut astfel niciunei națiuni).

Ca pentru a confirma misiunea prietenilor Săi, dumnezeiescul Învățător avea să facă să ajungă în Galii doi dintre cei mai mari dușmani ai Săi. Acești doi misionari de un nou fel sunt Irod și Pilat.

În anul 40 al Domnului Nostru, la șase ani după Patimă, Irod, ucigașul sfântului Ioan Botezătorul și insultătorul Mântuitorului Isus, este lipsit de statele sale și de toate bogățiile sale de către împăratul Caligula, apoi trimis în exil în orașul Lyon, împreună cu Irodiada și fiica ei Salomeea, dansatoarea. Ce impresie a trebuit să producă, nu numai la Lyon, ci în Galii, sosirea acestor personaje odioase! La câte întrebări și comentarii a dat loc prezența lor! Cât de mult tot ceea ce se povestea despre crimele și despre dizgrația lor era de natură să popularizeze din ce în ce mai mult cunoașterea faptelor evanghelice al căror teatru era Iudeea! Spunem să popularizeze din ce în ce mai mult; căci de cinci ani de când prietenii Mântuitorului erau în Provence, predicând

Evanghelia și făcând minuni, lumina creștinismului lumina deja o bună parte din Galii.

Irod se afla de un an în patria noastră când un nou personaj, încă și mai celebru, veni prin prezența sa să vestească Evanghelia. În anul Domnului Nostru, Pilat a fost rechemat din Iudeea, despuiat de toate demnitățile sale, exilat pe vecie și relegat în Galii, în orașul Vienne, numit atunci Carcer Romanorum (închisoarea Romanilor), marea închisoare a Romanilor sau închisoarea marilor vinovați romani. A rămas acolo cam trei ani și a sfârșit prin a se sinucide.

A nega sau numai a pune la îndoială că, în acest răstimp, Pilat, lăsat lui însuși, ar fi vorbit despre Domnul Nostru ar fi mai mult decât pueril. Cum? Pilat, care îi trimisese lui Tiberiu relatarea detaliată a vieții personajului extraordinar de care se ocupa toată lumea, ale cărui fapte aruncaseră o atât de mare strălucire asupra guvernării sale și a cărui moarte asocia numele său cu acela al auguste victime: ar fi putut el să rămână mut asupra unor evenimente atât de prodigioase?

Cei care se apropiau de el nu trebuiau oare să fie avizi de a culege din gura sa toate detaliile despre ceea ce se petrecuse, cu atât mai mult cu cât acești oameni erau Gali, poporul lumii, după cum ne-a spus Cezar, cel mai pasionat de noutăți? Pilat însuși, fie pentru a-i interesa, fie pentru a se justifica, nu trebuia oare să revină adesea, în conversațiile sale, asupra unui subiect de care era plin și pe care îl cunoscuse mai bine decât

oricine? Toate acestea sunt adevărate, fiindcă toate acestea sunt în firea lucrurilor.

Din toate cele ce precedă rezultă că, printr-o dispoziție particulară a Providenței, Galiile auziseră vorbindu-se despre Domnul Nostru încă din primii ani ai vieții Sale și că, de la moartea Sa, această cunoaștere era acolo larg răspândită, înainte de sosirea sfântului Petru în Occident, pentru a vesti Evanghelia.

CAPITOLUL XIX - INSULTA ȘI PREJUDICIUL DE CARE SE FAC VINOVAȚI HIPERCRITICII

INSULTĂ ADUSĂ APOSTOLILOR ŞI SFÂNTULUI PETRU ÎN PARTICULAR. - INSULTĂ ADUSĂ DOMNULUI NOSTRU. - INSULTĂ ADUSĂ STRĂMOŞILOR NOŞTRI. – PASAJE REMARCABILE DIN PETRU VENERABILUL. - PREJUDICIU PRICINUIT.

În capitolul al treisprezecelea, am afirmat că negațiile criticilor noștri extremi erau nesăbuite: dovada este făcută. Am adăugat că erau malsane. Menținem cuvântul și îl vom justifica. Da, malsane, fiindcă sunt insultătoare pentru tot ceea ce este mai vrednic de respect și funeste pentru Franța.

Insultătoare pentru Apostoli. A amâna după primul secol evanghelizarea Galiilor înseamnă a-i acuza pe apostoli și pe primii ucenici ai Mântuitorului că au lipsit de zel pentru mântuirea sufletelor; sau de ascultare față de dumnezeiescul Învățător, care le poruncise să predice Evanghelia la toate națiunile; sau de minciună, scriind că predicarea lor făcuse înconjurul lumii; sau de preferințe nedrepte, deoarece ar fi avut mai multă iubire pentru negrii Etiopiei, barbarii Indiei, hoardele nomade ale Traciei și Sciției, decât pentru Galii, națiune înfloritoare și numeroasă, așezată la porțile Italiei și cu care Roma era în comunicare obișnuită.

Insulta adusă apostolilor în general cade cu toată greutatea ei asupra sfântului Petru în particular. El, capul Bisericii, însărcinat în mod special cu convertirea lumii, ar fi, după cum am remarcat deja, rămas douăzeci și cinci de ani la Roma fără să trimită un misionar în Galii sau fără să vină el însuși acolo! Este oare admisibil?

Pe lângă cele date mai sus, două noi dovezi arată absurditatea unei asemenea presupuneri. Cea dintâi ne spune că sfântul Petru, deși stabilit la Roma ca episcop, se absența foarte adesea ca apostol, pentru a duce Evanghelia în diferitele provincii ale imperiului roman; îndeosebi în Pont și Bitinia. Și nu ar fi avut gândul de a veni în Galii!

A doua, că el era realmente absent din Roma atunci când sfântul Pavel a scris epistola către Romani, de vreme ce nu este numit în ea. Astfel se explică în chip firesc tăcerea marelui

Apostol. Se va întreba de ce era absent sfântul Petru? Răspunsul se impune de la sine: era în misiune. După cum reiese din Epistola sfântului Pavel, Biserica Romei era întemeiată și, prin ardoarea credinței sale, cunoscută în lumea întreagă, rivaliza cu Biserica Ierusalimului. De aici rezultă că ea putea, cel puțin pentru moment, să se lipsească de capul său, a cărui prezență răspândirea Evangheliei o cerea în alte locuri (De Roman, die Petri itin. et Episcopat. Exercit. IV, p. 83).

Insultătoare pentru Domnul Nostru. Cel care este totodată adevărul infailibil și puterea infinită le spusese apostolilor: Mergeți, învățați toate națiunile; Îmi veți da mărturie până la marginile pământului. Tare prin Sine Însuși și sigur de ascultarea trimișilor Săi, El adăugase că porunca Sa va fi executată literal, astfel încât, înainte de ruina Ierusalimului, Evanghelia va fi făcut înconjurul lumii.

Cu ce drept adversarii celor mai venerabile tradiții ale noastre vin să dea o dezmințire acestor cuvinte dumnezeiești? A întârzia evanghelizarea Galiilor dincolo de termenul fixat dumnezeiește nu înseamnă oare a-L ultrage pe Fiul lui Dumnezeu în veracitatea Sa, sau în puterea Sa, sau în caritatea Sa pentru toate națiunile răscumpărate cu sângele Său: să o spunem iarăși, și în tandrețea Sa particulară pentru Franța, destinată din toată veșnicia să devină fiica întâi-născută a Bisericii?

Insultătoare pentru strămoşii noştri, pe care îi acuză de ignoranță sau de viclenie. În timp ce celelalte națiuni se slăvesc cu antichitățile lor și le apără cu vigoare, ne întrebăm ce interes pot avea criticii noștri francezi să ne decapiteze Bisericile, să ne scoată sfinții din locașurile lor și să ne lase să băltim în păgânism cu două sute de ani mai mult decât celelalte părți ale lumii? Este oare ceva mai antinațional decât o asemenea purtare?

„Nu mă pot împiedica să mă plâng, scria savantul arhiepiscop de Marca, văzând insulta adusă Franței, nu de străini, ci de Francezi, orbiți de dorința zadarnică de a trece drept savanți. În loc să vadă adevărul care strălucește înaintea tuturor ochilor, își închipuie că trebuie să-l caute ca și cum ar fi ascuns în fundul unei fântâni.

Ei știu foarte bine că apostolii au dus Evanghelia în Etiopia și în Indii, și neagă că ar fi făcut aceasta pentru Galii. Ca și cum națiunile cele mai înfloritoare și cele mai apropiate de Roma, capitala lumii, consacrată prin sângele sfântului Petru și al sfântului Pavel, le-ar fi fost mai puțin dragi decât acele regiuni foarte îndepărtate și situate dincolo de hotarele romane. Acesta nu a fost gândul apostolilor. Abia ajunși în Italia, cea dintâi grijă a lor a fost să evanghelizeze Galiile" (Epist. ad Henric. Oales).

A aduce aici dovezile acestei evanghelizări apostolice, adică a demonstra că, crezând în ea în mod neîndoielnic, strămoșii noștri nu au fost nici înșelați, nici înșelători, ar însemna să

reluăm lucrarea pe care am făcut-o mai înainte. Să ne mulțumim să citățm mărturia lui Petru, venerabilul abate de Cluny, în secolul al doisprezecelea. Prin data sa, ca și prin autoritatea autorului său, această mărturie, adăugată atâtor altora, închide gura tuturor negatorilor.

Scriind împotriva petrobrusienilor, sfântul călugăr se exprimă astfel: „Cât despre primii apostoli ai Franței noastre, pe care impia voastră îngâmfare și îngâmfata voastră impietate v-au împiedicat până acum să-i cunoașteți, voi vorbi despre ei cu oarecare amănunte, pe mărturia însăși a antichității și autoritatea istoriilor pe care ni le-au lăsat personaje sfinte.

„Voi spune, așadar, că nu numai noi, ci încă și toate popoarele creștine, mici și mari, vechi și noi, râd de nebunia voastră și țin drept absolut sigur că Irineu a fost apostolul Lyonului; Crescent, al Viennei; Ursin, al Bourgesului; Paul, al Narbonnei; Saturnin, al Toulouseului; Austremonius, al Auvergnei; Marțial, al Limogesului, al Bordeauxului și al Poitiersului; Fronton, al Périgordului; Eutropiu, al Saintongeului; Gațian, al Toursului; Iulian, al Mansului; Dionisie, al Parisului; Potențian și Savinian, ai Sensului; Lucian, al Beauvaisului; Andoche, al Autunului; Benignus, al Langresului: și cine ar putea numi pe toți glorioșii noștri apostoli și părinți în credință?"

Denigrarea sistematică a criticilor noștri extremi nu este numai insultătoare pentru apostoli, pentru Domnul Nostru și pentru strămoșii noștri, ci este, pe deasupra, funestă pentru

Franța și constituie o crimă de lezare a patriei. Într-adevăr, ea desparte Franța de trecutul ei glorios, o dezarmează, deschide poarta ereziei și raționalismului.

Ea desparte Franța de trecutul ei glorios. Am spus-o și o repetăm: mijlocul infailibil de a pierde un popor este să-l faci să-și uite istoria. Adevărat despre orice popor, acest lucru este adevărat mai ales despre un popor creștin. Or, un popor își uită istoria și, uitând-o, pierde spiritul originii sale atunci când i se suprimă tradițiile sau când acestea sunt date disprețului: ceea ce este totuna. Iată ce au făcut toți novatorii, de la renașterea păgânismului până în zilele noastre. Ca omul însuși, poporul este o ființă esențialmente tradițională. Rezultatul eforturilor lor vinovate este ceea ce vedem.

Și ce vedem? Națiunile moderne smulse din rădăcina lor, fără punct de sprijin, purtate de orice vânt de doctrine, înșelate de toate utopiile, mereu în travaliul unor secte noi, constituții noi, politici noi, filosofii noi, pentru a ajunge la decepții noi și la revoluții neîncetate. Astfel au fost desprinse de vechiul trunchi catolic, prin păgânism, prin protestantism, prin cezarism, prin liberalism, națiunile Europei, precum și cele ale Africii și Asiei.

Cum în toate lucrurile adevărul este vechi, pe când eroarea este nouă, societățile moderne nu vor regăsi odihna și viața decât reînnodând lanțul vechilor lor tradiții, rupt în chip criminal de novatorii în religie, în istorie, în filosofie, în literatură, în toate lucrurile. Uitătoare de porunca, temelie a

societății ca și a familiei: „pe tatăl și pe mama ta să-i cinstești, ca să trăiești multă vreme", ele poartă pedeapsa disprețului față de strămoși. În măsura în care cade asupra tradițiilor religioase, acest dispreț îmbracă un caracter particular de gravitate. De aceea îl combatem cu toată puterea de care suntem în stare.

CAPITOLUL XX - CONTINUAREA CELUI PRECEDENT

FRANȚA DEZARMATĂ. - UITAREA PROTECTORILOR SĂI. - FRUMOASELE CUVINTE ALE LUI BARONIUS. - DEVOȚIUNEA STRĂMOȘILOR NOȘTRI FAȚĂ DE SFÂNTUL DIONISIE.

2° Denigrarea sistematică a tradițiilor noastre dezarmează Franța. O națiune nu este păzită numai de armele soldaților săi: avem dovada. Ea este păzită mai ales de sfinții protectori pe care Dumnezeu i i-a dat. Se citesc în martirologiul Galiilor aceste cuvinte asupra cărora nu se poate medita îndeajuns: „Sfinții cei dintâi apostoli ai Francilor nu numai că i-au susținut pe când erau pe pământ, prin rugăciunile lor, prin jertfele lor și prin alte acte, chezășii ale

afecțiunii lor, pentru ca ei să se întărească în credință; ci încă, după ce au ieșit din această lume pentru a merge la Dumnezeu, s-au interesat cu putere să îndepărteze primejdiile și nenorocirile principale ale Regatului, arătându-se în chip vădit protectori ai acestui Stat, pe care îl udaseră cu sudorile și sângele lor.

„Dar, pentru a ne bucura de aceste favoruri, trebuie să urmăm maxima dată de autorul faptelor sfântului Saturnin: «Să nu-i neglijăm pe prietenii lui Dumnezeu și pe iubiții Săi, ca și cum ar fi morți; ci să-i cinstim ca vii. Este de credință neîndoielnică faptul că, dacă cerem cu fidelitate sufragiile lor, vom simți cu fericire protecția lor. Fericirea regatului Franței s-a născut și a crescut prin cultul sfinților țării. Când acest cult a ajuns să se răcească, gloria crinilor s-a micșorat»" (Apparatus ad martyrol., ch. XXI).

Baronius recunoaște cu glas înalt că, de la convertirea lor, Francii s-au ilustrat prin fapte de vitejie incredibile și mai presus de puterile omenești, din pricina pietății lor față de Dumnezeu și a venerației lor pentru sfinți, ale căror relicve le căutau cu o aviditate extremă. Părintele Chifflet le aduce această laudă: „Cavalerii francezi, după atâtea lucrări împlinite pentru cucerirea Țării Sfinte, nu au adus altceva din prăzile Orientului decât relicve de sfinți, pe care le prețuiau mai mult decât toate comorile Indiei."

După ce relatează testamentul bătrânului rege Robert și stăruitoarele recomandări pe care le face fiului său de a-i cinsti

pe sfinți, același Baronius adaugă: „Vedeți, cititorule, pentru a împrumuta cuvintele lui Iov, pe ce temelii solide este așezat regatul Francilor. Aceste temelii sunt sfinții, astfel încât se poate spune pe bună dreptate despre acest regat: Temeliile lui sunt pe munții cei sfinți. I se poate aplica de asemenea ceea ce spune Evanghelia: că a rezistat până acum violențelor furtunilor, vânturilor și fluviilor, fiindcă este întemeiat pe piatră și va dăinui mereu, atâta vreme cât temeliile sale vor rămâne neclintite. Dar va cădea cu siguranță dacă, ceea ce să nu îngăduie Dumnezeu, impietatea va ajunge să-l smulgă din temeliile sale" (An. 1029, n. 11).

De aici vine faptul că vechii noștri regi, glorioși întemeietori ai celui mai frumos regat după acela al Cerului, s-au arătat întotdeauna atât de religios fideli cultului sfinților protectori ai Franței. Erau atât de departe de a voi, precum criticii moderni, să-i alunge din regatul lor, încât ei înșiși nu îndrăzneau să iasă din el fără permisiunea lor, deși împinși de mari necesități.

Iată ce scrie istoricul Jean Villani: „Când Carol cel Mare trebuia să iasă din regat, avea obiceiul să ceară permisiunea sfântului Dionisie și să-i recomande regatul. Aceasta era formula sa: «Domnul meu sfânt Dionisie, vă cer permisiunea de a mă absenta și vă încredințez Franța, pentru ca, potrivit lui Dumnezeu, să aveți grijă de ea și să o ocrotiți».

„Acest obicei a fost, timp de lungi veacuri, păzit cu mare religiozitate de regii, succesorii săi." Când trebuiau să se absenteze din regat, mergeau să ia oriflama de la Saint-Denis.

„De aici, numele dat sfântului Dionisie încă de la începutul monarhiei: Strajă mereu trează, care veghează asupra Franței: nunquam dormiens excubitor Galliæ (strajă a Galiei, care nu doarme niciodată)" (Syncelle, dans Millet in Vindiciis).

De aici, acest alt nume dat mai târziu venerabilului areopagit, prin care regii noștri se declarau vasalii săi: Domnul meu Baronul sfânt Dionisie.

De aici, uzul de a pleca pentru a lua oriflama de la Saint-Denis. De aici, în sfârșit, strigătul de război al strămoșilor noștri cavalerești: Montjoie, sfânt Dionisie. Dacă este adevărat că aceste fapte glorios tradiționale sunt de natură să-i facă să roșească pe hipercriticiii noștri, purtarea lor are cu ce să ne facă să tremurăm. Calomnia este o crimă. Fiul care se face vinovat de ea față de tatăl sau mama sa cheamă pedepsele Cerului asupra capului său și asupra capului complicilor săi. Or, criticii noștri o calomniază pe mama lor, marea Biserică a Galiilor, acuzând-o, în fața lumii întregi, că își atribuie sfinți pe care nu îi are și că și-a făurit istorii pentru a se menține în posesiunea ei frauduloasă.

Mai mult, numind, după cum nu roșesc să o facă, pe sfinții noștri apostoli sfinți imaginari, sanctos umbratiles (sfinți de umbră), ei fac să înceteze omagiile de recunoștință, de

venerație și de încredere pe care Franța li le datorează sub atâtea titluri. Desființând cultul lor, o lipsesc de protecția lor și răstoarnă zidul de apărare ridicat cu atâta milostivire de Providență în jurul regatului său privilegiat.

Atât cât au putut, au alungat din Franța cele mai ilustre personaje ale creștinismului primitiv: pe Lazăr, Marta și Magdalena din Marsilia; pe Trofim din Arles; pe Marțial din Limoges; pe Linus din Besançon; pe Dionisie Areopagitul din Paris și pe mulți alți bărbați apostolici, din locurile udate de sângele lor. Nu este acesta actul cel mai antipatriotic și cel mai vinovat?

Din această expulzare criminală a protectorilor Franței și din ingratitudinea națională care îi este consecință, ce putem aștepta, dacă nu o părăsire urmată de tot felul de calamități? Când îngerii păzitori ai templului din Ierusalim s-au îndepărtat, au venit distrugerea și ruina.

CAPITOLUL XXI - CONCLUZIA CELUI PRECEDENT

MATERIALISMUL, CONSECINȚĂ A UITĂRII SFINȚILOR. - RECURSUL LA REMEDII PUR NATURALE. - PĂRĂSIREA VECHILOR PELERINAJE. - BOLI INCURABILE. - CRITICA MODERNĂ A DESCHIS POARTA EREZIEI ȘI RAȚIONALISMULUI. - NECESITATEA DE A O COMBATE. - BIOGRAFIILE EVANGHELICE.

Negatorii tradițiilor noastre naționale au demantelat Franța și au chemat asupra ei flagelurile lui Dumnezeu. Să stăruim asupra acestui fapt plin de o dureroasă actualitate. Să vedem ce se petrece.

Astăzi mulțimile aleargă în cele patru colțuri ale Franței, pentru a cere băilor de mare, apelor termale de la Vichy, de la

Barrège, de la Plombières, de la Luxeuil, și ce mai știu eu? vindecarea neputințelor lor. Părinții noștri mergeau mai drept la țintă; bolnavi, se adresau sfinților, cinstiți din generație în generație în Galii. Pentru a dobândi sănătatea, ei îi credeau pe prietenii lui Dumnezeu mai puternici decât creaturile materiale.

De aici, fără a neglija cu totul recursul la cauzele secunde, numeroșii pelerini care străbăteau atât de des provinciile Franței, pentru a merge la mormântul vreunui sfânt sau al vreunei sfinte, în vederea dobândirii vindecării unei anumite boli. Ex-voto-urile care acopereau venerabilele sanctuare deveneau martorii perpetui ai puterii sfinților și ai credinței bolnavilor.

În regatele pământului, regii au mai mulți miniștri, fiecare dintre ei fiind însărcinat cu o ramură particulară a administrației. La fel este în regatul cerului, arhetipul tuturor regatelor. Îngerii, spune sfântul Pavel, sunt spirite administratoare, fiecare având misiunea de a procura binele spiritual și temporal al moștenitorilor Cerului (Hebr. 1, 14).

La fel este și cu sfinții: fiecare are departamentul său de administrat, adică nevoi speciale, spirituale sau temporale, de ușurat. Se poate vedea în marele martirologiu al Galiilor, Martyrologium Gallicanum (Martirologiul Galican), numeroasa listă a sanctuarelor la care se mergea în pelerinaj pentru cutare sau cutare boală. După cum am spus, ex-voto-urile mărturisesc că încrederea bolnavilor nu era

zadarnică. O! cât de buni erau părinții noștri! Buni nu numai pe câmpurile de bătălie, ci buni în fidelitatea lor față de învățăturile credinței.

În calamitățile publice, era și mai bine. Se poate pune la îndoială dacă soarele a luminat vreodată un spectacol mai măreț și mai mișcător decât aceste mari pelerinaje săvârșite de strămoșii noștri pentru a obține încetarea vreunui flagel. Îi vedeți oare pe toți locuitorii, preoți, nobili, magistrați, burghezi, oameni ai atelierelor și oameni ai câmpurilor, mergând pe jos, în bună rânduială și în rugăciune, către un sanctuar venerabil, îndepărtat uneori de mai multe leghe și chiar de mai multe zile de mers, pentru a obține încetarea unei ciume, a unei secete sau a unei alte calamități? Credința lor nu rămânea fără răsplată: cuvântul Celui Atotputernic era angajat.

Și noi, copiii lor, care este purtarea noastră? Datorită demolatorilor tradițiilor noastre, părinți ai liber-cugetătorilor, găsim de bun gust să ne batem joc de credința simplă și naivă a părinților noștri. Totuși, flagelurile lui Dumnezeu cad ca grindina asupra Franței vinovate, mai multe fiind chiar endemice. De mulți ani, cartofii sunt bolnavi. În loc să se vindece, via se înrăutățește din zi în zi. Atinsă mai întâi de oidium, s-a văzut atacată de pirală; iar ca încheiere, este astăzi devastată de un dușman mai redutabil decât toți ceilalți: imperceptibilul, misteriosul, teribilul filoxeră.

În momentul în care aceste rânduri sunt scrise, patruzeci și trei dintre departamentele noastre viticole sunt invadate. Anul acesta, 1878, recolta de vin nu mai este decât o treime. Anul viitor, dacă insecta își continuă ravagiile, nu va mai fi decât un sfert, poate mai puțin. Când se va opri răul? Savantul nu știe, dar creștinul știe. Savantul nu știe fiindcă, necunoscând cauza răului sau nevoind să o cunoască, remediile sale sunt neputincioase. Flagelurile lui Dumnezeu nu se potolesc cu sulf sau cu carbon. Creștinul știe fiindcă, cunoscând cauza răului, remediul său este infailibil.

Care este această cauză? „Fiindcă nu vrei să asculți glasul Meu, spune Domnul, vei planta via, o vei îngriji și nu vei mânca din rodul ei; ea nu va produce nimic, fiindcă va fi devorată de viermi" (Deut. XXVIII, 15-59).

Care este acest remediu? „Dacă vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău, El va deschide comoara Sa cea mai bogată și te va face să prisosești în tot felul de bunuri" (id. 1-12).

Iată limpede. Remediul împotriva filoxerei este a reveni la credința simplă și naivă a părinților noștri și a spune ca ei, în sinceritatea inimii noastre: Am păcătuit; o recunoaștem cu smerenie: dar s-a sfârșit, ne convertim. Ca încetarea tuturor celorlalte flageluri, distrugerea filoxerei este cu acest preț: altfel, nu.

3° Denigrarea nesăbuită a criticilor moderni a deschis drumul ereziei și raționalismului. — Un flagel mai teribil

decât filoxera pustiește astăzi Franța. Toată lumea numește necredința, urcată până la negarea radicală a oricărui adevăr, religios și chiar social. În mare parte cel puțin, cine poartă răspunderea înaintea lui Dumnezeu și înaintea oricărui om imparțial? Negatorii tradițiilor noastre naționale. Unul dintre strămoșii lor, Erasmus, spunea: „Eu am ouat oul, Luther l-a clocit: Ego peperi ovum, Lutherus exclusit (Eu am ouat oul, Luther l-a făcut să iasă)." De aici acest adagiu devenit istoric: „Unde Erasmus face semn, Luther se năpustește: Ubi Erasmus innuit, Lutherus irruit (Unde Erasmus dă un semn, Luther se năpustește)."

Eroarea este ca picătura de ulei căzută pe o haină. La început, punct imperceptibil, ea devine curând o pată considerabilă. Negațiile particulare ale criticilor cărora li s-a făcut dreptate au devenit, pe cale de consecință, negația universală. Urmărind lucrarea înaintașilor lor, raționaliștii moderni au ajuns până la a nega realitatea personajelor și a faptelor evanghelice.

Văzând Franța și Europa expirând victime ale îndoielii, ne întrebăm cu spaimă cum, după optsprezece veacuri de credință creștină, lumea a ajuns aici. Ceea ce este izvorăște din ceea ce a fost. Fântânile fac pâraiele; pâraiele fac râurile; râurile fac fluviile, iar fluviile se duc să se reverse și să se piardă în oceane. La fel este și cu eroarea, nu se poate repeta îndeajuns.

Să-și dea seama criticii extremi, ianseniști și galicani, de ceea ce au făcut. Negatori ai celor mai venerabile tradiții religioase

și naționale ale noastre, pot oare să se spele pe mâini și să spună ca Pilat: „Suntem nevinovați de erorile care ucid lumea actuală și Franța în particular?" Biserica i-a pus pe primii noștri misionari în martirologiile și în oficiile sale, cu titlul de apostoli și de ucenici nemijlociți ai apostolilor; iar voi le refuzați acest titlu glorios și, refuzându-l, decapitați Bisericile noastre!

Această primă negație, să o știți bine, a făcut punte către alte negații din ce în ce mai radicale. Câți sfinți nu ați atacat, disprețuind autoritatea Bisericii care i-a așezat pe altarele sale? Oare mai mulți dintre ai voștri nu au mers până la a spune că papii înscriau în bulele lor ceea ce vreun șarlatan le sugerase; sau că au avut supuși ai întunericului pentru a făuri bule în numele lor? (Launoy, apud Quesnæum 1. P. Censura in critic. Lipsanon; et in bulla sabbatina C. IV, p. 76, édit. 1655).

A condamna astfel mărturiile antichității privitoare la primii apostoli ai Galiilor nu înseamnă oare a-i invita pe eretici și pe necredincioși să respingă tradițiile Bisericii însăși? Nu este oare, într-adevăr, critica secolelor al șaisprezecelea și al șaptesprezecelea cea care i-a învățat pe protestanți să disprețuiască și pe sfinții noștri, și relicvele lor, și sanctuarele lor, și cultul pe care li-l aduceau strămoșii noștri? Putea fi altfel, când vedeau printre catolici pretinși savanți gândind ca ei? Nu este ea, în sfârșit, cea care, dând batjocurii credința părinților noștri, a aruncat îndoiala și confuzia în spiritul credincioșilor, a răcit sau a stins pietatea lor față de protectorii Franței?

Conduită nesăbuită pe cât de vinovată! Toate marile Biserici ale Galiilor cântă originea lor apostolică, martirologiile o povestesc, doctorii o învață, monumente nenumărate o perpetuează, adevărații savanți o demonstrează: și, în orgoliul unei științe care nu se îndoiește de nimic, fiindcă nu bănuiește nimic, hipercriticiii vin să tulbure cu vocea lor discordantă acest concert armonios!

Incalificabilă din întreitul punct de vedere al științei, al onoarei naționale și al religiei, această conduită este totodată un ultraj adus apostolilor, Domnului Nostru Însuși, strămoșilor noștri și o crimă de lezare a patriei.

Cu riscul de a ne repeta asupra câtorva puncte, vom istorisi pe scurt genealogia criticilor moderni, ale căror funeste încercări tocmai au fost văzute; este mijlocul de a arăta ce sunt și cât valorează. Nădăjduim să o arătăm și mai bine într-o lucrare, terminată de multă vreme, și care nu așteaptă pentru a apărea decât zile mai bune.

Sub titlul de **BIOGRAFII EVANGHELICE**, această lucrare cuprinde istoria, aproape necunoscută, a tuturor personajelor numite în Noul Testament, de la Evanghelia sfântului Matei până la Apocalipsă inclusiv. Dat fiind războiul actual, război fără milă împotriva religiei și împotriva societății, război care duce lumea la barbarie, biografiile noastre intră în mod firesc în condițiile apărării.

Acolo se află principala lor raţiune de a fi şi oportunitatea lor. Catolicul de astăzi trebuie să fie îmbrăcat în fier, pentru a fi invulnerabil, şi înarmat din toate părţile, pentru a nu ceda duşmanului niciun deget din teritoriul său, nici o piatră din fortăreţele sale.

Să venim la genealogia hipercriticilor.

După cincisprezece veacuri de creştinism, s-au întâlnit în sânul naţiunilor botezate oameni destul de nesăbuiţi pentru a nega faptele din care a ieşit civilizaţia lumii şi destul de impertinenţi pentru a elibera, fără ceremonie, un brevet de demenţă elitei neamului omenesc. Cum s-a făcut aceasta? Şi care este originea acestei rase necunoscute antichităţii?

Există astăzi un fapt vizibil ca soarele şi pe care l-am vestit de mai multe ori în scrierile noastre: de multă vreme se operează faţă de creştinism, în ordinea istorică şi tradiţională, nu mai puţin decât în ordinea filosofică şi politică, o lucrare neîncetată de eliminare. Sub numele de ştiinţă pozitivă şi de critică luminată, s-a făcut tabula rasa cu toate sau aproape toate tradiţiile Bisericilor particulare. Credinţelor dulci le succede negaţia seacă. Despuiat de aureola sa, creştinismul nu mai este soarele răsărind, a cărui rază se întinde departe: s-ar zice un munte izolat care îşi ascunde vârful în neguri veşnice.

Altădată nu era astfel. În jurul marii tradiţii catolice se rânduiau numeroase şi frumoase tradiţii particulare. Personajele evanghelice, a căror istorie ne propunem să o

schițăm, erau cunoscute atât cât pot fi cunoscute. Oratorii, adesea Biserici și mănăstiri, marcau locul predicilor lor, teatrul minunilor lor, câmpul de luptă unde cuceriseră palma martiriului. Pelerinaje, dând un trup tradiției, o fixau în deprinderile vieții.

Ceea ce cuvântul transmitea urechii, artele repetau ochilor. Ce erau vitraliile, basoreliefurile, picturile murale ale vechilor Biserici, dacă nu istoria amănunțită a primilor predicatori cărora se credea că li se datorează credința? Întemeiate pe atâtea titluri, consacrate de timp, Bisericile Galiilor, ale Spaniilor, ale Germaniei, ale Marii Britanii se slăveau că au avut pe câțiva dintre personajele noastre evanghelice drept întemeietori sau drept cooperatori ai primilor lor apostoli.

Fiecare dintre ele putea spune despre originile sale apostolice ceea ce Spania a spus despre ale sale prin gura unuia dintre iluștrii ei fii: „Ținem drept aproape la fel de sigur ca un articol de credință faptul că sfântul Iacob a venit în persoană să predice în acest regat."

CAPITOLUL XXII - GENEALOGIA HIPERCRITICILOR

RENAȘTEREA. - IANSENISMUL. - GALICANISMUL. - RAȚIONALISMUL. - MIȘCARE DE REACȚIE.

În mijlocul unui bogat cortegiu de tradiții, atât de venerabile și atât de mișcătoare încât însăși istoria lor este poezie, Biserica catolică, asemenea unei regine înconjurate de curtea sa, înainta liniștită prin veacuri, când, după lungi secole de posesiune pașnică, oameni s-au ridicat pentru a-i disputa gloriile.

Literară, artistică, tradițională, chiar istorică, moștenirea trecutului a fost fie repudiată în întregime, fie acceptată sub beneficiul celui mai părtinitor inventar. Caracterul particular al unui miracol, tăcerea unui istoric, o eroare de dată, alterarea unui text, greșeli ale copiștilor, câteva variante în manuscrise,

absența clasicismului în limbaj și mai ales umbra unei intervenții supranaturale au fost tot atâtea motive de inadmisibilitate.

Relatările, până atunci cele mai autorizate, au fost tratate drept legende, iar cei care le-au scris, drept pedanți și robi. Ceea ce dobândise credința contemporanilor celor mai respectabili a devenit produsul unor creiere bolnave, transmis posterității de spirite înșelate sau înșelătoare.

Surveni protestantismul, fiu al hipercriticilor Renașterii: Ego peperi ovum, Lutherus exclusit (Eu am ouat oul, Luther l-a făcut să iasă). Disprețuitor al tradiției universale, cu atât mai mult al tradițiilor locale, el pretinse să circumscrie discuția pe terenul Bibliei. I s-au făcut concesii imprudente. Sub pretextul de a salva inima cetății, s-au abandonat lucrările înaintate. Atunci s-a produs, în ordinea intelectuală, ceva analog ravagiilor succesive ale arborilor și plantelor, descrise de un profet (Ioel, 1, 5).

Protestantismului i-a urmat iansenismul, care a devorat rămășița protestantismului. Iansenismului i-a urmat voltairianismul, care a devorat rămășița iansenismului. Voltairianismului i-a urmat raționalismul, care devorează astăzi rămășița voltairianismului: insectă cu dinți de oțel, care nu lasă intact niciun fapt al istoriei religioase.

Dar pe cât sunt de îndrăzneți, pe atât sunt de nesăbuiți raționaliștii moderni. A pretinde că Evanghelia este o invenție

omenească, atunci când divinitatea acestei cărți, înaintea căreia pălesc toate cărțile oamenilor, se impune de la sine credinței celor mai mari genii ale Orientului și Occidentului; când valuri de sânge generos au curs și curg încă pentru a susține adevărurile pe care ea le învață; a pretinde că Evanghelia este o fabulă, când se găsesc în această carte mai mult de o sută de nume proprii, nume de personaje, dintre care mai multe sunt celebre în istoria profană, ca și în istoria sacră: nu este oare culmea rătăcirii și dreapta pedeapsă a orgoliului?

Datorită biografiilor noastre, se va vedea că aceste nume, faptele care se leagă de ele, sudează atât de puternic istoria sacră de istoria profană, încât trebuie ori să admitem totul, ori să negăm totul. Dar a nega totul nu înseamnă numai a nimici istoria, ci a ne conduce la pironismul universal, prin urmare la moartea inteligenței. Vai! ce mulțime de suflete sunt deja îngropate în acest mormânt, săpat de raționalism!

Astfel, a combate prin toate mijloacele raționalismul ucigaș nu este numai o datorie religioasă, ci o datorie socială. Orice liber-cugetător este un liber-făcător. Orice liber-făcător este dușmanul născut al oricărui lucru care îl împiedică să facă ceea ce voiește. De aici, ura sa extremă față de orice drept și față de orice autoritate.

Totuși, a denigra nu înseamnă a raționa; a nega nu înseamnă a dovedi. A trata istoria și tradițiile noastre cum fac raționaliștii nu este critică sănătoasă, ci critică malsană și falsă știință. În

această febră continuă a negației, trebuie văzută influența tatălui minciunii și o boală a spiritului omenesc.

Într-adevăr, această pretinsă critică se întemeiază pe uitarea a cinci lucruri esențiale:

Ea uită: **1°** că strămoșii noștri aveau, cel puțin, tot atât bun-simț ca noi și tot atât teamă de minciună: nimic nu dovedește contrariul;

Ea uită: **2°** că, fiind mai apropiați de evenimente, erau mai în măsură decât noi să le judece;

Ea uită: **3°** că, înainte de Renaștere și de invenția tiparului, tradiția nu era lăsată risipei celor dintâi veniți; că nu existau nici ziare care să o falsifice, nici făcători de cărți plătiți la linie pentru a o ridiculiza; ci că ea se păstra la umbra sanctuarului, în calmul mănăstirilor, la pașnicul cămin al familiilor patriarhale. Aceasta înseamnă că patrimoniul tuturor era încredințat pazei clasei celei mai savante și celei mai virtuoase a societății.

Ea uită: **4°** că miracolele sunt scrisorile de acreditare ale apostolatului; că, în viața sfinților, mai ales a primelor veacuri, supranaturalul devine naturalul; și că locul omului destul de impertinent pentru a refuza lui Dumnezeu puterea de a face miracole nu este nici la Academie, nici la Institut, ci la Charenton.

Ea uită: **5°** că cei vechi posedau detalii ignorate astăzi și monumente pe care noi nu le mai avem. Este notoriu că un mare număr de documente au pierit în invaziile barbarilor, în războaiele locale, în războaiele dintre popoare, mai ales în războaiele de religie, care au devastat atâtea biblioteci, atâtea mănăstiri și chiar atâtea orașe în Franța, în Elveția, în Anglia și în tot nordul Europei.

Se poate judeca ce erau aceste comori de erudiție și de istorie, ale căror câteva resturi, regăsite providențial, sunt suficiente astăzi științei catolice pentru a reface o întreagă biografie necunoscută sau nerecunoscută; pentru a asigura autenticitatea unui fapt negat cu hotărâre și pentru a da deplină dreptate unor tradiții respinse cu dispreț de noua școală.

Să citățm numai ca exemplu *Monuments inédits de l'apostolat de saint Lazare*, de d. Faillon; *Fondation apostolique de l'église de Limoges*, de d. Arbellot; apostolatul sfântului Benignus la Dijon; al sfântului Front la Périgueux; al sfântului Trofim la Arles; *Défense de l'Église*, de d. abate Gorini, lucrare în care sunt demonstrate erorile domnilor Thierry, Guizot, Ampère și ale altora, priviți ca principii ale științei istorice în epoca noastră.

O fericită mișcare de reacție împotriva falsei critici s-a manifestat deci. Mai ales în Franța, oameni de inimă și de știință au redeschis gloriosul mormânt al antichității noastre creștine. Ei au revizuit multe procese, pe care le-au apelat la o opinie mai bine informată. Lucrarea lor nu a fost zadarnică.

Multe guri care vorbeau răul au fost astupate, obstructum est os loquentium iniqua (a fost astupată gura celor ce grăiesc nedreptăți). Multe memorii ilustre au fost reabilitate.

Cinste acestor mari lucrători! Fie ca ei să-și ducă la capăt curajoasa întreprindere! A răzbuna Biserica pe terenul istoriei și al tradiției, după cum alții au răzbunat-o pe terenul geologiei și al științelor naturale: acesta este scopul pe care îl urmăresc; nu există altul mai nobil.

„Aș voi, spune d. cavaler de Rossi, celebrul revelator actual al catacombelor romane, ca originile fiecărei Biserici, primele urme ale credinței creștine în fiecare oraș, în fiecare târg, dovezile înfloririi credinței în fiecare provincie sau regiune a lumii antice, să fie dezvăluite înaintea noastră... Atunci vom avea un orbis christianus monumental, care va fi în același timp o imensă consolare pentru credincioși, un argument invincibil împotriva necredinței și un magnific triumf pentru savant."

Să placă lui Dumnezeu ca lucrarea noastră biografică, oricât de smerită ar fi, să contribuie cu ceva la construirea marelui edificiu! Este adevărat, a relata și nu a discuta: iată scopul nostru. Totuși, biografiile noastre sunt departe de a fi lipsite de dovezi. Ele se întemeiază, dimpotrivă, pe fapte bine cunoscute sau pe tradiții autorizate. Numim astfel pe acelea care se sprijină pe vechile liturghii, pe mărturia marilor biografi ai Occidentului și ai Orientului, pe monumentele Evului Mediu sau pe lucrările care le rezumă. Din acest număr este, pentru

Galii în particular, conștiinciosul martirologiu al lui Du Saussay.

Dacă este o greșeală, trebuie să o mărturisim: în general, ceea ce este modern are pentru noi puțină atracție; adevărul este vechi, iar eroarea este modernă. Tot ceea ce este nou în teologie este eretic; tot ceea ce este nou în filosofie este absurd; tot ceea ce este nou în politică este revoluționar; tot ceea ce este nou în istorie este roman.

Dar iubim ceea ce este vechi; și avem o slăbiciune particulară pentru cărțile vechi. Bun sau rău, gustul nostru este exprimat într-un chip atât de naiv în scrisoarea următoare a unui vechi autor, încât cedăm plăcerii de a o cita aproape în întregime.

„Din firea mea sunt vrăjmaș al opiniei noi și mare prieten al cărților vechi, pe care le-am adus și căutat cu sârguință în felurite ținuturi. A mă atinge de ele înseamnă a-mi smulge ochii. Căci dacă Iov a spus, capitolul XII, versetul 12: In antiquis est sapientia (în cele vechi se află înțelepciunea), înțelepciunea se găsește la cei vechi; am și eu opinia că știința se găsește mai mult în cărțile vechi decât în oamenii cărunți.

„Bunul rege Alfons, care a luat Napoli, spunea că era mare alinare pentru omul bătrân să aibă cal bătrân pentru a călări, lemn vechi pentru a arde, vin vechi pentru a bea, prieteni vechi pentru a conversa și carte veche pentru a citi.

„Cărțile vechi au mai multe avantaje asupra celor noi, anume că ele cuprind adevăr, au gravitate și arată autoritate" (Lettre d'Antoine Guerara à l'évêque de Badajoz).

Prin însuși faptul că biografiile noastre sunt scoase din monumente vechi, cele mai multe vor avea întregul interes al noutății. Sub acest titlu, ele vor fi, ne place să sperăm, o lectură tot atât de plăcută pe cât de instructivă și, adăugăm, mai folositoare astăzi decât oricând. Cu greu ne-am putea face o idee despre ignoranța în care trăim cu privire la antichitățile noastre creștine. Gustul, timpul, voința lipsesc pentru a le studia.

Am spus-o deja; cu excepția Domnului Nostru Isus Cristos, a Sfintei Fecioare, a apostolilor, a sfântului Ioan Botezătorul și a câtorva altora, Evanghelia se mulțumește aproape întotdeauna să numească persoanele amestecate în faptele pe care le relatează: iar numărul lor este mare.

Adesea chiar nu le rostește numele. Ele apar și dispar fără ca textul sacru să spună ce au devenit. Între alte exemple, pot fi citați Păstorii din Betleem, Magii, Orbul din naștere, Samarineanca, Canaaneanca, Centurionii din Capernaum și de pe Calvar. Creștinul chibzuit înțelege această tăcere divină și o adoră.

Totuși, exprimând aici gândul nostru, credem că îl traducem pe al său. Ca și a noastră, evlavioasa sa curiozitate ar găsi o dulce satisfacție în a poseda câteva detalii istorice despre

ființele privilegiate care au avut fericirea nespusă de a avea raporturi personale cu Fiul lui Dumnezeu, petrecând între oameni. Ce poate fi mai legitim?

Dacă cele mai mici împrejurări ale marilor evenimente ale istoriei dobândesc o importanță proporționată cu însăși măreția evenimentelor, se va mărturisi fără greutate că un interes cu totul mai puternic se leagă de simplele acțiuni ale Cuvântului veșnic, îmbrăcat cu firea omenească.

Dacă persoanele a căror viață se scurge alături de un om celebru, martori intimi ai faptelor sale și confidenți ai gândurilor sale, sau chiar care, neavând cu el decât raporturi trecătoare, au fost totuși onorate de bunăvoința sa, devin obiectul unei curiozități geloase; fără comparație mai nobilă și mai îndreptățită este dorința de a cunoaște persoanele destul de fericite pentru a fi vorbit cu Dumnezeu Însuși, pentru a-L fi auzit cu urechile lor, văzut cu ochii lor, atins cu mâinile lor, mâncat cu El, și asupra cărora bunătatea Sa a revărsat favoruri mai mult decât regești.

CAPITOLUL XXIII - UTILITATEA BIOGRAFIILOR EVANGHELICE

INTERESELE PE CARE LE PREZINTĂ DIN PUNCT DE VEDERE ISTORIC ŞI RELIGIOS, - DIN PUNCTUL DE VEDERE AL SĂNĂTĂȚII MORALE A EPOCII NOASTRE. - REGULA DE URMAT ÎN CITIREA LOR.

Dacă nimic nu egalează în interes cunoașterea originilor noastre creștine și istoria admirabililor întemeietori ai marii națiuni catolice, care strălucește în mijlocul tuturor celorlalte societăți, ca soarele în mijlocul stelelor firmamentului; dacă această cunoaștere este ceea ce există în lume mai propriu pentru a lumina spiritul, a înălța inima, a produce eroismul virtuții și a face societățile omenești să înainteze pe calea prosperității și fericirii; trebuie să o mărturisim cu durere: nimic nu este mai străin de secolul nostru.

Cine, în zilele noastre, studiază serios religia în minunatele ei origini, în instituțiile ei, în gloriile ei, în marii ei oameni, în imensele ei binefaceri? Evanghelia însăși, această unică chartă a umanității, acest cod civilizator al națiunilor, această lumină a vieții, această lege dumnezeiască după care vom fi cu toții judecați: cine o cunoaște? Cine chiar a citit-o de la un capăt la altul? Câți ar rămâne cu gura închisă dacă li s-ar cere numele celor patru evangheliști, cu atât mai mult acela al celor doisprezece apostoli sau numărul epistolelor sfântului Pavel? Dacă se cunoaște atât de puțin vatra, cum să se presupună că se cunoaște răspândirea ei? Or, detaliile, obiecte ale studiului nostru, sunt ca răspândirea Evangheliei.

Prin această răspândire înțelegem influența dumnezeiască a Domnului Nostru asupra persoanelor numite în Noul Testament. Se știe ce a produs ea asupra apostolilor; a făcut din ei propagatorii neînfricați ai adevărului în lumea întreagă. Totul ne spune că pentru o misiune analogă, și nu numai pentru sfințirea lor personală, cele mai multe dintre celelalte personaje, mai puțin cunoscute, au fost chemate lângă dumnezeiescul Răscumpărător. O vedem prin exemplul celor șaptezeci și doi de ucenici, al lui Lazăr și al surorilor sale.

Trebuie deci să credem, împreună cu întreaga tradiție, că acești muritori privilegiați, Iudei sau Neamuri, veniți din diferitele părți ale lumii, martori ai învățăturilor dumnezeiescului Învățător sau ai minunilor Cenacolului și reconduși de Providență, sau risipiți de persecuție, în Orient și în Occident, au răspândit în jurul lor, ca un parfum sau ca o

reflexie de lumină, cunoașterea Omului-Dumnezeu, a bunătății Sale, a minunilor Sale, a doctrinei Sale și a dumnezeirii Sale. Ei au devenit astfel, într-o sferă inferioară aceleia a apostolilor, propagatorii Evangheliei și primul nucleu al creștinătăților născânde. Același lucru trebuie spus despre ucenicii aleși de apostolii înșiși.

Or, detaliile care îi privesc pe acești umili, dar admirabili lucrători ai civilizației lumii, nu se găsesc în textul sacru. Trebuie căutate în istoria Bisericii și în tradiție. Nu pot fi descoperite decât consultând cu răbdare monumentele primitive, Părinții apostolici, hagiografii și comentatorii. Cine face această lucrare generală? Cine are gândul, gustul, răgazul și voința?

Ah! dacă ar fi vorba de antichitatea păgână, de discipolii lui Thales sau ai lui Pitagora, de viața și moartea vreunui mic mare om al Romei sau al Atenei, de câmpurile de luptă de la Maraton sau de amplasamentul Alesiei, s-ar găsi cu cine vorbi. Oamenii și lucrurile ne-ar fi servite cu o mie de detalii istorice, filosofice, topografice, filologice. Ați putea desena locurile și picta oamenii. Cât despre sfintele personaje ale Evangheliei, o repetăm, departe, foarte departe de a fi astfel. În lipsa altui avantaj, lucrarea menită să le facă cunoscute va avea, așadar, pentru cei mai mulți, întregul interes al noutății.

Textul sacru numește alte persoane care au avut cu dumnezeiescul Răscumpărător raporturi de o natură cu totul diferită. Voim să vorbim despre persecutorii Săi. Ni s-a părut

bine să facem și biografia lor. Pedepsele exemplare cu care au fost loviți sunt o dovadă a dumnezeirii victimei lor și o lecție, întotdeauna veche și întotdeauna nouă, pentru dușmanii creștinismului. Oare numai pentru a satisface o curiozitate lăudabilă sau pentru a da o lecție unor oameni care vor profita prea puțin de ea întreprindem această nouă sarcină? Ar fi ceva, fără îndoială, dar nu destul. Dacă nu ne înșelăm, această modestă lucrare ni se pare de o utilitate reală și nu lipsită de oportunitate.

Când ai trăit multă vreme într-o atmosferă coruptă de emanațiile febrile ale mlaștinilor sau otrăvită de miasmele misterioase ale holerei, care este cea mai mare nevoie, dacă voiești să scapi de boală sau de moarte? Care este cel dintâi sfat al medicilor? Nu este oare acela de a schimba aerul?

În ce atmosferă trăim astăzi și chiar de multă vreme? Hrăniți cu o literatură frivolă și malsană, afundați în raționalism sau semi-raționalism, în materialism și în senzualism, dacă analizăm aerul pe care îl respirăm cu pieptul plin, abia dacă, din zece părți, se vor găsi, mai ales în orașe, două părți de element vital. Așadar, care este sănătatea morală a societății?

Răspunsul este sub ochii noștri. Trebuie să conchidem că una dintre nevoile cele mai puternice ale lumii actuale este aceea de a schimba aerul. Dar unde va găsi ea aerul dătător de viață care îi va reda sănătatea? Unde l-a găsit lumea păgână, cu care ne asemănăm sub prea multe raporturi? În Evanghelie.

A-i rechema la studiul Evangheliei este deci un serviciu incontestabil adus națiunilor moderne. Cum să atingem acest scop? Un bun mijloc, ni se pare, ar fi să facem un asemenea studiu atrăgător, ca orice studiu istoric. Acest gând a dat naștere Biografiilor noastre.

Compuse din fapte interesante și, cele mai multe, necunoscute astăzi, ele formează un mic comentariu al textului sacru: comentariu plăcut la citire, ușor de înțeles și în care fiecare rând dă un trup faptului enunțat în Evanghelie. Prin ele și cu ele, omul se află purtat înapoi la însăși vatra vieții creștine.

Se respiră mireasma atât de curată, atât de puternică și atât de dulce a timpurilor apostolice. Seva credinței care, în zilele Bisericii născânde, a produs atâtea minuni de desprindere de lume, de dăruire pentru Dumnezeu și de curaj în luptele vieții, această sevă, prea multă vreme oprită, își reia cursul. Omul se simte renăscând la o existență nouă, al cărei farmec tainic îl supune și îl sfințește. Astfel se verifică în chipul cel mai fericit proverbul cunoscut: Spune-mi cu cine te însoțești și îți voi spune cine ești.

Pentru a nu tulbura spiritul cititorului prin studii critice, relatarea noastră trece sub tăcere variantele de importanță secundară și chiar anumite opoziții care se pot întâlni în tradiții mai puțin autorizate decât ale noastre. O muncă de conciliere ne-ar duce prea departe. Totuși, pentru a face să intre, puțin sau mult, această modestă lucrare în condițiile luptei actuale, indicăm cu grijă, la sfârșitul fiecărei biografii,

izvoarele din care sunt scoase. Aceasta nu este numai o dovadă de conștiință literară, ci încă, ni se pare, un serviciu adus eruditului și un mijloc de control oferit criticului.

Oricum ar fi, ne place să credem că toți își vor aminti acest principiu regulator al spiritelor de bună-credință: În lucrurile de adevăr cert, unitate; în cele îndoielnice, libertate; în toate, caritate: In necessariis, unitas; in dubiis, libertas; in omnibus, charitas (În cele necesare, unitate; în cele îndoielnice, libertate; în toate, caritate).

Adevărul de Veacuri este o editură dedicată publicării textelor doctrinare catolice provenite din Magisteriu și din tradiția preconciliară. Oferă lucrări recunoscute, cu respectarea surselor și a sensului original al textelor. Activitatea sa urmărește claritatea, fidelitatea și transmiterea învățăturii.

adevaruldeveacuri.ro